

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ

ΤΙΤΛΟΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:

ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ ΑΛΦΑΒΗΤΙΣΜΟΣ. Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΣΤΗΝ
ΕΥΗΜΕΡΙΑ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: Δριτσάκη Χάϊδω

ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ: Δελιοτζάκη Αθανασία (Α.Μ.: LX31008)

ΚΟΖΑΝΗ, 2022

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ

ΤΙΤΛΟΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:

**ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ ΑΛΦΑΒΗΤΙΣΜΟΣ. Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΣΤΗΝ
ΕΥΗΜΕΡΙΑ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ**

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: Δριτσάκη Χάϊδω

ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ: Δελιοτζάκη Αθανασία (Α.Μ.: LX31008)

ΚΟΖΑΝΗ, 2022

Περίληψη:

Τα τελευταία χρόνια εξαιτίας της παγκόσμιας κρίσης, της πολυπλοκότητας της χρηματοοικονομικής αγοράς και του ταχέως μεταβαλλόμενου οικονομικού περιβάλλοντος γίνεται ολοένα και περισσότερο αντιληπτό πως οι καλύτεροι καταναλωτές είναι εκείνοι που είναι περισσότερο ενημερωμένοι, καθώς η επάρκεια χρηματοοικονομικών γνώσεων καθιστά τα άτομα περισσότερο ικανά να κατανοήσουν βασικές έννοιες και να λάβουν υγιείς χρηματοοικονομικές αποφάσεις. Το γεγονός αυτό έχει αναδείξει το χρηματοοικονομικό αλφαριθμητισμό σε μία από τις πλέον απαραίτητες δεξιότητες μετά την ανάγνωση, τη γραφή και την αριθμητική. Τα περισσότερο χρηματοοικονομικά εγγράμματα άτομα είναι σε θέση να διαχειρίζονται τα εισοδήματά τους με καλύτερο τρόπο, να συντάσσουν προϋπολογισμό, να συσσωρεύουν περισσότερο πλούτο μέσω της διαδικασίας της αποταμίευσης και των επιτυχημένων επενδύσεων, να αποφεύγουν την ανάληψη υπερβολικού χρέους αλλά και να πέφτουν θύματα απάτης. Από τα παραπάνω γίνεται φανερό πως ο χρηματοοικονομικός αλφαριθμητισμός είναι καθοριστικής σημασίας για την ευημερία τόσο σε ατομικό όσο και σε εθνικό και διεθνές επίπεδο. Η ανάλυση του ζητήματος του χρηματοοικονομικού αλφαριθμητισμού και της σημασίας του στην κοινωνική ευημερία είναι και ο σκοπός της παρούσας εργασίας. Η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε είναι ένας συνδυασμός της βιβλιογραφικής επισκόπησης και της έρευνας με τη χρήση ερωτηματολογίου για τη μέτρηση του επιπέδου του χρηματοοικονομικού αλφαριθμητισμού στον ενήλικο πληθυσμό της Ελλάδας. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας αυτής βρέθηκε πως τόσο οι χρηματοοικονομικές γνώσεις όσο και η χρηματοοικονομική συμπεριφορά του δείγματος βρίσκονται σε μέτριο προς καλό επίπεδο, ωστόσο υπάρχουν περιθώρια βελτίωσης.

Λέξεις κλειδιά: *χρηματοοικονομικός αλφαριθμητισμός, χρηματοοικονομική εκπαίδευση, κοινωνική ευημερία*

UNIVERSITY OF
WESTERN MACEDONIA

SCHOOL OF ECONOMIC SCIENCES

ACCOUNTING & FINANCE

**FINANCIAL LITERACY AND ITS IMPORTANCE IN SOCIETY'S
PROSPERITY**

PROFESSOR: Dritsaki Chaido

STUDENT: Deliotzaki Athanasia (LX31008)

KOZANI, 2022

Abstract:

In the recent years, due to the global crisis, the complexity of the financial market and the rapidly changing economic environment, it has become increasingly clear that the best consumers are the most informed, as the adequacy of financial knowledge make people more able to understand basic concepts and make sound financial decisions. This has highlighted financial literacy as one of the most necessary skills after reading, writing and arithmetic. Most financially literate people are able to manage their incomes in a better way, to draw up a budget, to accumulate more wealth through the process of saving and successful investments, to avoid taking on excessive debt but also to become victims of fraud. It is obvious that financial literacy is crucial for prosperity both at the individual and at the national and international level. The purpose of this paper is to analyze the issue of financial literacy and its importance to social well – being. The method used is a combination of literature review and research using a questionnaire to measure the level of financial literacy in the adult population of Greece. According to the results of this research, it was found that both the financial knowledge and the financial behavior of the sample are between a moderate and a good level, but there is room for improvement.

Keywords: *financial literacy, financial knowledge, social well – being*

ΠΡΟΛΟΓΟΣ – ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ:

Για την ολοκλήρωση της παρούσας πτυχιακής εργασίας είχα την υποστήριξη ορισμένων εξαιρετικών ανθρώπων τους οποίους και θα ήθελα να ευχαριστήσω.

Αρχικά, θα ήθελα να ευχαριστήσω την επιβλέπουσα της εργασίας μου κα Χάϊδω Δριτσάκη, Καθηγήτρια του Τμήματος Λογιστικής και Χρηματοοικονομικής του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας, για την ανάθεση αυτού του πολύ ενδιαφέροντος θέματος, την πολύτιμη συμβολή και καθοδήγησή της αλλά και την άμεση ανταπόκριση καθ' όλη τη διάρκεια της συνεργασίας μας.

Τους γονείς μου στους οποίους οφείλω αυτό που είμαι σήμερα και το σύντροφό μου, Θωμά Σαρρέα, που με ενθαρρύνει σε κάθε μου βήμα.

Τέλος, θα ήθελα να αφιερώσω την εργασία αυτή σε όλα τα παιδιά και ιδιαίτερα στην πεντάχρονη ανιψιά μου, Σεβαστή, με την ελπίδα για τη δημιουργία μιας νέας γενιάς χρηματοοικονομικά εγγράμματων πολιτών και την ευχή για ένα καλύτερο μέλλον.

Κοζάνη, 2022

Δελιοτζάκη Αθανασία

ΔΗΛΩΣΗ ΓΙΑ ΛΟΓΟΚΛΟΠΗ:

Με πλήρη επίγνωση των συνεπειών του νόμου περί πνευματικών δικαιωμάτων, δηλώνω ενυπογράφως ότι είμαι αποκλειστικός συγγραφέας της παρούσας πτυχιακής εργασίας, για την ολοκλήρωση της οποίας κάθε βοήθεια είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται λεπτομερώς στην εργασία αυτή. Έχω αναφέρει πλήρως και με σαφείς αναφορές, όλες τις πηγές χρήσης δεδομένων, απόψεων, θέσεων και προτάσεων, ιδεών και λεκτικών αναφορών, είτε κατά κυριολεξία είτε βάσει επιστημονικής παράφρασης. Αναλαμβάνω την προσωπική και ατομική ευθύνη, ότι σε περίπτωση αποτυχίας στην υλοποίηση των ανωτέρω δηλωθέντων στοιχείων, είμαι υπόλογος έναντι λογοκλοπής, γεγονός που σημαίνει αποτυχία στην πτυχιακή μου εργασία, πέραν των λοιπών συνεπειών του νόμου περί πνευματικών δικαιωμάτων. Δηλώνω, συνεπώς, ότι αυτή η πτυχιακή εργασία προετοιμάστηκε και ολοκληρώθηκε από εμένα προσωπικά και αποκλειστικά και ότι αναλαμβάνω πλήρως όλες τις συνέπειες του νόμου στην περίπτωση κατά την οποία αποδειχθεί, διαχρονικά, ότι η εργασία αυτή ή τμήμα της δεν μου ανήκει, διότι είναι προϊόν λογοκλοπής άλλης πνευματικής ιδιοκτησίας.

Ημερομηνία:20.....

Ο – Η Δηλ.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Κεφάλαιο 1. Εισαγωγή.....	9
Κεφάλαιο 2. Θεωρητική προσέγγιση.....	12
2.1. Χρηματοοικονομικός αλφαριθμητισμός.....	12
2.1.1. Εννοιολογικός προσδιορισμός.....	12
2.1.2. Ιστορική αναδρομή.....	14
2.1.3. Επιπτώσεις.....	16
2.1.4. Σημαντικότητα.....	18
2.2. Χρηματοοικονομική εκπαίδευση.....	20
2.2.1. Η σημασία της χρηματοοικονομικής εκπαίδευσης.....	20
2.2.2. Ειδικές ομάδες χρηματοοικονομικής εκπαίδευσης.....	22
2.2.3. Η χρηματοοικονομική εκπαίδευση στην Ελλάδα.....	24
2.2.4. Η χρηματοοικονομική εκπαίδευση στον κόσμο.....	26
2.3. Κοινωνική ευημερία.....	28
2.3.1. Εννοιολογικός προσδιορισμός.....	28
2.3.2. Χρηματοοικονομικός αλφαριθμητισμός και κοινωνική ευημερία.....	31
Κεφάλαιο 3. Βιβλιογραφική επισκόπηση.....	34
Κεφάλαιο 4. Στατιστική έρευνα για τη μέτρηση του χρηματοοικονομικού αλφαριθμητισμού – Αποτελέσματα.....	41
Κεφάλαιο 5. Συμπεράσματα.....	68
Βιβλιογραφικές αναφορές.....	71
Παράρτημα Α.....	75
Παράρτημα Β.....	79

Κεφάλαιο 1. Εισαγωγή

Τα τελευταία χρόνια οι διάφοροι μετασχηματισμοί στο χρηματοπιστωτικό σύστημα, λόγω της παγκόσμιας διασύνδεσης των χρηματοπιστωτικών αγορών, της εμφάνισης νέων περισσότερο πολύπλοκων προϊόντων και υπηρεσιών και των κινδύνων που αυτά συνεπάγονται, είχαν σαν αποτέλεσμα οι πολίτες να βρεθούν μπροστά σε σημαντικά διλήμματα για τη διαχείριση των οικονομικών τους (Nemeth et al., 2022). Τα άτομα και τα νοικοκυριά καλούνται σχεδόν καθημερινά να πάρουν καθοριστικές αποφάσεις για μια σειρά οικονομικών συναλλαγών από τις πιο απλές όπως η χρήση πιστωτικών καρτών ή η επιλογή κάποιου συνδρομητικού προγράμματος μέχρι πιο σύνθετες όπως ο τραπεζικός δανεισμός, τα ενυπόθηκα δάνεια για την αγορά κατοικίας ή η επιλογή του κατάλληλου επενδυτικού προγράμματος για τα χρηματικά τους διαθέσιμα (Παπαδόπουλος, 2021). Στα παραπάνω έρχεται να προστεθεί και η ανησυχία για τη λήψη αποφάσεων σχετικά με τη σύναψη ασφαλιστικών και συνταξιοδοτικών συμβάσεων καθώς παρατηρείται πτώση του κοινωνικού κράτους σε αυτούς τους τομείς. Έτσι οι ασφαλισμένοι καλούνται να αναλάβουν οι ίδιοι την ευθύνη για την οικονομική τους ευημερία στο μέλλον (Moreira Costa et al., 2021). Σε αυτές τις συνθήκες ο χρηματοοικονομικός αλφαριθμητισμός έχει αναδειχθεί σε μια απαραίτητη δεξιότητα για όλους τους πολίτες.

Ο χρηματοοικονομικός αλφαριθμητισμός αποτελεί ένα συνδυασμό γνώσεων, δεξιοτήτων, στάσεων και συμπεριφορών των ατόμων απαραίτητων για τη λήψη ορθών χρηματοοικονομικών αποφάσεων που θα τους οδηγήσουν όχι μόνο στην προσωπική αλλά και γενικότερα στην κοινωνική ευημερία. Ωστόσο έχει παρατηρηθεί πως αρκετά άτομα διαθέτουν μέτριο ή ακόμα και χαμηλό επίπεδο χρηματοοικονομικού αλφαριθμητισμού. Αυτό σημαίνει πως υπάρχει μια δυσκολία στην κατανόηση ορισμένων οικονομικών εννοιών, ιδιαίτερα των πιο σύνθετων, στο μακροχρόνιο προγραμματισμό αλλά και στην επιλογή των κατάλληλων προϊόντων και υπηρεσιών, που ενδεχομένως να οδηγήσουν σε αύξηση του χρέους σε περίπτωση αλλαγής των οικονομικών δεδομένων (Παπαδόπουλος, 2021). Από την άλλη έχει παρατηρηθεί το φαινόμενο πως ενώ ένα αρκετά μεγάλο μέρος του πληθυσμού αναγνωρίζει τη σημαντικότητα χρηματοοικονομικών συμπεριφορών όπως η αποταμίευση κάποιου ποσού για περίπτωση ανάγκης, λίγοι είναι εκείνοι που το κάνουν πράξη (Στεφανίτσης, 2012).

Επομένως γίνεται κατανοητό πως η επάρκεια χρηματοοικονομικών γνώσεων λειτουργεί ως ασπίδα προστασίας για τους πολίτες απέναντι δυσάρεστες και ακραίες καταστάσεις (Φίλιππας, 2020). Επιπλέον τους δίνει εφόδια που θα τους βοηθήσουν στη σύνταξη του προσωπικού ή του οικογενειακού τους προϋπολογισμού, στη διαχείριση των οικονομικών τους, στην επιλογή κατάλληλων επενδυτικών προγραμμάτων και στην κατανόηση της έννοιας της αποταμίευσης (Στεφανίτσης, 2012). Για τους παραπάνω λόγους η χρηματοοικονομική εκπαίδευση θα πρέπει να ενταχθεί από πολύ νωρίς στην τυπική εκπαίδευση ώστε να τεθούν οι γενικές βάσεις οι οποίες στη συνέχεια θα πρέπει να ενισχύονται και να βελτιώνονται συνεχώς ώστε με αυτό τον τρόπο να αναπτυχθεί μια νέα γενιά με χρηματοοικονομική συνείδηση ικανή να διασφαλίσει εκτός από την οικονομική της ευημερία και την ομαλή λειτουργία της οικονομίας στο μέλλον (Nemeth et al., 2022).

Η παρούσα εργασία έχει σκοπό τη μελέτη και την αναλυτική παρουσίαση του ζητήματος του χρηματοοικονομικού αλφαριθμητισμού και τη σημασία που έχει αυτός για την ευημερία της κοινωνίας. Στο Κεφάλαιο 2 γίνεται μία προσπάθεια προσέγγισης του ορισμού της έννοιας του χρηματοοικονομικού αλφαριθμητισμού, της πορείας του μέσα στην ιστορία, των επιπτώσεων που έχει στη ζωή των ανθρώπων αλλά και την ανάδειξη των λόγων που συνηγορούν στο ότι πλέον αποτελεί απαραίτητη δεξιότητα στη σημερινή εποχή. Επιπλέον τονίζεται η σημασία της χρηματοοικονομικής εκπαίδευσης και ιδιαίτερα για συγκεκριμένες πληθυσμιακές ομάδες όπως τα παιδιά και οι έφηβοι, οι γυναίκες, οι μετανάστες, οι νέοι γονείς και οι συνταξιούχοι. Γίνεται, επίσης, αναφορά στη χρηματοοικονομική εκπαίδευση στην Ελλάδα αλλά και στον υπόλοιπο κόσμο. Τέλος, γίνεται μία προσπάθεια αποσαφήνισης της έννοιας της κοινωνικής ευημερίας και του τρόπου που ο χρηματοοικονομικός αλφαριθμητισμός την επηρεάζει. Στο Κεφάλαιο 3 γίνεται αναφορά στα αποτελέσματα ερευνών που ήδη υπάρχουν στην ελληνική αλλά και ξένη βιβλιογραφία. Στο Κεφάλαιο 4 γίνεται η παρουσίαση της έρευνας που διεξήχθη για τη μέτρηση του επιπέδου του χρηματοοικονομικού αλφαριθμητισμού στον ενήλικο πληθυσμό της Ελλάδας, για τις ανάγκες της συγκεκριμένης εργασίας, ενώ στο Κεφάλαιο 5 συνοψίζονται τα συμπεράσματα που προέκυψαν από την παραπάνω έρευνα.

Η μεθοδολογία που αξιοποιήθηκε είναι αφενός η βιβλιογραφική επισκόπηση, σύμφωνα με την οποία ορίζεται η συστηματική μελέτη δευτερογενών πηγών έχοντας

ως κριτήριο την κριτική σκέψη και αφετέρου η διεξαγωγή έρευνας μέσω της χρήσης ερωτηματολογίου.

Κεφάλαιο 2. Θεωρητική προσέγγιση

2.1. Χρηματοοικονομικός αλφαριθμητισμός

2.1.1. Εννοιολογικός προσδιορισμός

Οι χρηματοοικονομικές κρίσεις των τελευταίων χρόνων και ιδιαίτερα αυτή του 2007, ανέσυραν διάφορα ζητήματα τα οποία έχουν τη βάση τους στην πολυπλοκότητα που χαρακτηρίζει το χρηματοπιστωτικό σύστημα παγκοσμίως. Τα ζητήματα αυτά έχουν να κάνουν με την πολυπλοκότητα των δανειακών και επενδυτικών προϊόντων και του ρίσκου που τα συνοδεύει, την υπερχρέωση τόσο των νοικοκυριών όσο και των επιχειρήσεων που με δυσκολία προσπαθούν να ανταπεξέλθουν στις υποχρεώσεις τους αλλά και την ανησυχία των πολιτών σχετικά με την ποιότητα του βιοτικού τους επιπέδου μετά τη συνταξιοδότηση τους (Στεφανίτσης, 2012). Επιπλέον στα παραπάνω έρχεται να προστεθεί και η αβεβαιότητα που έχει προκαλέσει η πρόσφατη κρίση της πανδημίας τόσο σε οικονομικό όσο και σε κοινωνικό επίπεδο (Φίλιππας, 2020). Στο πλαίσιο αυτό γίνεται αντιληπτή η σημαντικότητα του χρηματοοικονομικού αλφαριθμητισμού για τους πολίτες, τις επιχειρήσεις αλλά και για ολόκληρο το κράτος.

Σύμφωνα με τη μέχρι τώρα βιβλιογραφία προκύπτει ότι δεν υπάρχει ένας πλήρως καθορισμένος ορισμός για την έννοια του χρηματοοικονομικού αλφαριθμητισμού (Singla – Malik, 2021). Οι διάφοροι ορισμοί που έχουν δοθεί κατά καιρούς ανανεώνονται συνεχώς σύμφωνα με τις εξελίξεις των γεγονότων κάθε περιόδου. Επίσης παρατηρείται μια διαφοροποίηση του ορισμού από ηλικία σε ηλικία (Φίλιππας, 2022) αλλά και από άτομο σε άτομο. Για κάποιους ο χρηματοοικονομικός αλφαριθμητισμός αφορά στο πως κανείς αντιλαμβάνεται και κατανοεί τους χρηματοοικονομικούς όρους αλλά και τον τρόπο με τον οποίο οι αποφάσεις των νοικοκυριών για οικονομικά ζητήματα επηρεάζονται από τις εκάστοτε οικονομικές συνθήκες και καταστάσεις (Στεφανίτσης, 2012). Ενώ για κάποιους άλλους ο όρος αυτός αναφέρεται στο πλαίσιο της σωστής διαχείρισης των χρημάτων τους και ιδιαίτερα σε έννοιες όπως ο προϋπολογισμός, η αποταμίευση, η μείωση του χρέους, οι επενδύσεις και η ασφάλιση. Όλα τα παραπάνω μπορούν να συνοψιστούν στον ορισμό που δόθηκε από δύο ερευνήτριες του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ), τις Atkison και Messy, το 2012 και αναφέρει πως χρηματοοικονομικός αλφαριθμητισμός ονομάζεται «ο συνδυασμός γνώσης, δεξιοτήτων,

στάσεων και συμπεριφορών, στοιχεία τα οποία είναι απαραίτητα για τη λήψη σωστών χρηματοοικονομικών αποφάσεων, με απότερο στόχο την επίτευξη της ατομικής ευημερίας» (Φίλιππας, 2021).

Σύμφωνα με άλλους ερευνητές ο χρηματοοικονομικός αλφαριθμητισμός εκτός από την ικανότητα κατανόησης των βασικών ορισμών και της σωστής διαχείρισης των χρημάτων αναφέρεται και στη γνώση για τον τρόπο λειτουργίας των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων και των προϊόντων τους (Σκούτελης, 2016), όπως για παράδειγμα ο τρόπος με τον οποίο λειτουργεί ένας τρεχούμενος λογαριασμός ή μια πιστωτική κάρτα (Φουντούκης, 2021). Επιπλέον η έννοια του χρηματοοικονομικού αλφαριθμητισμού περιλαμβάνει και την απαραίτητη αυτοπεποίθηση που πρέπει να διαθέτει κάποιος ώστε να μπορεί να διαχειριστεί αποτελεσματικά τα προσωπικά οικονομικά του ζητήματα χρησιμοποιώντας τις κατάλληλες βραχυπρόθεσμες αποφάσεις και υγιείς μακροπρόθεσμες στρατηγικές σχεδιασμού βάσει των γεγονότων και των διαρκών αλλαγών που συμβαίνουν στο οικονομικό σκηνικό (Migliaccio, 2021).

Όπως προκύπτει από τα παραπάνω ο χρηματοοικονομικός αλφαριθμητισμός μπορεί να αναλυθεί σε πέντε συνιστώσες. Αυτές είναι, αρχικά, η γνώση πάνω σε βασικές χρηματοοικονομικές έννοιες, η οποία μπορεί να συσχετιστεί και με την καλύτερη διαχείριση των οικονομικών, η ικανότητα επικοινωνίας αυτών των εννοιών, η ικανότητα στη διαχείριση των ατομικών οικονομικών όπως για παράδειγμα η ικανότητα παρακολούθησης της ροής εσόδων και υποχρεώσεων ενός ατόμου, γνώσεις που σχετίζονται με το δανεισμό από χρηματοπιστωτικά ιδρύματα αλλά και η δυνατότητα αξιολόγησης διάφορων προσφορών. Μία ακόμη συνιστώσα είναι η ικανότητα πραγματοποίησης κατάλληλων χρηματοοικονομικών αποφάσεων, η οποία αναφέρεται στη λήψη ορθολογικών αποφάσεων για την επιλογή των κατάλληλων, σύμφωνα με τις δυνατότητες κάθε ατόμου, αγαθών και υπηρεσιών αλλά και στην ικανότητα του ατόμου να κατανοεί και να διαχειρίζεται το πιθανό χρέος που μπορεί να έχει. Τέλος μέρος του χρηματοοικονομικού αλφαριθμητισμού αποτελεί και η αυτοπεποίθηση στον αποτελεσματικό σχεδιασμό για χρηματοοικονομικές ανάγκες που μπορεί να προκύψουν στο μέλλον και αφορά τις ικανότητες για την κατανόηση και τη διαχείριση των στοιχείων του οικονομικού σχεδιασμού αλλά και τις επενδύσεις (Παπαδόπουλος, 2021).

Άλλοι ορισμοί που έχουν διατυπωθεί εξετάζουν το χρηματοοικονομικό αλφαριθμητισμό από διαφορετικές οπτικές. Έτσι σύμφωνα με τον αμερικανικό ιδιωτικό οργανισμό Financial Industry Regulatory Authority (FINRA), ο χρηματοοικονομικός αλφαριθμητισμός ορίζεται ως «η κατανόηση των αρχών, των εργαλείων, των οργανισμών και των κανονισμών που διέπουν τις αγορές από απλούς επενδυτές» (Φίλιππας, 2016), ενώ σύμφωνα με το Εθνικό Ταμείο Χρηματοοικονομικής Εκπαίδευσης περιγράφεται ως ένα μέσο που επιτρέπει στα άτομα και τα νοικοκυριά να αποκτήσουν, να αναπτύξουν και να διατηρήσουν σπάνιους πόρους, καθώς βρίσκονται σε αλληλεπίδραση με το γύρω κόσμο, με αποτέλεσμα να βελτιώσουν το βιοτικό τους επίπεδο (Migliaccio, 2021). Επιπλέον ο χρηματοοικονομικός αλφαριθμητισμός περιλαμβάνει και ικανότητες όπως η προσοχή σε διάφορες λεπτομέρειες, οργανωτικές δεξιότητες αλλά και γνώσεις για τα δικαιώματα των καταναλωτών, την εξέλιξη της τεχνολογίας και την παγκόσμια οικονομία η οποία είναι άμεσα συνδεδεμένη με την εθνική, προσόντα που αποτελούν σημαντικά εφόδια για όποιον τα κατέχει (Φουντούκης, 2021).

Συμπερασματικά, ένα άτομο θεωρείται εγγράμματο χρηματοοικονομικά όταν μπορεί να χρησιμοποιήσει αποτελεσματικά τις γνώσεις του προς όφελός του. Αυτό σημαίνει πως εκτός των θεωρητικών γνώσεων απαιτείται και η πρακτική εμπειρία για να επιτευχθεί ο χρηματοοικονομικός αλφαριθμητισμός. Έτσι η χρηματοοικονομική επιμόρφωση των πολιτών θα μπορέσει να έχει θετικά αποτελέσματα στην οικονομική τους ευημερία (Φελέκης, 2020).

2.1.2. Ιστορική αναδρομή

Η έννοια του χρηματοοικονομικού αλφαριθμητισμού δεν είναι κάτι που εμφανίστηκε τα τελευταία χρόνια. Η πρώτη φορά που έγινε αναφορά στην ιστορία της οικονομίας ήταν το 1787 σε ένα γράμμα του John Adams, δεύτερου προέδρου των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής, προς τον τρίτο πρόεδρο, Thomas Jefferson, στο οποίο τόνιζε πως η αύξηση του κρατικού χρέους που προέκυψε από την οικονομική ύφεση της περιόδου 1784 – 85 αλλά και η κρίση της αμερικανικής οικονομίας εκείνη την εποχή οφειλόταν στην έλλειψη χρηματοοικονομικών γνώσεων. Αρκετά χρόνια αργότερα, το 1914, στην Αμερική δημιουργείται η Cooperative Extension Service, βάσει του νόμου Smith – Lever, σκοπός της οποίας ήταν να αναπτύξουν οι πολίτες δεξιότητες για τη βελτίωση της διαχείρισης των οικονομικών τους υποθέσεων

(Φίλιππας, 2016), ενώ το 1995 ιδρύθηκε και πάλι στην Αμερική, η Jump\$start Coalition, ένας μη κερδοσκοπικός οργανισμός, με στόχο την υποστήριξη των πολιτών σε θέματα χρηματοοικονομικού αλφαριθμητισμού. Παράλληλα διεξήχθη και η πρώτη έρευνα για τη μέτρηση του επιπέδου του χρηματοοικονομικού αλφαριθμητισμού, από το Δρ. Lewis Mandell, η οποία συνεχίζει να διεξάγεται μέχρι και σήμερα κάθε δύο χρόνια. Δύο χρόνια αργότερα, το 1997, και αφού ολοκληρώθηκε η παραπάνω έρευνα, δίνεται για πρώτη φορά στην οικονομική ιστορία ο ορισμός του χρηματοοικονομικού αλφαριθμητισμού (Φελέκης, 2020).

Στα χρόνια που ακολούθησαν το θέμα άρχισε να παίρνει μεγαλύτερες διαστάσεις. Έτσι το 2003, οι Hilgert, Hogarth και Beverly, σε άρθρο που δημοσίευσαν έδωσαν στο χρηματοοικονομικό αλφαριθμητισμό τον ορισμό «χρηματοοικονομική γνώση», ενώ παράλληλα δόθηκαν και άλλοι δύο ορισμοί από τον αμερικανικό ιδιωτικό οργανισμό Financial Industry Regulatory Authority (FINRA) και την καθηγήτρια Δρ. D. Moore, αντίστοιχα. Το 2006, τονίζεται από το Υπουργείο Οικονομικών των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής η σημασία του χρηματοοικονομικού αλφαριθμητισμού για τους καταναλωτές αναφέροντας πως με αυτό τον τρόπο μπορεί να βελτιωθεί τόσο η αγοραστική τους συμπεριφορά όσο και ο προϋπολογισμός τους δίνοντάς τους έτσι τη δυνατότητα να αποκτήσουν σε χαμηλότερο κόστος αγαθά και υπηρεσίες αλλά και περισσότερες ευκαιρίες για κατανάλωση, αποταμίευση και επενδύσεις. Το 2007, οι οικονομολόγοι A. Lusardi και O. Mitchell, δίνουν το δικό τους ορισμό για το χρηματοοικονομικό αλφαριθμητισμό. Το 2008, συγκλήθηκε το Προεδρικό Γνωμοδοτικό Συμβούλιο για τον χρηματοοικονομικό αλφαριθμητισμό με σκοπό να αναλάβει δράσεις για τη βελτίωση των γνώσεων των πολιτών της χώρας πάνω σε αυτό το θέμα. Τέσσερα χρόνια μετά, το 2012, αναγνωρίζεται και εγκρίνεται παγκοσμίως ο επίσημος ορισμός του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) για το χρηματοοικονομικό αλφαριθμητισμό, ενώ το 2015 ορίζεται εκ νέου στην τέταρτη έκδοση του Jump\$start Coalition (Φίλιππας, 2016). Τέλος, την ίδια χρονιά, οι Lusardi και Mitchell, ανέπτυξαν ένα μοντέλο τριών βασικών ερωτημάτων σε μία προσπάθεια μέτρησης του επιπέδου του χρηματοοικονομικού αλφαριθμητισμού το οποίο χρησιμοποιείται μέχρι και σήμερα (Φελέκης, 2020).

2.1.3. Επιπτώσεις

Ο χρηματοοικονομικός αλφαριθμητισμός παίζει σημαντικό ρόλο όχι μόνο στη ζωή του ατόμου αλλά και ολόκληρης της κοινωνίας και αυτό γιατί αν τα άτομα και τα νοικοκυριά, που συνθέτουν την κοινωνία, έχουν άγνοια για τον τρόπο που πρέπει να διαχειρίζονται σωστά τα οικονομικά τους τότε οι επιπτώσεις θα είναι δυσβάσταχτες για όλους (Χατζηαγγελάκη, 2021). Η επάρκεια χρηματοοικονομικών γνώσεων αντανακλάται στην καθημερινή ζωή των ατόμων μέσα από τη λήψη ορθών αποφάσεων αλλά και τη συνετή συμπεριφορά και στάση σε ότι έχει να κάνει με τα χρήματά τους. Επιπλέον, ο χρηματοοικονομικός αλφαριθμητισμός αφορά και επηρεάζει όλα τα ηλικιακά και κοινωνικοοικονομικά επίπεδα όπως και τους ιδιοκτήτες μικρών επιχειρήσεων των οποίων η συνεισφορά στη γενική ανάπτυξη της οικονομίας και της σταθερότητας μιας χώρας είναι πολύ σημαντική (Φουντούκης, 2021).

Από την άλλη ο χρηματοοικονομικός αναλφαριθμητισμός αποτελεί ένα σοβαρό πρόβλημα που εγκυμονεί πολλούς κινδύνους και έχει τη βάση του στη χρηματοοικονομική άγνοια που υπάρχει στον κόσμο. Η άγνοια αυτή έχει γίνει αιτία πολλά άτομα να οδηγηθούν σε λανθασμένες επιλογές και αποφάσεις, επικίνδυνα στεγαστικά δάνεια ή δανεισμός με πολύ υψηλά επιτόκια, οι οποίες μπορεί να επιφέρουν ολέθρια αποτελέσματα, όπως πτώχευση, κατασχέσεις και αφερεγγυότητα (Φουντούκης, 2021). Ακόμη εξαιτίας αυτής της κατάστασης αρκετοί έχουν πέσει θύματα εκμετάλλευσης ορισμένων επιτήδειων συμβούλων, οι οποίοι καταφέρνουν να αποκομίσουν τεράστια ποσά προμηθειών (Σκούτελης, 2016). Είναι σημαντικό επίσης να αναφερθεί πως το πρόβλημα του χρηματοοικονομικού αναλφαριθμητισμού δεν παρατηρείται μόνο στους πολίτες των οικονομικά αναπτυσσόμενων χωρών. Έχει αποδειχθεί πως ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού των ανεπτυγμένων χωρών παγκοσμίως έχει άγνοια βασικών χρηματοοικονομικών εννοιών και κατά συνέπεια δεν είναι σε θέση να διαχειριστεί τους χρηματοοικονομικούς κινδύνους και να αποφύγει τις σχετικές παγίδες (Φουντούκης, 2021).

Από τα παραπάνω προκύπτει πως τα οφέλη του χρηματοοικονομικού αλφαριθμητισμού γίνονται περισσότερο εμφανή μέσα από τις αρνητικές συνέπειες του χρηματοοικονομικού αναλφαριθμητισμού στην προσωπική ευημερία των ατόμων, στις επενδύσεις, στις επιχειρήσεις και σε ολόκληρη την κοινωνία. Έρευνες έχουν αποδείξει πως άτομα που εμφανίζουν χαμηλά επίπεδα χρηματοοικονομικού

αλφαριθμητισμού συνήθως επιδεικνύουν συμπεριφορές όπως περιορισμένη ή και μηδενική αποταμίευση για την κάλυψη έκτακτων αναγκών, μακροπρόθεσμων στόχων ή για τη συνταξιοδότησή τους αλλά και έλλειψη ασφαλιστικής συνείδησης (Χατζηαγγελάκη, 2021). Επιπλέον έχουν την τάση να δανείζονται μεγάλα ποσά χωρίς να κατανοούν τους δανειακούς όρους, όπως επίσης και να κάνουν τις αγορές τους με χρήση πιστωτικών καρτών χωρίς να δείχνουν κάποιο έλεγχο με αποτέλεσμα να μην μπορούν να αποπληρώσουν τις μηνιαίες υποχρεώσεις τους αλλά και να ξοδεύουν περισσότερα χρήματα σε τόκους (Φουντούκης, 2021). Το γεγονός αυτό κρύβει κινδύνους υπερχρέωσης για τα συγκεκριμένα άτομα τα οποία μπορούν να οδηγηθούν ακόμα και σε χρεοκοπία. Έτσι αυξάνονται οι πιθανότητες της φτώχειας, των κοινωνικών ανισοτήτων, του κοινωνικού αλλά και του χρηματοοικονομικού αποκλεισμού. Τέλος, τα χρηματοοικονομικά αναλόγητα άτομα είναι περισσότερο ευάλωτα στην εξαπάτηση ή την εκμετάλλευση και ιδιαίτερα στη σημερινή εποχή που η ανάπτυξη της τεχνολογίας ευνοεί τη διάδοση παραπλανητικών και ψευδών πληροφοριών μέσω του διαδικτύου, θέτοντας σε κίνδυνο την οικονομική τους ευημερία (Estelami – Florend, 2021).

Όσον αφορά τους επενδυτές οι αποφάσεις που καλούνται να πάρουν είναι συνδεδεμένες με παράγοντες όπως η ασάφεια, ο κίνδυνος και οι πολυάριθμες επιλογές. Όταν υπάρχει η απαραίτητη γνώση και εμπειρία οι αποφάσεις αυτές στηρίζονται στην υψηλή αυτοπεποίθηση και την κατάλληλη διαχείριση του κινδύνου (Prasad et al., 2021). Όταν όμως δεν υπάρχει τότε οι επενδυτές μπορεί να οδηγηθούν σε λανθασμένες επιλογές λόγω της άγνοιας του θεσμικού πλαισίου των προϊόντων και των υπηρεσιών που επενδύουν και των κινδύνων που αναλαμβάνουν τοποθετώντας τα χρήματά τους σε αυτά. Επίσης υπάρχει ο κίνδυνος να πληρώσουν μεγάλα ποσά για προμήθειες στις συναλλαγές τους με το χρηματιστήριο αλλά και για έξοδα για την ενεργητική διαχείριση αμοιβαίων κεφαλαίων. Τέλος μπορεί να οδηγηθούν σε μη ορθολογική συμπεριφορά σε επενδύσεις στο χρηματιστήριο ή σε επενδύσεις σε ακίνητη περιουσία (Φίλιππας, 2021), αλλά και στην κατασκευή συμπεριφορικών χαρτοφυλακίων λόγω έλλειψης διαφοροποίησης των επενδυτικών χαρτοφυλακίων (Χατζηαγγελάκη, 2021).

Εκτός από τα άτομα και τις επενδύσεις ο χρηματοοικονομικός αλφαριθμητισμός έχει επιπτώσεις και στον τομέα των επιχειρήσεων. Η έλλειψη χρηματοοικονομικών γνώσεων και δεξιοτήτων μπορεί να οδηγήσει σε πιο χαμηλή απόδοση και τελικά στην

πρόωρη αποτυχία της επιχείρησης. Αντίθετα, οι επιχειρηματίες που είναι εγγράμματοι χρηματοοικονομικά εμφανίζουν πιο υψηλό εισόδημα, αποταμιεύσεις, καλύτερη ικανότητα προγραμματισμού και πιθανόν λιγότερες υποχρεώσεις σε χρέη. Αυτό τους δίνει τη δυνατότητα να επιβιώσουν σε ένα ιδιαίτερα ανταγωνιστικό περιβάλλον (Singla – Malik, 2021). Συνεπώς γίνεται κατανοητό πως οι επιπτώσεις του χρηματοοικονομικού αλφαριθμητισμού έχουν πολύ μεγάλη σημασία για την οικονομική πορεία και τη σταθερότητα της κοινωνίας και οποιαδήποτε προσπάθεια για τη βελτίωσή του θα βοηθήσει στην εξομάλυνση των δυσκολιών που υπάρχουν στη ζωή των πολιτών για ένα καλύτερο μέλλον (Φουντούκης, 2021).

2.1.4. Σημαντικότητα

Τα τελευταία χρόνια η οικονομία στην Ελλάδα αλλά και σε πολλές άλλες χώρες έχει δεχθεί ισχυρό πλήγμα λόγω της μεγάλης ανόδου του χρέους. Επιπλέον η πολυπλοκότητα του νέου χρηματοοικονομικού περιβάλλοντος αλλά και η παρακμή που παρουσιάζει το κράτος πρόνοιας, ειδικότερα σε ότι αφορά τον τομέα της υγείας και της συνταξιοδότησης, έχουν αναγκάσει τους πολίτες να αναλάβουν την ευθύνη και να πάρουν δύσκολες αποφάσεις για την εξασφάλιση της οικονομικής τους ευημερίας στο μέλλον. Σε αυτό το πλαίσιο ο χρηματοοικονομικός αλφαριθμητισμός έχει αναδειχθεί σε μία πολύ βασική δεξιότητα για όλες τις πληθυσμιακές ομάδες και σε αυτό συνηγορούν μια σειρά σοβαρών λόγων (Moreira Costa et al., 2021).

Ο πρώτος λόγος είναι ότι οι πολίτες σήμερα καλούνται οι ίδιοι να σηκώσουν το βάρος των χρηματοοικονομικών αποφάσεων που λαμβάνουν για θέματα όπως ο συνταξιοδοτικός σχεδιασμός, η αποταμίευση και η συσσώρευση πλούτου. Στο παρελθόν οι εργαζόμενοι δεν είχαν καμία ανάμιξη με τη λήψη αποφάσεων σχετικά με τις συνταξιοδοτικές τους εισφορές κάτι που έχει αλλάξει στις μέρες μας λόγω της άσχημης κατάστασης στην οποία έχει περιέλθει η κοινωνική ασφάλιση και πλέον καλούνται να συμμετέχουν στον καθορισμό αυτού του ποσού αν θέλουν να εξασφαλίσουν μία επάρκεια απολαβών όταν συνταξιοδοτηθούν. Επιπλέον η μειωμένη ή η ελλιπής υποστήριξη της κυβέρνησης στα συνταξιοδοτικά ταμεία αλλά και η παράταση του ανθρώπινου βίου κάνει ξεκάθαρο πως είναι απαραίτητη η εξασφάλιση περισσότερων χρημάτων για την περίοδο της συνταξιοδότησης (Φουντούκης, 2021). Στο ίδιο πλαίσιο κινούνται και οι αποφάσεις που πρέπει να πάρουν τα άτομα προκειμένου να ενισχυθούν τα επίπεδα αποταμίευσης καθώς όπως έχει προκύψει από

έρευνες η σημασία της είναι μεγάλη όχι μόνο για το ίδιο το άτομο αλλά και για ολόκληρη την κοινωνία και η έλλειψή της μπορεί να αποτελέσει τεράστιο πρόβλημα για αυτή (Κόκοβα, 2020). Τέλος έχει αποδειχθεί πως τα χρηματοοικονομικά εγγράμματα άτομα μπορούν πιο εύκολα να διαχειρίζονται τα χρήματά τους και να συσσωρεύουν πιο πολύ πλούτο (Buccioli et al., 2022) όπως επίσης και ότι υπάρχουν λιγότερες πιθανότητες το εισόδημά τους να δεχθεί κάποιο ισχυρό πλήγμα σε περίπτωση οικονομικής κρίσης (Κόκοβα, 2020).

Ένας δεύτερος εξίσου σημαντικός λόγος είναι η πολυπλοκότητα του χρηματοπιστωτικού συστήματος παγκοσμίως. Στη σημερινή εποχή υπάρχουν πολύ περισσότεροι παράγοντες που επηρεάζουν τις χρηματαγορές λόγω της παγκοσμιοποίησής τους και της συμμετοχής πολλών περισσότερων ανθρώπων σε αυτές (Φουντούκης, 2021). Εκτός αυτού με την εισαγωγή των νέων τεχνολογιών προσφέρεται στους καταναλωτές άμεση πρόσβαση στα επενδυτικά προϊόντα μέσω ενός μεγάλου φάσματος ψηφιακών χρηματοπιστωτικών μέσων. Το γεγονός αυτό αυξάνει τον κίνδυνο απώλειας περιουσίας (Φίλιππας, 2021) και κατά συνέπεια απαιτείται οι καταναλωτές να είναι πλήρως εξοπλισμένοι με τις κατάλληλες γνώσεις και δεξιότητες ώστε να είναι σε θέση να αξιολογούν και να κάνουν τις καλύτερες για αυτούς επιλογές (Andreou - Anyfantaki, 2019). Τα πράγματα γίνονται ακόμη πιο σύνθετα και εξαιτίας των διαθέσιμων πολλαπλών ιδρυμάτων που υπάρχουν και που μέσω των υπηρεσιών που προσφέρουν ανταγωνίζονται μεταξύ τους μεταξύ τους για ένα μεγαλύτερο μερίδιο στην αγορά, δημιουργώντας με αυτό τον τρόπο επιπλέον σύγχυση στους πολίτες που επιθυμούν να επενδύσουν αλλά στερούνται των απαραίτητων γνώσεων. Ιδιαίτερα σύνθετες έχουν γίνει πλέον και οι επενδυτικές αποφάσεις σχετικά με τα προϊόντα του χρηματιστηρίου καθώς ενέχουν μεγαλύτερο κίνδυνο εξαιτίας των διακυμάνσεων που παρουσιάζει η αγορά. Τα περισσότερο χρηματοοικονομικά εγγράμματα άτομα είναι σε θέση να κατανοήσουν το μηχανισμό με τον οποίο λειτουργούν οι χρηματοοικονομικές αγορές και έτσι διαχειρίζονται καλύτερα αυτόν τον κίνδυνο βελτιστοποιώντας τις αποδόσεις (Prasad et al., 2021).

Ο τρίτος λόγος είναι η υπερχρέωση. Η παγκόσμια οικονομική κρίση που ξέσπασε το 2008 απέδειξε πως η έλλειψη χρηματοοικονομικής παιδείας δεν επηρεάζει μόνο τους δανειστές και τους δανειολήπτες αλλά μπορεί να αποτελέσει σε μεγάλο βαθμό απειλή και για τη διεθνή σταθερότητα. Επιπλέον μια σειρά μελετών έχουν δείξει πως υπάρχει συσχέτιση μεταξύ του χρηματοοικονομικού αλφαριθμητισμού

και του επιπέδου του χρέους. Συγκεκριμένα τα άτομα που έχουν χαμηλό επίπεδο χρηματοοικονομικών γνώσεων εμφανίζουν υψηλότερα επίπεδα χρέους ενώ τείνουν να χρησιμοποιούν πιο συχνά πιστωτικά εργαλεία όπως είναι οι πιστωτικές κάρτες (Παπαδόπουλος, 2021).

Ένας ακόμη λόγος είναι η αύξηση του άγχους των πολιτών παγκοσμίως αλλά περισσότερο στο δυτικό κόσμο. Η τέταρτη βιομηχανική επανάσταση απαιτεί την ανάπτυξη νέων δεξιοτήτων. Παράλληλα η πανδημία Covid – 19, εκτός από το χρηματοοικονομικό σοκ που προκάλεσε, βρήκε τα κράτη, τις επιχειρήσεις και τους πολίτες ιδιαίτερα ευάλωτους λόγω του υπερδανεισμού ενώ αναμένεται να επέλθουν και πολλές εργασιακές αλλαγές μετά το πέρας της. Ο συνδυασμός των παραπάνω παραγόντων δείχνει πως τώρα είναι απαραίτητη περισσότερο από κάθε άλλη φορά η σωστή διαχείριση των χρημάτων (Φίλιππας, 2021).

Τέλος από μακροοικονομικής πλευράς έχει παρατηρηθεί πως ο χρηματοοικονομικός αλφαριθμητισμός μπορεί να συνεισφέρει αποτελεσματικά στον τρόπο που εισάγονται και εφαρμόζονται οι οικονομικές πολιτικές. Η χρηματοοικονομική άγνοια ευνοεί την ανάπτυξη δόλιων πρακτικών και αθέμιτου ανταγωνισμού των χρηματαγορών αποτελώντας με αυτόν τον τρόπο αποτρεπτικό παράγοντα της αποτελεσματικής χρήσης των ενδιαμέσων. Αντιθέτως οι καλά ενημερωμένοι επενδυτές μπορούν να αποτελέσουν μοχλό πίεσης για τους δημιουργούς των πολιτικών. Στην περίπτωση αυτή δημιουργείται ένα κλίμα εμπιστοσύνης που θα οδηγήσει στην οικονομική σταθερότητα (Παπαδόπουλος, 2021). Συνοψίζοντας όλα τα παραπάνω γίνεται εμφανές πως ο χρηματοοικονομικός αλφαριθμητισμός έχει καθοριστική σημασία για τη χρηματοοικονομική ευημερία σε προσωπικό, οικογενειακό, επιχειρησιακό, εθνικό και διεθνές επίπεδο.

2.2. Χρηματοοικονομική εκπαίδευση

2.2.1. Η σημασία της χρηματοοικονομικής εκπαίδευσης

Όπως αναφέρει η θεωρία του ανθρώπινου κεφαλαίου βασικό στόχο αποτελεί η δημιουργία αξιόλογων μορφωμένων ατόμων ικανών να βοηθήσουν στην ανάπτυξη της κοινωνίας σε πολιτιστικό επίπεδο και που θα μπορέσουν να συνεισφέρουν γενικότερα στην ευημερία της. Ως εκ τούτου η γενική μόρφωση των ατόμων μπορεί να επιφέρει, ως ένα βαθμό, θετικά αποτελέσματα και σε ότι έχει να κάνει με οικονομικά θέματα, όπως να παίρνουν πιο σωστές αποφάσεις, να κάνουν ενδεδειγμένες

έρευνες και να διαχειρίζονται με καλύτερο τρόπο τους οικονομικούς τους πόρους ώστε να μπορέσουν να μειώσουν το κόστος ζωής τους και γενικότερα τα προβλήματά τους τόσο σε προσωπικό όσο και σε εθνικό επίπεδο, καθώς βρίσκονται σε θέση να καταλάβουν το βαθμό κρισιμότητας των πολιτικών και των οικονομικών ζητημάτων που διακυβεύονται (Παπαδόπουλος, 2021). Τα τελευταία όμως χρόνια οι ανησυχίες που έχουν δημιουργηθεί σε εκατομμύρια ανθρώπους εξαιτίας της υπερχρέωσης, της αλλαγής στο χρηματοοικονομικό περιβάλλον αλλά και στις συνθήκες εργασίας και της μετατροπής των συνταξιοδοτικών προγραμμάτων σε αυτοχρηματοδοτούμενους λογαριασμούς έχουν κάνει επιτακτική την ανάγκη για πιο εξειδικευμένες χρηματοοικονομικές γνώσεις που θα οδηγήσουν σε μια περισσότερο οικονομικά ασφαλή ζωή (Borden, 2021).

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, στη σημερινή εποχή καταναλωτές και επιχειρήσεις έχουν να αντιμετωπίσουν από τη μία τη συνεχόμενη αύξηση της διαθεσιμότητας και της περιπλοκότητας των προϊόντων και των υπηρεσιών και από την άλλη την ελλιπή ενημέρωση και παροχή συμβουλών που δεν μπορεί να συγχρονιστεί με αυτή την κατάσταση. Επιπλέον, μελέτες έχουν δείξει πως όταν οι άνθρωποι αναζητούν βοήθεια στρέφονται για συμβουλές πρώτα στο οικογενειακό και το φιλικό τους περιβάλλον. Η συμπεριφορά αυτή οφείλεται στο γεγονός πως έχουν περισσότερη εμπιστοσύνη στους κοντινούς τους ανθρώπους αλλά και στην πεποίθηση πως αν στραφούν για βοήθεια σε κάποιο χρηματοπιστωτικό ίδρυμα θα πειστούν να προβούν σε αγορές προϊόντων τα οποία πολλές φορές δεν κατανοούν λόγω έλλειψης γνώσεων (Σκούτελης, 2016). Στα παραπάνω έρχεται να προστεθεί και η ανησυχία πως η έλλειψη χρηματοοικονομικής εκπαίδευσης μπορεί να οδηγήσει κάποιες κοινωνικές ομάδες στο χρηματοοικονομικό αποκλεισμό δηλαδή σε μία κατάσταση αποκλεισμού από την κατοχή χρηματοοικονομικών προϊόντων (Φουντούκης, 2021). Η απόκτηση γνώσεων και δεξιοτήτων μέσω της χρηματοοικονομικής εκπαίδευσης αποτελεί τη μόνη λύση αυτών των προβλημάτων.

Η χρηματοοικονομική διδασκαλία θα πρέπει να ξεκινάει από τα πρώτα κιόλας στάδια της ζωής. Με αυτό τον τρόπο παιδιά και έφηβοι προετοιμάζονται και διαμορφώνουν μια ορθή καταναλωτική στάση και συμπεριφορά η οποία υιοθετείται και στην ενήλικη ζωή προσφέροντάς τους σημαντικά οφέλη σε προσωπικό, κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο (Φελέκης, 2020). Είναι πολύ σημαντικό οι ίδιοι οι γονείς να ξεκινήσουν να μαθαίνουν στα παιδιά τους απλές έννοιες, όπως για

παράδειγμα την έννοια του χρήματος, καλλιεργώντας το έδαφος για μια δια βίου εκπαίδευση σε χρηματοοικονομικά ζητήματα που θα συνεχιστεί στο σχολείο αλλά και στη μετέπειτα πορεία τους.

Όσον αφορά τους τρόπους με τους οποίους γίνεται η χρηματοοικονομική εκπαίδευση υπάρχει μια σειρά μεθόδων που μπορούν να εφαρμοστούν. Η πρώτη μέθοδος και αυτή που εφαρμόζεται πιο συχνά είναι η χρήση εκπαιδευτικών για τη μετάδοση των χρηματοοικονομικών γνώσεων. Μία δεύτερη μέθοδος είναι αυτή που γίνεται με τη βοήθεια τεχνολογικών μέσων και μπορεί να περιλαμβάνει κάποιο διαδραστικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα για υπολογιστές μέσω του οποίου να παρουσιάζονται οι τρόποι που πραγματοποιούνται διάφορες χρηματοοικονομικές δραστηριότητες, όπως για παράδειγμα οι καταθέσεις χρημάτων σε τραπεζικό λογαριασμό ή η πληρωμή των δόσεων ενός δανείου. Τέλος, η χρηματοοικονομική εκπαίδευση μπορεί να γίνει και με τη βοήθεια του διαδικτύου και το πλήθος των εφαρμογών που υπάρχουν για τα κινητά τηλέφωνα και τα tablets (Φουντούκης, 2021).

Συνοψίζοντας, η χρηματοοικονομική εκπαίδευση, με όποια μέθοδο και αν εφαρμοστεί, αποτελεί ένα μέσο θωράκισης και προστασίας των πολιτών απέναντι στους κινδύνους που θα εμφανίζονται πλέον συχνότερα εξαιτίας των συνεχόμενων αλλαγών στο χρηματοπιστωτικό σκηνικό (Φίλιππας, 2021). Επιπλέον είναι και ο μοναδικός τρόπος για τη δημιουργία μιας νέας γενιάς χρηματοοικονομικά εγγράμματων πολιτών. Για την επίτευξη αυτού του σκοπού θα πρέπει από πολύ νωρίς να τεθούν οι βάσεις γενικών χρηματοοικονομικών γνώσεων που συνεχώς θα καλλιεργούνται και θα βελτιώνονται (Nemeth et al., 2022). Η χρηματοοικονομική εκπαίδευση πρέπει να γίνει μέρος της τυπικής εκπαίδευσης και να εφαρμόζεται από πλήρως καταρτισμένους εκπαιδευτικούς μέσω κατάλληλων προγραμμάτων σπουδών. Σε αυτή την κατεύθυνση σημαντική είναι η συμβολή της πολιτείας και άλλων φορέων για την προώθηση ενός ολοκληρωμένου εθνικού σχεδίου δράσης που θα έχει ως αποτέλεσμα την ευρύτερη πληροφόρηση των πολιτών η οποία είναι αναγκαία περισσότερο από κάθε άλλη φορά για τη χρηματοοικονομική τους ευημερία.

2.2.2. Ειδικές ομάδες χρηματοοικονομικής εκπαίδευσης

Τα προγράμματα χρηματοοικονομικής εκπαίδευσης για να είναι περισσότερο αποτελεσματικά θα πρέπει να συμβαδίζουν με τις ανάγκες των πληθυσμιακών

ομάδων στις οποίες απευθύνονται. Οι ανάγκες αυτές καθορίζονται από διάφορους παράγοντες όπως είναι η ηλικία, το φύλο, η οικογενειακή κατάσταση, ο βαθμός εκπαίδευσης, το επίπεδο του εισοδήματος, ο εργασιακός τομέας, η καταγωγή και ο τόπος διαμονής (Σκούτελης, 2016). Σύμφωνα με το ένατο τεύχος του περιοδικού Vision (2022) υπάρχουν έξι ομάδες οι οποίες χρήζουν ιδιαίτερης προσοχής σε ότι έχει να κάνει με τη χρηματοοικονομική εκπαίδευση.

Την πρώτη ομάδα αποτελούν τα παιδιά. Στόχος του εκπαιδευτικού συστήματος πρέπει να είναι η δημιουργία μιας νέας γενιάς που θα αποτελείται από χρηματοοικονομικά ενημερωμένους πολίτες, υπεύθυνους για την εξασφάλιση της οικονομικής τους ευημερίας στο μέλλον. Ως εκ τούτου τα παιδιά θα πρέπει σταδιακά να αρχίσουν να κατανοούν βασικές έννοιες, όπως για παράδειγμα οι ανάγκες και οι επιθυμίες, το χρήμα, η εργασία, ο προϋπολογισμός, η αποταμίευση, ο δανεισμός και η φιλανθρωπία. Μετά τα παιδιά ακολουθούν οι έφηβοι οι οποίοι θα πρέπει να προετοιμαστούν κατάλληλα για μια επιτυχημένη αλλά και ευτυχισμένη ενήλικη ζωή. Για το λόγο αυτό θα πρέπει να αποκτήσουν συνείδηση των δυνατοτήτων τους και να εφοδιαστούν με τις κατάλληλες γνώσεις και ικανότητες ώστε να μπορέσουν στο μέλλον να προστατευτούν από χρηματοοικονομικά λάθη όπως είναι ο υπερβολικός δανεισμός ή οι κακές επενδυτικές επιλογές. Σε αυτή την προσπάθεια πρωταρχικό ρόλο παίζουν η ποιότητα της εκπαίδευσης, ο σωστός επαγγελματικός προσανατολισμός και ο διαρκής στόχος κατάκτησης ενός υψηλού επιπέδου χρηματοοικονομικού αλφαριθμητισμού που θα τους δώσει τη δυνατότητα για σωστή διαχείριση σημαντικών αποφάσεων για τη ζωή τους.

Μία ακόμη ομάδα αυξημένου ενδιαφέροντος είναι οι γυναίκες. Από επιστημονικές μελέτες έχει προκύψει πως το επίπεδο των χρηματοοικονομικών γνώσεων και δεξιοτήτων των γυναικών είναι χαμηλότερο σε σχέση με αυτό που παρουσιάζουν οι άνδρες. Το γεγονός αυτό οφείλεται στα κοινωνικά πρότυπα και τις ανισότητες που υπάρχουν και αποτελούν εμπόδια για τη συμμετοχή τους στην εκπαιδευτική διαδικασία, στην εργασία, στην επιχειρηματικότητα και στο επίσημο χρηματοπιστωτικό σύστημα. Επιπλέον έχει αποδειχθεί πως το προσδόκιμο ζωής είναι μεγαλύτερο στις γυναίκες από ότι στους άνδρες, όπως επίσης ότι οι γυναίκες έχουν μεγαλύτερες παύσεις στον εργασιακό βίο τους για λόγους εγκυμοσύνης και στη συνέχεια ανατροφής των παιδιών τους κάτι που επηρεάζει αρνητικά τη δυνατότητά τους για αποταμίευση και τη δημιουργία ενός επαρκούς συνταξιοδοτικού κεφαλαίου.

Συνεπώς μέσα από τη συμμετοχή τους σε κατάλληλα εκπαιδευτικά προγράμματα θα μπορέσουν να αποκτήσουν τα εφόδια που θα τις βοηθήσουν να ανταπεξέλθουν στις δυσκολίες αυτές.

Οι μετανάστες αποτελούν την επόμενη ομάδα. Η νέα χώρα στην οποία καλούνται να ζήσουν, να μεγαλώσουν τα παιδιά τους και να εργαστούν είναι μια χώρα με διαφορετική γλώσσα και νοοτροπία και τις περισσότερες φορές με ένα περισσότερο πολύπλοκο και προηγμένο χρηματοπιστωτικό σύστημα. Κάτω από αυτές τις συνθήκες τα εμπόδια και οι δυσκολίες με τα οποία έρχονται καθημερινά αντιμέτωποι είναι πάρα πολλά. Η κατανόηση της γλώσσας, οι προκαταλήψεις και τα διάφορα κοινωνικά στερεότυπα, οι διαφορετικοί νόμοι, η έλλειψη απαραίτητων εγγράφων και πιστωτικού ιστορικού και ο κίνδυνος να πέσουν θύματα απάτης είναι κάποια χαρακτηριστικά παραδείγματα. Για να μπορέσουν επομένως να προστατευτούν από όλα αυτά είναι απαραίτητη η σωστή ενημέρωση και η εκπαίδευσή τους.

Η χρηματοοικονομική εκπαίδευση είναι απαραίτητη και για τους νέους γονείς αλλά και για όσους προγραμματίζουν να δημιουργήσουν οικογένεια. Το αυξημένο κόστος που επιφέρει η ανατροφή ενός παιδιού συνεπάγεται τον επαναπροσδιορισμό του οικογενειακού προϋπολογισμού ο οποίος θα πρέπει πλέον να βασίζεται στις νέες συνθήκες καθώς και την αποφυγή χρηματοοικονομικών λαθών, όπως για παράδειγμα η υπερχρέωση και η έλλειψη αποταμίευσης και ασφάλισης. Κλείνοντας, η τελευταία ομάδα είναι αυτή των συνταξιούχων. Καθώς το προσδόκιμο ζωής των πολιτών σταδιακά αυξάνεται ενώ η προστασία και η εξασφάλισή τους από τα κοινωνικά ταμεία συνεχώς μειώνεται καλούνται οι ίδιοι να μεριμνήσουν από πολύ νωρίς για την εξασφάλιση εισοδηματικής επάρκειας για τη φάση της ζωής τους που δε θα είναι σε θέση να εργάζονται. Επομένως είναι επιτακτική η ανάγκη δημιουργίας συμπληρωματικών εισοδηματικών πηγών προστασίας για τη σύνταξη και την υγεία μέσω της συστηματικής και μακροχρόνιας αποταμίευσης αλλά και των κατάλληλων επενδυτικών και ασφαλιστικών προγραμμάτων και για το λόγο αυτό θα πρέπει να είναι προετοιμασμένοι αναλόγως.

2.2.3. Η χρηματοοικονομική εκπαίδευση στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα η διδασκαλία των οικονομικών ξεκίνησε το 1927 με την ίδρυση των εμπορικών σχολείων. Στα σχολεία αυτά διδασκόταν το μάθημα Εμπορικά που

αφορούσε λογιστικά θέματα και ασκήσεις πάνω σε αυτά. Μετά την αποφοίτησή τους οι μαθητές μπορούσαν να συνεχίσουν την εκπαίδευσή τους στην τρίτη τάξη των πεντατάξιων μέσω των εμπορικών σχολών, αφού πρώτα συμμετείχαν σε κατατακτήριες εξετάσεις (Παπαδόπουλος, 2021). Χρόνια αργότερα, το 1964, έγινε μια προσπάθεια μεταρρύθμισης του εκπαιδευτικού συστήματος, στόχος της οποίας ήταν ο μεγαλύτερος προσανατολισμός στην παραγωγή, με την εισαγωγή μαθημάτων που αφορούσαν την οικονομική επιστήμη, το δίκαιο, την κοινωνιολογία και τη φιλοσοφία, η οποία όμως δεν εφαρμόστηκε ποτέ.

Ουσιαστικά η οικονομική εκπαίδευση στην Ελλάδα ξεκίνησε το 1977, με την εισαγωγή οικονομικών μαθημάτων στα τεχνικά λύκεια. Όσον αφορά τη γενική μέση εκπαίδευση τα οικονομικά έγιναν μέρος του ωρολογίου προγράμματος το 1983, απευθύνονταν όμως μόνο στους μαθητές της τρίτης τάξης που επιθυμούσαν να δώσουν εξετάσεις σε οικονομικές σχολές. Από την άλλη, στα ενιαία πολυκλαδικά λύκεια, από το 1984, μαθήματα που σχετίζονταν με τα οικονομικά διδάσκονταν σε όλες τις τάξεις. Στην πρώτη τάξη υπήρχαν κάποια εισαγωγικά μαθήματα που απευθύνονταν σε όλους τους μαθητές. Στη δεύτερη τάξη τα οικονομικά περιλαμβάνονταν μόνο στον κύκλο μαθημάτων επιλογής «Διοίκηση και Οικονομία», ενώ στην τρίτη υπήρχαν περισσότερο εξειδικευμένα μαθήματα για όσους ακολουθούσαν τον κλάδο «Οικονομικών Σπουδών». Στο γενικό λύκειο υπήρξε αναβάθμιση της οικονομικής εκπαίδευσης με την αντικατάσταση του πανελλαδικώς εξεταζόμενου μαθήματος της Κοινωνιολογίας από αυτό της Πολιτικής Οικονομίας, το 1993 (Παπαδόπουλος, 2021).

Το 1997, υπήρξε αλλαγή στο σύστημα εισαγωγής των μαθητών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Σύμφωνα με το νέο σύστημα οι πανεπιστημιακές σχολές χωρίζονταν σε πέντε επιστημονικά πεδία. Εκείνο που αφορούσε τις σχολές Οικονομίας και Διοίκησης ήταν το πέμπτο πεδίο στο οποίο το μάθημα «Αρχές Οικονομικών Επιστημών» περιλαμβανόταν στα εξεταζόμενα μαθήματα. Το 2016, το σύστημα εισαγωγής στην τριτοβάθμια εκπαίδευση αλλάζει εκ νέου. Έτσι οι οικονομικές σχολές ανήκουν πλέον στο πεδίο Επιστημών Οικονομίας και Πληροφορικής με τα οικονομικά να αποτελούν και πάλι εξεταζόμενο μάθημα (Παπαδόπουλος, 2021). Αξίζει να σημειωθεί πως από το 2000 και μετά έγιναν πολλές προσθαφαιρέσεις οικονομικών μαθημάτων στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση όπως και στη διδακτέα ύλη αυτών. Τα περισσότερα όμως από αυτά καλύπτουν τις βασικές

οικονομικές έννοιες επιφανειακά ή συνδυάζουν την οικονομική επιστήμη με άλλες όπως η κοινωνιολογία, το δίκαιο και οι πολιτικές επιστήμες.

Εκτός όμως από το επίσημο εκπαιδευτικό σύστημα, προσπάθειες για την ενίσχυση της χρηματοοικονομικής παιδείας στην Ελλάδα έχουν γίνει και από άλλους φορείς, όπως είναι το Ινστιτούτο Χρηματοοικονομικού Αλφαριθμητισμού, που ιδρύθηκε το 2016 με αυτό το σκοπό. Το ινστιτούτο έχει παρουσία στο χώρο του διαδικτύου ώστε η ενημέρωση των πολιτών να γίνεται πιο εύκολα και να φτάνει σε όσο το δυνατόν περισσότερα άτομα. Όμως οι δράσεις του δεν περιορίζονται μόνο εκεί. Επιπλέον διοργανώνει εκδηλώσεις ενημέρωσης, παράγει εκπαιδευτικό υλικό υψηλής ποιότητας, πραγματοποιεί επιστημονικές έρευνες και δημιουργεί συνεργασίες σε διεθνές επίπεδο. Σκοπός των ενεργειών αυτών είναι η συμβολή στο σχεδιασμό και την υλοποίηση μιας ενιαίας εθνικής στρατηγικής για την εξάλειψη του χρηματοοικονομικού αναλφαριθμητισμού (Φουντούκης, 2021). Σε αυτή την κατεύθυνση θα μπορούσε να βοηθήσει και η ένταξη των οικονομικών μαθημάτων στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση αλλά και η ενίσχυση και ο εκσυγχρονισμός αυτών που ήδη διδάσκονται στη δευτεροβάθμια ώστε να εξοπλίσουν τη νέα γενιά με τα απαραίτητα εφόδια για την αντιμετώπιση των μελλοντικών προκλήσεων.

2.2.4. Η χρηματοοικονομική εκπαίδευση στον κόσμο

Στην ίδια περίπου κατεύθυνση με τη χρηματοοικονομική εκπαίδευση στην Ελλάδα κινείται και η χρηματοοικονομική εκπαίδευση στη Γαλλία. Τα οικονομικά εκεί εντάχθηκαν στο πρόγραμμα σπουδών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης γύρω στα τέλη της δεκαετίας του 1960, όμως η διδασκαλία τους περιορίζεται σε μια απλή περιγραφική αναφορά βασικών χρηματοοικονομικών εννοιών, όπως πληθωρισμός, παραγωγικότητα και οικονομική ανάπτυξη, χωρίς ιδιαίτερη εμβάθυνση. Στο γαλλικό εκπαιδευτικό σύστημα υπάρχουν τρεις διακριτές κατευθύνσεις από τις οι μαθητές καλούνται να επιλέξουν τη μία. Εκείνη που επικεντρώνει τις χρηματοοικονομικές σπουδές αφορά εκτός από τις οικονομικές και τις κοινωνικές επιστήμες. Αυτό σημαίνει πως τα συγκεκριμένα προγράμματα εξαιτίας του θεωρητικού τους χαρακτήρα αλλά και των έντονων κοινωνιολογικών χαρακτηριστικών που εμφανίζουν δεν είναι ιδιαίτερα αποτελεσματικά στην ανάπτυξη της χρηματοοικονομικής παιδείας με αποτέλεσμα οι Γάλλοι μαθητές αλλά και άτομα

μεγαλύτερης ηλικίας να δυσκολεύονται στην κατανόηση χρηματοοικονομικών εννοιών (Παπαδόπουλος, 2021).

Σε ότι αφορά τη χρηματοοικονομική εκπαίδευση στη Γερμανία παρουσιάζεται μια δυσκολία στην περιγραφή της εξαιτίας του τρόπου που είναι δομημένο το κράτος, καθώς σε κάθε κρατίδιο ασκείται ξεχωριστή εκπαιδευτική πολιτική, αλλά και το ίδιο το εκπαιδευτικό σύστημα που βασίζεται περισσότερο στον επαγγελματικό προσανατολισμό των μαθητών. Γενικά όμως εκείνο που ισχύει στα σχολεία της Γερμανίας είναι ότι όλοι ανεξαιρέτως οι μαθητές είναι υποχρεωμένοι να παρακολουθήσουν ένα αναλυτικό πρόγραμμα αυστηρά δομημένο στο οποίο τα μαθήματα που περιλαμβάνονται καλύπτουν διάφορες πτυχές όπως συμβαίνει και με τα οικονομικά και τις κοινωνικές επιστήμες. Πιο συγκεκριμένα στο γερμανικό πρόγραμμα διδασκαλίας περιλαμβάνονται τα οικονομικά χωρίς όμως να υπάρχει εξειδίκευση πάνω σε βασικές χρηματοοικονομικές γνώσεις αλλά ένας συνδυασμός οικονομικών, ανεπτυγμένων μαθηματικών και γενικότερων γνωστικών ικανοτήτων. Γεγονός που εξηγεί την όχι και τόσο καλή απόδοση των μαθητών στις μετρήσεις για το χρηματοοικονομικό αλφαριθμητισμό (Παπαδόπουλος, 2021).

Από την άλλη στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής παρατηρείται μια πιο εντατική προσπάθεια για τη διάδοση των χρηματοοικονομικών γνώσεων. Έτσι η ένταξη των οικονομικών μαθημάτων στα αναλυτικά προγράμματα των σχολείων είτε αυτά είναι δημόσια είτε ιδιωτικά, έχει καταστεί υποχρεωτική σε πολλές πολιτείες και υπάρχει ένα μεγάλο πλήθος μαθητών που τα παρακολουθεί σε όλη τη διάρκεια φοίτησής τους. Βέβαια το περιεχόμενο των μαθημάτων καθορίζεται από παράγοντες όπως η πολιτεία ή η περιφέρεια στην οποία ανήκει το σχολείο αλλά και ο ίδιος ο τύπος του σχολείου. Συνεπώς υπάρχουν μαθήματα που κινούνται σε ένα πιο θεωρητικό πλαίσιο, μαθήματα που εστιάζουν στα προσωπικά οικονομικά αλλά και μαθήματα σχετικά με τη διοίκηση επιχειρήσεων και την επιχειρηματικότητα γενικότερα. Επιπλέον υπάρχουν και κάποιοι μη κερδοσκοπικοί οργανισμοί που υποστηρίζουν και προωθούν αυτά τα προγράμματα καθώς θεωρούν τη χρηματοοικονομική εκπαίδευση μία από τις πιο βασικές δεξιότητες μαζί με την ανάγνωση, τη γραφή και τα μαθηματικά (Παπαδόπουλος, 2021). Ένας τέτοιος είναι ο οργανισμός «Εθνική Χορηγία για τη Χρηματοοικονομική Εκπαίδευση» ο οποίος εδρεύει στο Denver του Colorado. Ο οργανισμός ξεκίνησε τη δράση του το 1984 με ένα μη διαδικτυακό πρόγραμμα που απευθυνόταν σε μαθητές της δευτεροβάθμιας

εκπαίδευσης και αφορούσε το χρηματοοικονομικό σχεδιασμό. Στα χρόνια που ακολούθησαν ανέπτυξε και άλλα προγράμματα που είχαν σκοπό να ενισχύσουν τις χρηματοοικονομικές γνώσεις των καταναλωτών ώστε αυτοί να αποκτήσουν την ικανότητα καλύτερης διαχείρισης των οικονομικών τους. Επιπλέον ο οργανισμός απέκτησε και διαδικτυακή παρουσία. Όμως το 2021 αποφασίστηκε ο τερματισμός αυτών των εκπαιδευτικών προγραμμάτων εξαιτίας της στροφής της πορείας του οργανισμού προς την επιστημονική έρευνα και τη συνεργασία του με διάφορους επαγγελματίες, νομικούς και δημιουργούς οικονομικής πολιτικής (Φουντούκης, 2021).

Αντίστοιχα εκπαιδευτικά προγράμματα έχουν αναπτυχθεί και από μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς στο Ηνωμένο Βασίλειο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο οργανισμός «Πανεπιστήμια Ανοικτών Εκπαιδευτικών Πόρων» ο οποίος σκοπό έχει να προσφέρει σε φοιτητές από όλα τα μέρη του κόσμου μια υψηλής ποιότητας αλλά ταυτόχρονα προσιτή εκπαίδευση για τα σύγχρονα χρηματοοικονομικά ζητήματα. Στο πλαίσιο αυτό το πρόγραμμα «Managing my Money» του Ανοικτού Πανεπιστημίου προβάλλεται ελεύθερα. Το συγκεκριμένο είναι ένα πρόγραμμα που σχετίζεται με την εκμάθηση του σωστού τρόπου διαχείρισης των προσωπικών οικονομικών και περιλαμβάνει ενότητες που αφορούν την σύνταξη προϋπολογισμού, τον οικονομικό αλλά και συνταξιοδοτικό σχεδιασμό, τις επενδύσεις, την ασφάλιση και τη διαχείριση του χρέους. Επιπλέον δίνεται προσοχή στην αναζήτηση των κοινωνικών παραγόντων και των ανθρώπινων συμπεριφορών που επηρεάζουν τη λήψη χρηματοοικονομικών αποφάσεων καθώς και την εξέταση πιθανών κινδύνων στους οποίους μπορεί να εκτεθεί κάποιος από μία λανθασμένη τέτοια απόφαση (Φουντούκης, 2021). Τέλος από το Ανοικτό Πανεπιστήμιο του Ηνωμένου Βασιλείου προσφέρονται δύο ακόμη προγράμματα. Το πρώτο έχει τίτλο «Managing my Investments» και αφορά την εκπαίδευση των ατόμων πάνω στις επενδύσεις και το δεύτερο ονομάζεται «Managing my Financial Journey» και σχετίζεται με τις χρηματοοικονομικές υπηρεσίες του Ηνωμένου Βασιλείου.

2.3. Κοινωνική ευημερία

2.3.1. Εννοιολογικός προσδιορισμός

Τα τελευταία χρόνια η κοινωνική ευημερία έχει προκαλέσει μεγάλο ενδιαφέρον στην επιστημονική κοινότητα. Έτσι ολοένα και περισσότεροι ερευνητές

από διάφορα επιστημονικά πεδία, όπως η οικονομική και πολιτική επιστήμη, η φιλοσοφία και η ψυχολογία, έχουν ασχοληθεί με αυτό το θέμα. Η έννοια της ευημερίας χρησιμοποιείται κυρίως για να περιγράψει την ποιότητα ζωής. Αυτό σημαίνει ότι όσο υψηλότερο είναι το επίπεδο της ευημερίας σε ατομικό αλλά και σε συλλογικό επίπεδο τόσο καλύτερες είναι και οι συνθήκες διαβίωσης και το αντίστροφο (Δρυγιαννάκη – Τσαγκαράκης – Σπυριδάκη, 2018). Το παραπάνω συμπέρασμα προκύπτει και από την ετυμολογία της λέξης, όπως αναφέρεται στα διάφορα λεξικά και σημαίνει ευπορία ή ευζωία, δηλαδή μία ευτυχισμένη, υγιή και άνετη διαβίωση (Ψαθά, 2014).

Από φιλοσοφική άποψη η έννοια της ευημερίας περιλαμβάνει όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά που οδηγούν σε μία κατάσταση καλής ή ικανοποιητικής ύπαρξης. Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη αυτό συνεπάγεται την εκπλήρωση των δυνατοτήτων ενός ατόμου σε όλους τους τομείς που μπορούν να αυξήσουν την ωφέλειά του, όπως η υγεία, η γνώση, η φιλία και ο πλούτος (Δρυγιαννάκη – Τσαγκαράκης – Σπυριδάκη, 2018). Η σύσταση της ευημερίας συνδέεται επίσης και με τον κοινωνικό ωφελισμό, ένα φιλοσοφικό ρεύμα που υποδεικνύει πως οι κρατικοί φορείς πρέπει να δρουν με σκοπό τη δημιουργία του μέγιστου καλού για όσο το δυνατόν περισσότερα άτομα (Φραγκούλης, 2015).

Εκτός όμως από τον ωφελισμό η έννοια της ευημερίας προσεγγίζεται και από άλλες φιλοσοφικές θεωρίες. Μία από αυτές είναι η θεωρία του ευδαιμονισμού, κεντρική ιδέα της οποίας αποτελεί η άποψη πως η ποιότητα ζωής και η ευημερία συσχετίζονται θετικά με το επίπεδο άντλησης ευχαρίστησης. Με άλλα λόγια ποιοτική ζωή σημαίνει ευχάριστη ζωή. Η ευδαιμονιστική όμως φιλοσοφία περιλαμβάνει και άλλες πτυχές, όπως η θεωρία του ατομικού ευδαιμονισμού σύμφωνα με την οποία εκείνο που επιδιώκεται είναι το προσωπικό συμφέρον του καθενός. Στον αντίποδα βρίσκεται η θεωρία του κοινωνικού ευδαιμονισμού στην οποία προβάλλεται ως ιδανικό η επιδίωξη της κοινωνικής ευημερίας και τέλος ο ηδονισμός επιλογής όπου επικρατεί η άποψη πως η ζωή των ατόμων γίνεται καλύτερη όταν εκείνα βιώνουν καταστάσεις που επιθυμούν ενώ αντίθετα χειροτερεύει με καταστάσεις που προσπαθούν να αποφύγουν (Ψαθά, 2014).

Η θεωρία των επιθυμιών, από την άλλη, δίνει μια διαφορετική ερμηνεία στην έννοια της ευημερίας. Επομένως, σύμφωνα με αυτή η ευημερία ενός ατόμου κάποια

χρονική στιγμή εξαρτάται από το κατά πόσο οι επιθυμίες του ατόμου αυτού έχουν εκπληρωθεί τη δεδομένη στιγμή. Ο παραπάνω ορισμός δημιούργησε διάφορους προβληματισμούς. Αρχικά, το γεγονός ότι μπορεί οι επιθυμίες κάποιου να μην υπόκεινται σε περιορισμό σημαίνει πως και οι παράγοντες που επηρεάζουν την ευημερία του είναι και αυτοί απεριόριστοι. Έπειτα η εκπλήρωση ορισμένων κυρίαρχων επιθυμιών στη συνείδηση ενός ατόμου σε μια δεδομένη στιγμή δεν εγγυάται πως το άτομο αυτό θα οδηγηθεί σε μία βελτιωμένη ποιότητα ζωής συνολικά και πως αυτό θα ισχύει και στο μέλλον. Έτσι προέκυψαν ορισμένες διαφορετικές εκδοχές της αρχικής θεωρίας με σκοπό την κάλυψη αυτών των κενών, όπως η θεωρία των περιεκτικών επιθυμιών που εστιάζει στο σημαντικό ρόλο που παίζει στην ευημερία του ατόμου η ικανοποίηση των επιθυμιών του σε συνολικό επίπεδο αλλά και η θεωρία των ενημερωμένων επιθυμιών η οποία αναφέρει πως ο μοναδικός παράγοντας από τον οποίο εξαρτάται η ευημερία των ανθρώπων είναι η εκπλήρωση των επιθυμιών εκείνων που καθορίζονται από την πραγματική φύση όσων επιθυμούν. Στόχος των παραπάνω περιορισμών είναι, επίσης, να τονίσουν πως η βελτίωση της ευημερίας πρέπει να στηρίζεται στην ηθική κάτι που δεν ήταν προφανές από την αρχική θεωρία καθώς η εκπλήρωση ορισμένων επιθυμιών μπορεί να αποκλίνει από αυτή την κατεύθυνση (Ψαθά, 2014).

Δύο ακόμη σημαντικές εννοιολογικές προσεγγίσεις είναι εκείνες της αντικειμενικής και της υποκειμενικής ευημερίας. Στην πρώτη η ευημερία καθορίζεται από βασικούς για την ποιότητα ζωής παράγοντες, όπως για παράδειγμα η τροφή, το νερό, η στέγαση, το εισόδημα, η ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, η εκπαίδευση, η εργασία, η ασφάλεια και η κοινωνική δικτύωση (Φραγκούλης, 2015). Η συγκεκριμένη προσέγγιση είναι γνωστή και ως θεωρία της αντικειμενικής κατάστασης ή θεωρία της ουσιαστικής ποιότητας. Ανεξάρτητα όμως από το όνομα αυτό που έχει σημασία είναι πως περιλαμβάνει ένα μεγάλο αριθμό παραγόντων που προσδιορίζουν την ευημερία, διαβαθμίζοντας τα επίπεδα της ευχαρίστησης στα πράγματα που βελτιώνουν τη ζωή και αναγνωρίζοντας πως όλα τα άτομα δε βιώνουν την ευχαρίστηση στον ίδιο βαθμό, με τον ίδιο τρόπο και το ίδιο κόστος. Συνεπώς ενδέχεται να υπάρχουν διαφορετικοί παράγοντες που ορίζουν την ευημερία διαφορετικών ανθρώπων. Το γεγονός ότι δε λαμβάνονται υπόψη οι προσωπικές επιθυμίες ή απόψεις του καθενός οδήγησε σε μία συνδυαστική εκδοχή για το ποια πράγματα είναι ωφέλιμα στην οποία περιλαμβάνονται μόνο τα αγαθά που

αποδεδειγμένα οδηγούν στην ατομική και κοινωνική ευημερία (Ψαθά, 2014). Από την άλλη η προσέγγιση της υποκειμενικής ευημερίας στηρίζεται στην άποψη πως η ποιότητα της ζωής αλλά και το επίπεδο της ικανοποίησης και της ευχαρίστησης που λαμβάνουν από αυτή οι άνθρωποι κρίνεται και καθορίζεται καλύτερα από τους ίδιους και όχι βάσει κάποιων αντικειμενικών κανόνων. Πρόκειται δηλαδή για μία προσέγγιση που βασίζεται αποκλειστικά στην αυτοαξιολόγηση παραμένοντας ανεπηρέαστη από αντικειμενικούς παράγοντες (Φραγκούλης, 2015).

Από τα παραπάνω είναι εμφανές πως η έννοια της ευημερίας είναι συνώνυμη της ποιότητας ζωής, της ικανοποίησης που λαμβάνεται από αυτή και της ευτυχίας. Πέραν αυτού όμως η ευημερία δηλώνει και μία κατάσταση μέσα στην οποία τα άτομα έχουν τη δυνατότητα να αναπτυχθούν και να ολοκληρωθούν σαν προσωπικότητες, να εργαστούν με παραγωγικό και δημιουργικό τρόπο, να αλληλεπιδρούν θετικά με του γύρω τους συμβάλλοντας έτσι στην ομαλή λειτουργία της κοινότητάς τους. Με λίγα λόγια η ατομική ευημερία αποτελεί το θεμέλιο λίθο για την ανάπτυξη μιας υγιούς και επιτυχημένης και άρα ευημερούς κοινωνίας (Φραγκούλης, 2015).

2.3.2. Χρηματοοικονομικός αλφαριθμητισμός και κοινωνική ευημερία

Στη σημερινή εποχή, όπου τα χρέη συνεχώς αυξάνονται και μαζί τους η ανησυχία και η αβεβαιότητα, ο ρυθμός της αποταμίευσης μειώνεται και ο συνταξιοδοτικός σχεδιασμός γίνεται όλο και πιο περίπλοκος, το ζήτημα της χρηματοοικονομικής ευημερίας έχει απασχολήσει πολλούς τόσο σε ατομικό όσο και σε συλλογικό επίπεδο. Η χρηματοοικονομική ευημερία αποτελεί μία συνιστώσα της γενικότερης ευημερίας μέσα από την οποία τα άτομα αποκτούν μια αίσθηση χαράς και ικανοποίησης για την οικονομική τους κατάσταση απαλλαγμένα από οποιαδήποτε ανησυχία μπορεί να προέρχεται από αυτή (Kengatharan et al., 2020). Επιπλέον, σύμφωνα με έκθεση του Γραφείου Χρηματοοικονομικής Προστασίας των Καταναλωτών (CFPB) η χρηματοοικονομική ευημερία ορίζεται ως η κατάσταση στην οποία τα άτομα είναι σε θέση να εκπληρώσουν τις υποχρεώσεις τους στο σύνολό τους, να αισθάνονται ασφάλεια για το οικονομικό τους μέλλον και να κάνουν επιλογές που θα τους χαρίσουν μία βελτιωμένη ποιότητα ζωής (West et al., 2021).

Η ευημερία των ατόμων προκύπτει μέσα από την ικανοποίηση βασικών ψυχολογικών αναγκών, όπως του να αισθάνονται αυτόνομα, να μπορούν δηλαδή τα

ίδια να καθορίζουν και να ασκούν έλεγχο στη ζωή τους, να αισθάνονται ικανά και πως αποτελούν μέλη ενός κοινωνικού συνόλου. Ο σωστός τρόπος διαχείρισης των οικονομικών τους ενδέχεται να τους βοηθήσει να ικανοποιήσουν κάποιες από τις ανάγκες αυτές. Όταν υπάρχει ένα επαρκές οι άνθρωποι είναι σε θέση να καλύπτουν τις προσωπικές και οικογενειακές τους ανάγκες, να αποκτήσουν μία καλή ποιότητα ζωής και να ζουν με τον τρόπο που έχουν επιλέξει οι ίδιοι. Αντίθετα, όταν αντιμετωπίζουν οικονομικές δυσκολίες μπορεί να οδηγηθούν σε άσχημες ψυχολογικές καταστάσεις όπως το χρηματοοικονομικό άγχος και η κατάθλιψη (Κόκοβα, 2020). Ως χρηματοοικονομικό άγχος περιγράφεται η κατάσταση στην οποία δύναται να οδηγηθούν τα άτομα όταν έχουν να αντιμετωπίσουν κάποια οικονομικά ή χρηματοοικονομικά γεγονότα που τους προκαλούν αισθήματα έλλειψης, ανησυχίας και στεναχώριας και μπορεί να συνοδεύεται και από συναισθηματική φόρτιση. Βασικές αιτίες αυτού του προβλήματος αποτελούν η έλλειψη επαρκούς εισοδήματος και περιουσιακών στοιχείων, το υψηλό επίπεδο χρέους, η αναποτελεσματική διαχείριση χρηματοοικονομικών πόρων και ο χαμηλός χρηματοοικονομικός αλφαριθμητισμός. Επίσης έχει παρατηρηθεί πως μεγαλύτερο χρηματοοικονομικό άγχος εμφανίζεται στις γυναίκες, στα άτομα νεαρής ηλικίας, όταν υπάρχουν εξαρτώμενα μέλη και στους ανέργους. Η συστηματική αποταμίευση αποτελεί μία λύση για την αντιμετώπιση της δυσάρεστης αυτής κατάστασης. Έτσι όσοι αποταμιεύουν είναι σε θέση να αντιμετωπίσουν πιθανές έκτακτες καταστάσεις, να αξιοποιήσουν επενδυτικές ευκαιρίες που μπορεί να τους παρουσιαστούν, να νιώσουν χρηματοοικονομικά ανεξάρτητοι και ασφαλείς και να απολαύσουν τη ζωή τους απαλλαγμένοι από το άγχος (Vision. 2022).

Σύμφωνα με μελέτες η χρηματοοικονομική ευημερία συσχετίζεται όχι μόνο με την αποταμίευση αλλά με μία γενικότερη θετική χρηματοοικονομική συμπεριφορά (Κόκοβα. 2020) χαρακτηριστικά στοιχεία της οποίας αποτελούν ο αυτοέλεγχος, η αυτοπειθαρχία και η διαχρονική συνέπεια. Στο πέρασμα του χρόνου οι καταναλωτές έχουν διαμορφώσει ορισμένες συνήθειες που ναι μεν τους προσφέρουν άμεση ικανοποίηση από την άλλη όμως εμποδίζουν την επίτευξη των στόχων τους μακροπρόθεσμα (Vision, 2022). Χαρακτηριστικό παράδειγμα μιας τέτοιας συμπεριφοράς αποτελεί η αλόγιστη χρήση πιστωτικών καρτών που επιτρέπουν στους καταναλωτές να ξοδεύουν πέραν των δυνατοτήτων τους. Άλλο ένα παράδειγμα που φανερώνει κακή οικονομική διαχείριση είναι οι καταναλωτικές δαπάνες που γίνονται

με μόνο σκοπό τη συμμόρφωση με τα κοινωνικά πρότυπα που διαμορφώνονται κυρίως από τα διάφορα μέσα ενημέρωσης και είναι πολύ πιθανό να προκαλέσουν αύξηση της εξάρτησης από το χρέος (West et al., 2021). Όπως γίνεται κατανοητό αυτές οι συνήθειες και οι συμπεριφορές θα πρέπει σταδιακά να αλλάξουν, δηλαδή, η βραχυπρόθεσμη ικανοποίηση θα πρέπει να θυσιαστεί μπροστά στα οφέλη μιας μεγαλύτερης ανταμοιβής στο μέλλον. Αυτό θα έχει ως αποτέλεσμα τη βελτίωση της ικανότητας για εξοικονόμηση και αποταμίευση χρημάτων, τη λήψη καλύτερων οικονομικών αποφάσεων και την απαλλαγή από τα αισθήματα ενοχής και μετάνοιας που ακολουθούν όταν οι αποφάσεις αυτές δε γίνονται με το σωστό τρόπο και συνεπώς ένα αίσθημα χαράς και ευημερίας (Vision, 2022).

Συνοψίζοντας, η εκτεταμένη αποταμιευτική και επενδυτική συμπεριφορά, ο χρηματοοικονομικός σχεδιασμός, η έγκαιρη προετοιμασία για τη συνταξιοδότηση, η σωστή διαχείριση των χρηματοοικονομικών πόρων και η λήψη υγιών οικονομικών αποφάσεων, που αποτελούν και την ουσία του χρηματοοικονομικού αλφαριθμητισμού, μπορούν να οδηγήσουν στη χρηματοοικονομική ευημερία τόσο τα άτομα και τα νοικοκυριά όσο και ολόκληρη την κοινωνία. Συνεπώς θα πρέπει να γίνουν εντατικές προσπάθειες για τη βελτίωση του επιπέδου του χρηματοοικονομικού αλφαριθμητισμού όλων των πολιτών μέσα από διάφορα εκπαιδευτικά προγράμματα και δράσεις ώστε να μπορέσουν να οδηγηθούν σε ένα καλύτερο μέλλον.

Κεφάλαιο 3. Βιβλιογραφική επισκόπηση

Το ζήτημα του χρηματοοικονομικού αλφαριθμητισμού και η σημασία του για τη ζωή των ανθρώπων αλλά και για ολόκληρη την κοινωνία προκάλεσαν το ενδιαφέρον πολλών ερευνητών για αυτό το θέμα. Αυτό που διαπιστώθηκε από τις έρευνες είναι ότι παρά τις πιθανές διαφορές που υπάρχουν ανάμεσα στις διάφορες χώρες ο χρηματοοικονομικός αλφαριθμητισμός βρίσκεται σε σχετικά χαμηλό επίπεδο ακόμη και για εκείνες που είναι οικονομικά ανεπτυγμένες. Πιο συγκεκριμένα, στην έρευνα των Lusardi και Mitchell (2011) διαπιστώθηκε πως μόνο ένα στα τρία άτομα παγκοσμίως είναι εξοικειωμένο με βασικές χρηματοοικονομικές έννοιες που του είναι απαραίτητες για τις καθημερινές του αποφάσεις. Επίσης από την Παγκόσμια Έρευνα Χρηματοοικονομικού Αλφαριθμητισμού των Standard and Poor's Rating Services Global Financial Literacy Survey διαπιστώθηκε πως ανάμεσα στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης υπάρχει μεγάλη ποικιλία σε ότι αφορά τα ποσοστά του χρηματοοικονομικού αλφαριθμητισμού, με τη Νότια Ευρώπη να σημειώνει χαμηλότερα νούμερα (Andreou - Anyfantaki, 2019).

Οι Ανδρέου και Ανυφαντάκη (2019) σε έρευνά τους για το χρηματοοικονομικό αλφαριθμητισμό και την επίδρασή του στη διαδικτυακή τραπεζική συμπεριφορά των καταναλωτών στην Κύπρο διαπίστωσαν πως οι χρηματοοικονομικές γνώσεις των Κυπρίων βρίσκονται σε σχετικά χαμηλό επίπεδο καθώς μόνο το 37,33% των συμμετεχόντων εμφάνισαν ικανοποιητικά αποτελέσματα. Το ποσοστό αυτό κατατάσσει την Κύπρο κάτω από το μέσο όρο στις χώρες του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ). Επιπλέον από τα αποτελέσματα της έρευνας φαίνεται πως σημαντικό ρόλο στο επίπεδο των χρηματοοικονομικών γνώσεων παίζουν παράγοντες όπως το φύλο, η ηλικία, η εκπαίδευση, η απασχόληση και το εισόδημα. Αυτό σημαίνει πως οι γυναίκες του δείγματος αλλά και τα άτομα 39 ετών και κάτω είναι οι λιγότερο ενημερωμένοι. Όσοι φοιτούν στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, είναι ειδικοί στις επιχειρήσεις, εργάζονται στον κλάδο των χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών, εμφανίζουν υψηλότερο εισόδημα ή πολλαπλές τραπεζικές δραστηριότητες είναι περισσότερο εγγράμματοι χρηματοοικονομικά. Ακόμη η έρευνα έδειξε πως υπάρχει μία αρνητική συσχέτιση μεταξύ της εμπιστοσύνης των ερωτηθέντων στις πληροφορίες που προέρχονται από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και του επιπέδου του χρηματοοικονομικού αλφαριθμητισμού. Και τέλος ο χρηματοοικονομικός αναλφαριθμητισμός αποτελεί

αποτρεπτικό παράγοντα στη υιοθέτηση και την κατάλληλη χρήση των χρηματοοικονομικών καινοτομιών όπως είναι το i – banking.

Η σχέση ανάμεσα στο χρηματοοικονομικό αλφαριθμητισμό και στα δημογραφικά και κοινωνικά στοιχεία διαπιστώθηκε και από άλλες έρευνες, όπως για παράδειγμα αυτή των Pangestu και Karnadi (2020). Οι Servon και Kaenster (2008) απέδειξαν πως νοικοκυριά με χαμηλά εισοδήματα είχαν περισσότερες πιθανότητες, στην περίοδο της οικονομικής κρίσης, να αναλάβουν υψηλού κινδύνου ενυπόθηκα δάνεια. Αλλά και οι Hastings, Madrian και Skimmyhorn (2013) συσχέτισαν τα υψηλά επίπεδα γνωστικών ικανοτήτων με εκείνα του χρηματοοικονομικού αλφαριθμητισμού (Κόκοβα, 2020).

Οι Kngatharan et al (2020) σε μελέτη τους εξέτασαν τη σχέση ανάμεσα στις χρηματοοικονομικές γνώσεις και το χρηματοοικονομικό σχεδιασμό αλλά και το πως επηρεάζει το φύλο τη σχέση μεταξύ χρηματοοικονομικού σχεδιασμού και χρηματοοικονομικής ικανοποίησης. Δείγμα για την έρευνα αποτέλεσαν μεμονωμένοι επενδυτές στην αναπτυσσόμενη οικονομία της Σρι Λάνκα. Τα αποτελέσματα έδειξαν πως το 42% του δείγματος δεν είχε επαρκείς χρηματοοικονομικές γνώσεις. Όσον αφορά τη σχέση χρηματοοικονομικού αλφαριθμητισμού και χρηματοοικονομικού σχεδιασμού διαπιστώθηκε μια ισχυρή θετική συσχέτιση γεγονός που αναδεικνύει τη σημαντικότητα του πρώτου για τη λήψη υγιών αποφάσεων σε ότι έχει να κάνει με το δεύτερο. Για το ρόλο που παίζει το φύλο στη σχέση του χρηματοοικονομικού σχεδιασμού με τη χρηματοοικονομική ικανοποίηση, η έρευνα έδειξε πως θετική σχέση που είναι ισχυρότερη στους άνδρες από ότι στις γυναίκες. Οπότε ο σχεδιασμός θα πρέπει να γίνεται με τέτοιο τρόπο ώστε να καλύπτει τη διαφορά αυτή για να επιτευχθεί η χρηματοοικονομική ικανοποίηση και των δύο φύλων.

Αλλά και στην έρευνα που διεξήγαγε ο διαδικτυακός τόπος Bankrate.com (2003) για τη μέτρηση της επάρκειας των χρηματοοικονομικών γνώσεων του ενήλικου πληθυσμού της Αμερικής τα αποτελέσματα έδειξαν χαμηλά επίπεδα γνώσεων αλλά και χρηματοοικονομικής συμπεριφοράς για το μέσο όρο του δείγματος. Ενδιαφέρον προκάλεσε το γεγονός πως ενώ τις πιο πολλές φορές οι συμμετέχοντες γνώριζαν θεωρητικά ποιες ήταν οι σωστές πρακτικές που έπρεπε να ακολουθήσουν, αυτό δε γινόταν και στην πράξη (Στεφανίτσης, 2012).

Σε ότι έχει να κάνει με την αντιλαμβανόμενη χρηματοοικονομική γνώση, δηλαδή, τη γνώμη που έχουν τα ίδια τα άτομα για το επίπεδο των γνώσεων και των δεξιοτήτων που έχουν για θέματα που αφορούν τη διαχείριση των οικονομικών τους, έρευνες, όπως αυτή των van Rooij et al (2012), έδειξαν πως η μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση των ατόμων συνδέεται τόσο με συνταξιοδοτικό σχεδιασμό όσο και με την αποταμίευση για την εξασφάλιση ενός επαρκούς συνταξιοδοτικού εισοδήματος. Στο ίδιο συμπέρασμα κατέληξαν και οι Hauff, Carlander, Gärling και Nicolini (2020), οι οποίοι αναφέρουν πως τόσο ο αντικειμενικός χρηματοοικονομικός αλφαριθμητισμός όσο και ο υποκειμενικός επηρεάζουν εξίσου τις χρηματοοικονομικές αποφάσεις των ατόμων είτε αυτές αφορούν την αποταμίευση, την κατάρτιση του προϋπολογισμού είτε το συνταξιοδοτικό σχεδιασμό (Κόκοβα, 2020).

Επίσης η αυτοπεποίθηση σχετικά με τη λήψη αποφάσεων έχει αποδειχθεί πως αυξάνεται μέσα από προγράμματα χρηματοοικονομικής εκπαίδευσης. Όπως διαπίστωσαν οι Garman, Kim, Kratzer, Brunson και Joo (1999) τρεις στους τέσσερις ιδιώτες που παρακολούθησαν κάποιο εκπαιδευτικό πρόγραμμα είχαν την τάση να λαμβάνουν πιο σωστές αποφάσεις αλλά και να νιώθουν μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση για αυτές μετά το τέλος του προγράμματος. Ακόμη αναφέρουν πως τα συγκεκριμένα προγράμματα επηρεάζουν και τη χρηματοοικονομική συμπεριφορά όσων συμμετέχουν με αποτέλεσμα αυτή να αλλάξει προς το καλύτερο (Στεφανίτης, 2012).

Τα αποτελέσματα της έρευνας των Costa Vania Moreira et al (2021) συμφωνούν με τα παραπάνω σε ότι έχει να κάνει με τη βελτιωμένη συμπεριφορά που εμφανίζουν τα περισσότερο χρηματοοικονομικά εγγράμματα άτομα. Ωστόσο, υπάρχει σχετική διαφωνία στο κατά πόσο τα προγράμματα χρηματοοικονομικής εκπαίδευσης είναι αποτελεσματικά. Σύμφωνα με όσα αναφέρουν η χρησιμότητα των προγραμμάτων για την προώθηση του χρηματοοικονομικού αλφαριθμητισμού είναι αδιαμφισβήτητη, όμως όσον αφορά την αποτελεσματικότητά τους είναι πιθανό να μη βοηθούν στη μείωση των προκαταλήψεων σχετικά με τη λήψη αποφάσεων, όπως τα αποτελέσματα του πλαισίου, που όπως συχνά αναφέρεται επηρεάζουν αρνητικά τη χρηματοοικονομική συμπεριφορά των ατόμων.

Η Κρατική Ελεγκτική Υπηρεσία στην Ουγγαρία διεξήγαγε δύο έρευνες, το 2016 και το 2020, για την αξιολόγηση της ποιότητας και της αποτελεσματικότητας των προγραμμάτων χρηματοοικονομικής εκπαίδευσης. Συγκρίνοντας τα

αποτελέσματα των ερευνών αυτών διαπιστώθηκε πως τόσο ο αριθμός και ο όγκος των εκπαιδευτικών προγραμμάτων όσο και ο αριθμός των ατόμων που συμμετείχαν σε αυτά σημείωσαν σημαντική αύξηση. Ωστόσο, δεν παρατηρήθηκε σημαντική αλλαγή στην ποιότητά τους με αποτέλεσμα μόνο το 40% των προγραμμάτων αυτών να φανούν αποτελεσματικά. Επομένως γίνεται κατανοητό πως για να έχουν τα προγράμματα χρηματοοικονομικής εκπαίδευσης θετικά αποτελέσματα θα πρέπει να υπάρξει ενίσχυση και βελτίωση της ποιότητάς τους σε ότι έχει να κάνει με το εκπαιδευτικό υλικό αλλά και με τους ίδιους τους εκπαιδευτές (Nemeth et al, 2022).

Ένα άλλο ζήτημα που έχει απασχολήσει την επιστημονική κοινότητα είναι το επίπεδο του χρηματοοικονομικού αλφαριθμητισμού των ειδικών πληθυσμιακών ομάδων. Έτσι, το 2018, ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) διεξήγαγε την τρίτη έρευνα (οι προηγούμενες διεξήχθησαν το 2012 και το 2015) για τη μέτρηση του χρηματοοικονομικού αλφαριθμητισμού σε μαθητές ηλικίας 15 ετών. Στην έρευνα, η οποία περιλάμβανε ερωτήσεις σχετικά με τις γνώσεις και τις δεξιότητες σε θέματα που αφορούσαν τη διαχείριση των χρημάτων και την προσωπική χρηματοοικονομική, πήραν μέρος 117.000 περίπου μαθητές από είκοσι χώρες. Τα αποτελέσματα έδειξαν πως το 25% περίπου των μαθητών των εξεταζόμενων χωρών και περίπου το 14% των μαθητών των χωρών του ΟΟΣΑ δυσκολεύονταν να πάρουν αποφάσεις ακόμη και για τα πιο απλά καθημερινά τους έξοδα. Μόνο το 10% των συμμετεχόντων παρουσίασαν υψηλά επίπεδα χρηματοοικονομικού αλφαριθμητισμού που σημαίνει πως οι συγκεκριμένοι είναι ικανοί να λαμβάνουν ορθές χρηματοοικονομικές αποφάσεις για το μέλλον τους, ακόμη και σε αυτή την ηλικία. Οι μισοί περίπου μαθητές από τις χώρες του ΟΟΣΑ διέθεταν τραπεζικό λογαριασμό ή/και προπληρωμένη ή χρεωστική κάρτα. Παρόλα αυτά μόνο το ένα τρίτο αυτών ήταν σε θέση να κατανοήσει πως αναλύεται ένας τραπεζικός λογαριασμός. Από τις χώρες που συμμετείχαν εκείνη με το μεγαλύτερο μέσο όρο χρηματοοικονομικού αλφαριθμητισμού ήταν η Εσθονία. Όπως και στις προηγούμενες δύο έρευνες δεν παρατηρήθηκαν διαφορές στα επίπεδα χρηματοοικονομικών γνώσεων ανάμεσα στα δύο φύλα. Υπήρξαν όμως διαφορές στη χρηματοοικονομική συμπεριφορά και νοοτροπία. Στη συγκεκριμένη αξιολόγηση δόθηκε έμφαση στη χρηματοοικονομική συμπεριφορά των μαθητών σε συνδυασμό με την ψηφιακή χρηματοοικονομική τους δραστηριότητα. Τα αποτελέσματα έδειξαν πως πολλοί από τους μαθητές με υψηλό επίπεδο χρηματοοικονομικού αλφαριθμητισμού εμφάνισαν

συμπεριφορές όπως οι on – line αγορές, η πληρωμή με χρεωστική κάρτα αντί για μετρητά, η ηλεκτρονική παρακολούθηση του υπολοίπου τους, ο έλεγχος στα ρέστα μετά από μία συναλλαγή και η σύγκριση των τιμών πριν από κάποια αγορά (Φίλιππας, 2020).

Στην παραπάνω έρευνα βασίστηκε και η έρευνα που διεξήγαγε η Τζώρα (2021) με στόχο τη μέτρηση του χρηματοοικονομικού αλφαριθμητισμού των μαθητών της τρίτης τάξης του γυμνασίου στην Ελλάδα καθώς και τη διερεύνηση των κυριότερων παραγόντων που το επηρεάζουν. Συμμετείχαν αγόρια και κορίτσια, ηλικίας 15 ετών, από σχολικές μονάδες όλων των περιφερειών της χώρας. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα μόλις το 42,5% των ερωτηθέντων παρουσίασαν ικανοποιητικά επίπεδα χρηματοοικονομικών με το υπόλοιπο 57,5% να βρίσκεται κάτω από το όριο που συνεπάγεται πως μόλις δύο στους πέντε μαθητές στην Ελλάδα μπορούν να θεωρηθούν χρηματοοικονομικά εγγράμματοι με βάση τη μέτρηση του ΟΟΣΑ.

Σύμφωνα με έρευνα που δημοσιεύθηκε στην ιστοσελίδα newmoney.gr (2021) και οι γυναίκες στην Ελλάδα είναι ευάλωτες στο χρηματοοικονομικό αναλφαριθμητισμό με το μεγαλύτερο πρόβλημα να εμφανίζεται στις ηλικίες κάτω των 24 και άνω των 55 ετών. Επιπλέον οι Ελληνίδες παρουσιάζουν χαμηλότερη αυτοπεποίθηση σε θέματα διαχείρισης των οικονομικών και αυτό είτε γιατί η ενασχόληση με οικονομικά θέματα τους προκαλεί άγχος είτε δεν τους φαίνονται ενδιαφέροντα είτε θεωρούν ότι είναι «άκομψο» να συζητούν για χρήματα. Ακόμη θέματα όπως η ασφάλιση ή οι επενδύσεις τους προκαλούν φόβο και έτσι τα χρησιμοποιούν λιγότερο. Είναι εμφανές πως ο χρηματοοικονομικός αναλφαριθμητισμός εμποδίζει την οικονομική ανάπτυξη και ανεξαρτησία των γυναικών και εκτός αυτού διευρύνει και το μισθολογικό χάσμα ανάμεσα στα δύο φύλα, αφού όπως έχει αποδειχθεί οι γυναίκες που είναι χρηματοοικονομικά αναλφάβητες παρουσιάζουν μεγαλύτερη δυσκολία στη διαχείριση της αμοιβής τους συγκριτικά με τους αναλφάβητους άνδρες αλλά και με τις χρηματοοικονομικά εγγράμματες γυναίκες.

Το 2003, το 2008 και το 2011 διεξήχθησαν, από το MetLife Mature Market Institute (MMI) στην Αμερική, μία σειρά αντιπροσωπευτικών ερευνών σε άτομα πλήρους απασχόλησης, ηλικίας 56 – 65 ετών, με στόχο να αυξήσουν την ευαισθητοποίηση των ατόμων σε θέματα που αφορούν βασικές έννοιες συνταξιοδότησης, γνώσεις που μπορούν να επηρεάσουν το εισόδημα στην περίοδο

της σύνταξης αλλά και να διαπιστώσουν εάν υπήρχε αύξηση της ευαισθητοποίησης και της γνώσης μετά τη χρηματοπιστωτική κρίση του 2008. Οι ερωτήσεις που χρησιμοποιήθηκαν ήταν κοινές και στις τρεις έρευνες και αφορούσαν βασικές γνώσεις και συμπεριφορές που σχετίζονταν με τις συντάξεις, την κοινωνική ασφάλιση, τις παροχές, τις αποταμιεύσεις και τις επενδύσεις. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα οι γνώσεις των ατόμων πριν από τη συνταξιοδότηση, το 2011, συνέχισαν να βρίσκονται σε σχετικά χαμηλά επίπεδα. Επιπλέον οι ανησυχίες που αφορούν την επάρκεια των χρηματοδοτήσεων για το εισόδημα και τις δαπάνες για την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη παρέμειναν σχετικά σταθερές. Αξίζει να σημειωθεί πως ενώ σε πολλές περιπτώσεις οι προσυνταξιούχοι γνώριζαν κάποιες πλευρές που συνθέτουν τις συνταξιοδοτικές τους ανάγκες πολύ λίγοι ήταν εκείνοι που είχαν την ικανότητα να δημιουργήσουν ένα συνεκτικό σχέδιο των συνταξιοδοτικών τους προοπτικών (Migliaccio, 2021).

Αναφορικά με το χρηματοοικονομικό άγχος, τα επίπεδα του χρηματοοικονομικού αλφαριθμητισμού φαίνεται να είναι άμεσα συνδεδεμένα μαζί του. Σύμφωνα με έρευνα που έγινε στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής σε δείγμα 19.000 ενηλίκων έγινε φανερό πως οι πολίτες βίωναν έντονο άγχος όταν σκεφτόταν τα προσωπικά τους οικονομικά ή συζητούσαν για αυτά με άλλους ακόμη και πριν η πανδημία του ιού Covid – 19 κάνει την εμφάνισή της (www.gfli.gr). Αν και όπως αναφέρθηκε το πρόβλημα του χρηματοοικονομικού άγχους προϋπήρχε, το ξέσπασμα της υγειονομικής κρίσης αύξησε το ποσοστό της αβεβαιότητας των ατόμων όπως προκύπτει από τα αποτελέσματα της έρευνας που πραγματοποιήθηκε και πάλι στις Ηνωμένες Πολιτείες. Έτσι, το 88% των ερωτηθέντων δήλωσαν πως η κρίση της πανδημίας τους προκάλεσε χρηματοοικονομικό άγχος. Μέσα στους πέντε πιο σημαντικούς παράγοντες για τη δημιουργία αυτής της κατάστασης ανέφεραν την ανεπαρκή αποταμίευση. Άλλοι λόγοι ήταν η αδυναμία πληρωμής των διάφορων λογαριασμών, η ανησυχία για την εργασιακή τους σταθερότητα, οι ενδεχόμενες διακυμάνσεις του εισοδήματός τους και η μεταβλητότητα στις χρηματοπιστωτικές αγορές. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός πως το 75% των Αμερικανών έκαναν προσπάθειες για προσαρμογή των οικονομικών τους στα νέα δεδομένα. Κάποιες από τις προσπάθειες αυτές, όπως η μείωση του ύψους των μηνιαίων δαπανών και η αύξηση των καταβολών για αποταμίευση, έγιναν προς τη σωστή κατεύθυνση. Υπήρξαν όμως και κάποιες λανθασμένες επιλογές, όπως η χρήση κεφαλαίων

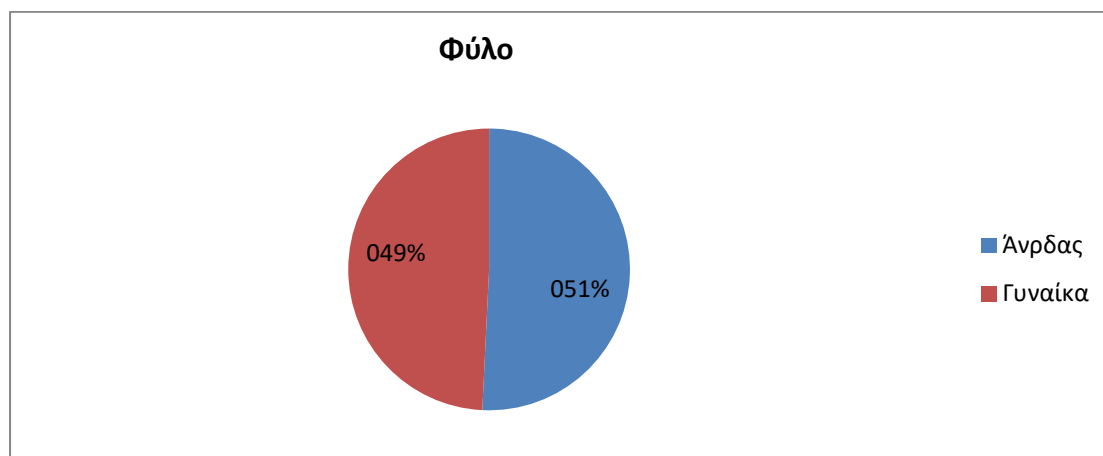
έκτακτης ανάγκης, η μερική εξαγορά των συνταξιοδοτικών ή αποταμιευτικών προγραμμάτων, η αναβολή της πληρωμής λογαριασμών ή αποπληρωμής χρέους και η αύξηση του χρέους εξαιτίας της χρήσης πιστωτικών καρτών. Αιτία των παραπάνω κινήσεων αποτελεί σίγουρα το χρηματοοικονομικό άγχος και η δυσκολία διαχείρισής του (Νικολάου, 2020).

Πολλές είναι και οι μελέτες που έχουν ασχοληθεί με τη μέτρηση του επιπέδου της κοινωνικής ευημερίας των χωρών. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας για το δείκτη κοινωνικής ευημερίας, το 2005, η Ελλάδα βρισκόταν στην 34^η θέση, χαμηλότερα στην κατάταξη από χώρες όπως η Ουρουγουάη (24^η θέση), η Χιλή (26^η θέση) και η Πολωνία (27^η θέση). Στην πρώτη θέση της κατάταξης μεταξύ των 68 κορυφαίων χωρών αναδείχθηκε η Νορβηγία, ενώ στην τελευταία θέση η Αγκόλα, παρά τις φυσικές πηγές πλούτου που διαθέτει, εξαιτίας της άνισης κατανομής σε αυτόν (Μπαρδάκη, 2018). Αλλά και στην πιο πρόσφατη μελέτη που διεξήγαγαν οι Helliwell, Layard και Sachs (2019), για τα έτη 2016 – 2018, με στοιχεία από 156 χώρες, στις πέντε πρώτες θέσεις της κατάταξης βρισκόταν και πάλι οι Σκανδιναβικές χώρες. Οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής βρέθηκαν στη 19^η θέση, η Ιαπωνία στην 58^η ενώ η Κίνα στην 93^η. Η Ελλάδα κατατάχθηκε στην 82^η θέση, πίσω από χώρες που προσομοιάζουν μαζί της, όπως η Ισπανία (30^η θέση), η Κύπρος (49^η θέση), η Πορτογαλία (66^η θέση) και η Τουρκία (79^η θέση). Στις τελευταίες θέσεις βρέθηκαν κάποιες χώρες της Αφρικής και της Ασίας, όπως το Βόρειο Σουδάν που βρέθηκε τελευταίο (Φίλιππας, 2021). Τέλος σύμφωνα με τις έρευνες των Stevenson και Wolfers, το 2008 και το 2013 αντίστοιχα, η ευημερία των πολιτών αυξάνεται σε συνάρτηση με το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν, ενώ οι Kahneman και Deaton (2010) υποστήριξαν πως η αύξηση των θετικών συναισθημάτων που προκαλεί η αύξηση του εισοδήματος σταματά σε κάποιο συγκεκριμένο εισοδηματικό όριο (Κόκοβα, 2020).

Κεφάλαιο 4. Στατιστική έρευνα για τη μέτρηση του χρηματοοικονομικού αλφαριθμητισμού – Αποτελέσματα

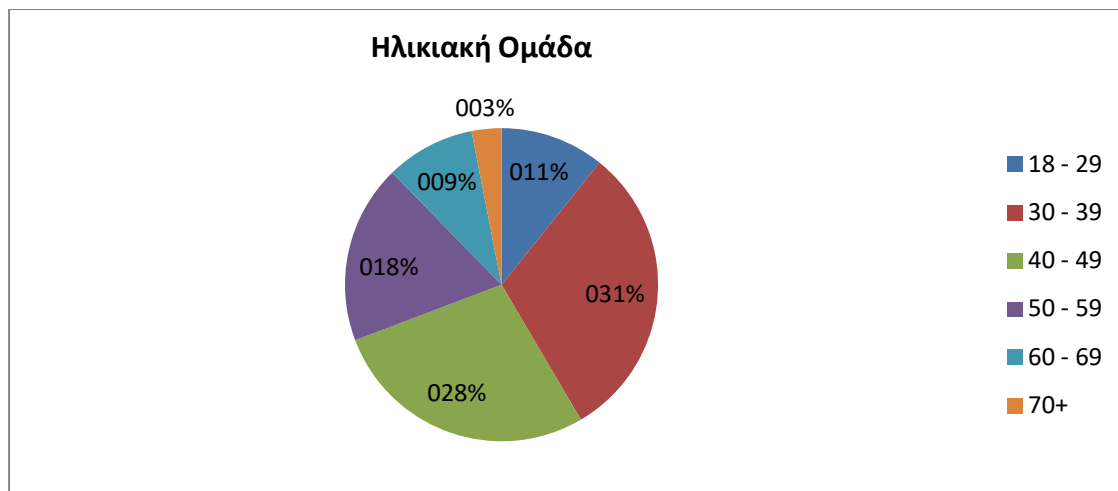
Η συγκεκριμένη έρευνα είχε σκοπό τη μελέτη του επιπέδου του χρηματοοικονομικού αλφαριθμητισμού του ενήλικου πληθυσμού στην Ελλάδα. Για τη διεξαγωγή της χρησιμοποιήθηκε ένα ερωτηματολόγιο 15 ερωτήσεων, το οποίο διανεμήθηκε σε ένα δείγμα 65 ατόμων. Οι τέσσερις πρώτες ερωτήσεις του ερωτηματολογίου αναφέρονται στα προσωπικά στοιχεία των ερωτώμενων όπως το φύλο, η ηλικία, το επίπεδο της εκπαίδευσης τους και τον τρόπο που προτιμούν να ενημερώνονται για θέματα που αφορούν τα οικονομικά. Οι επόμενες έξι ερωτήσεις έχουν να κάνουν με τις γνώσεις τους πάνω σε βασικές χρηματοοικονομικές έννοιες, ενώ οι πέντε τελευταίες σχετίζονται με τη χρηματοοικονομική τους συμπεριφορά όπως αν υπάρχουν δανειακές υποχρεώσεις, αν έχουν αναπτύξει κάποια αποταμιευτική συμπεριφορά τώρα ή στο παρελθόν και αν υπάρχει κάποιο πλάνο για την περίοδο της συνταξιοδότησής τους.

Έτσι, από τις ερωτήσεις που αφορούν τα δημοσιονομικά και προσωπικά στοιχεία των συμμετεχόντων προέκυψε ότι από το δείγμα των 65 ατόμων το 50,77% είναι άνδρες ενώ το υπόλοιπο 49,23% είναι γυναίκες.

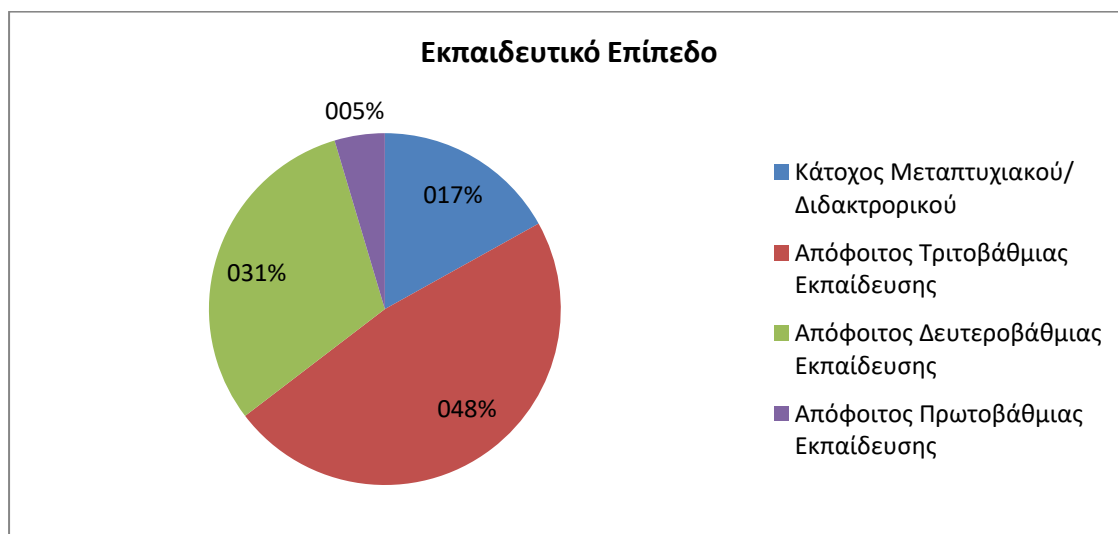
Σχήμα 1. Φύλο

Το 30,77% του δείγματος ανήκει στην ηλικιακή ομάδα 30 – 39 και ακολουθούν οι ομάδες 40 – 49 με ποσοστό 27,69%, 50 – 59 με 18,46%, 18 – 29 με 10,77%, 60 – 69 με 9,23% και 70+ με 3,08%.

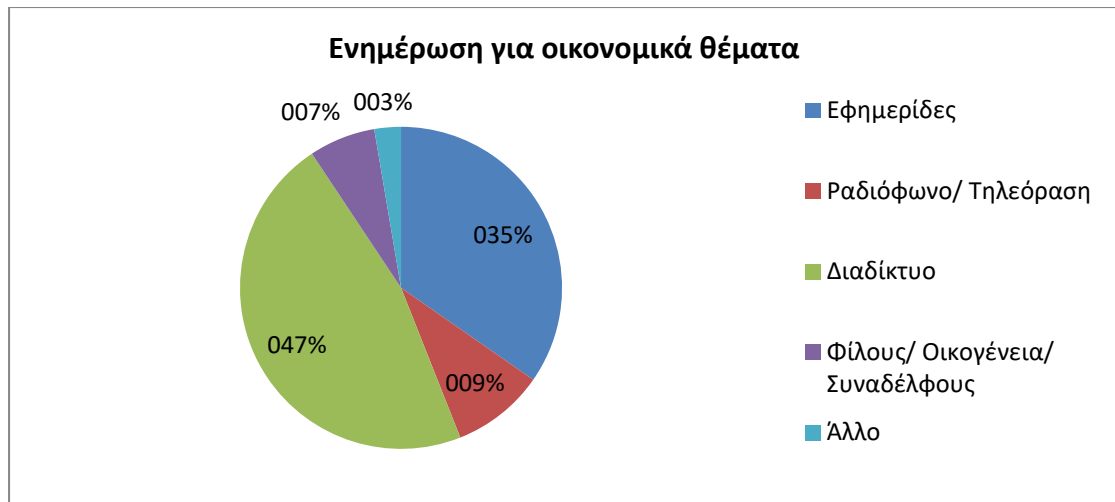
Σχήμα 2. Ηλικιακή ομάδα

Όσον αφορά το εκπαιδευτικό επίπεδο του δείγματος τα αποτελέσματα έδειξαν πως το 16,92% κατέχει κάποιο μεταπτυχιακό ή διδακτορικό τίτλο, το 47,69% είναι απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, το 30,77% απόφοιτοι δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και το 4,62% απόφοιτοι πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης.

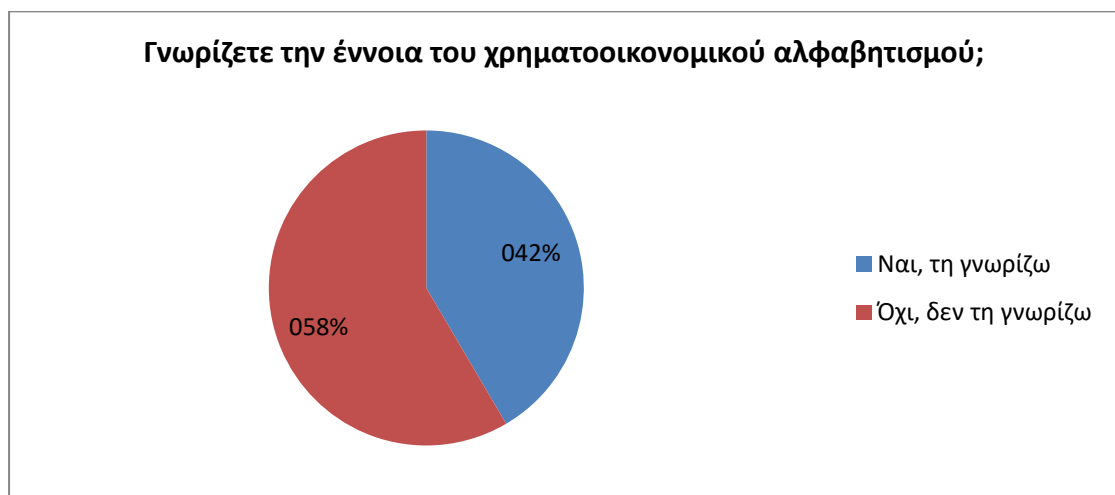
Σχήμα 3. Εκπαιδευτικό επίπεδο

Επιπλέον, ένα ποσοστό 46,67% προτιμά το διαδίκτυο για την ενημέρωσή του πάνω σε οικονομικά θέματα, το 34,67% τις εφημερίδες, το 9,33% το ραδιόφωνο ή την τηλεόραση, το 6,67% ενημερώνεται από τους φίλους, την οικογένεια ή/και τους συναδέλφους ενώ το 2,67% προτιμά άλλα μέσα.

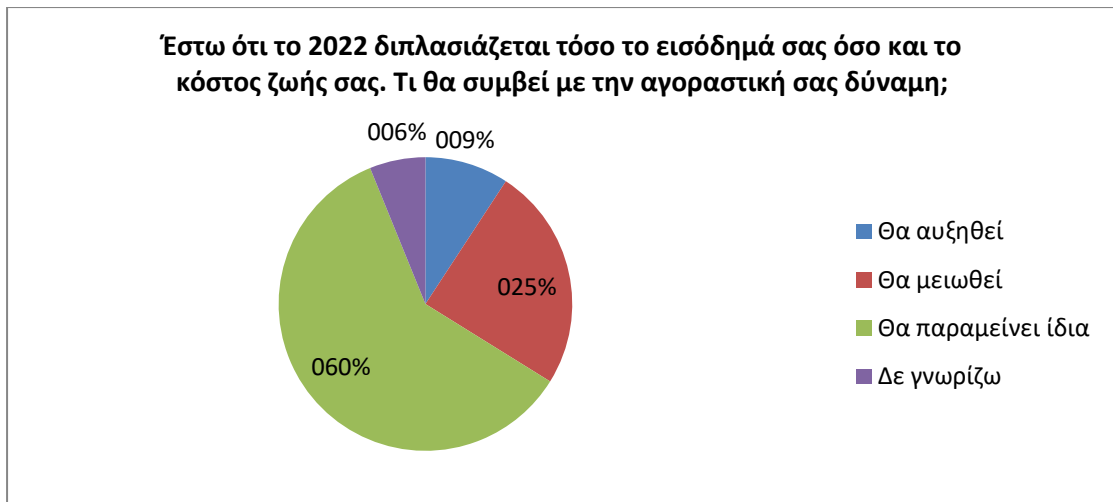
Σχήμα 4. Ενημέρωση για οικονομικά θέματα

Στην ερώτηση εάν γνωρίζουν την έννοια του χρηματοοικονομικού αλφαριθμητισμού το 41,54% του δείγματος απάντησε πως τη γνωρίζει σε αντίθεση με το υπόλοιπο 58,46% που δεν τη γνώριζε.

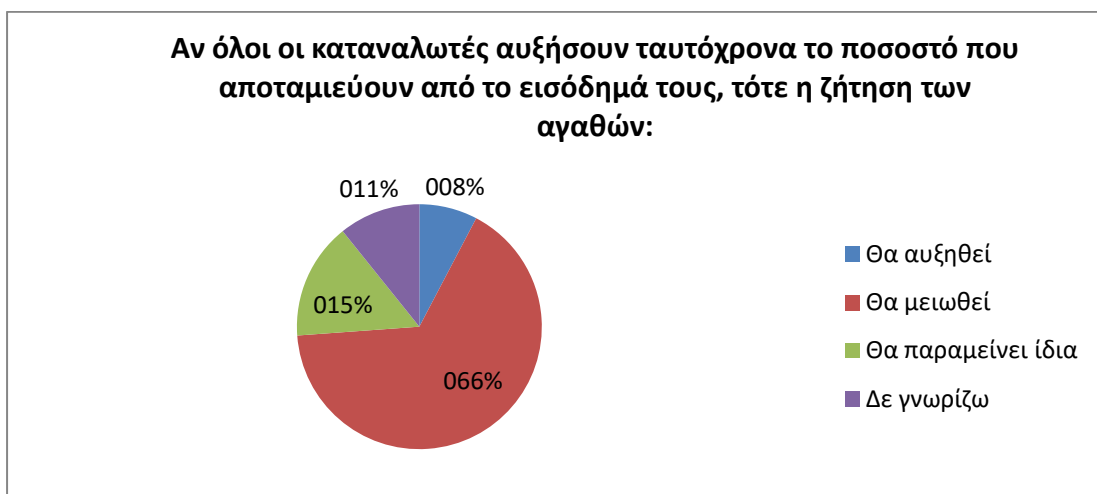
Σχήμα 5. Ερώτηση 5 του ερωτηματολογίου

Οι επόμενες ερωτήσεις αφορούσαν γενικές χρηματοοικονομικές γνώσεις πάνω σε βασικές έννοιες. Έτσι, στην ερώτηση για το τι θα συμβεί με την αγοραστική δύναμη των ατόμων εάν μέσα στο έτος 2022 διπλασιαζόταν τόσο το εισόδημα όσο και το κόστος ζωής τους, το 60,00% του δείγματος απάντησε σωστά, ότι δηλαδή, η αγοραστική δύναμη θα παραμείνει ίδια. Το 24,62% απάντησε πως θα μειωθεί, το 9,23% πως θα αυξηθεί και το 6,15% πως δε γνωρίζει.

Σχήμα 6. Ερώτηση 6 του ερωτηματολογίου

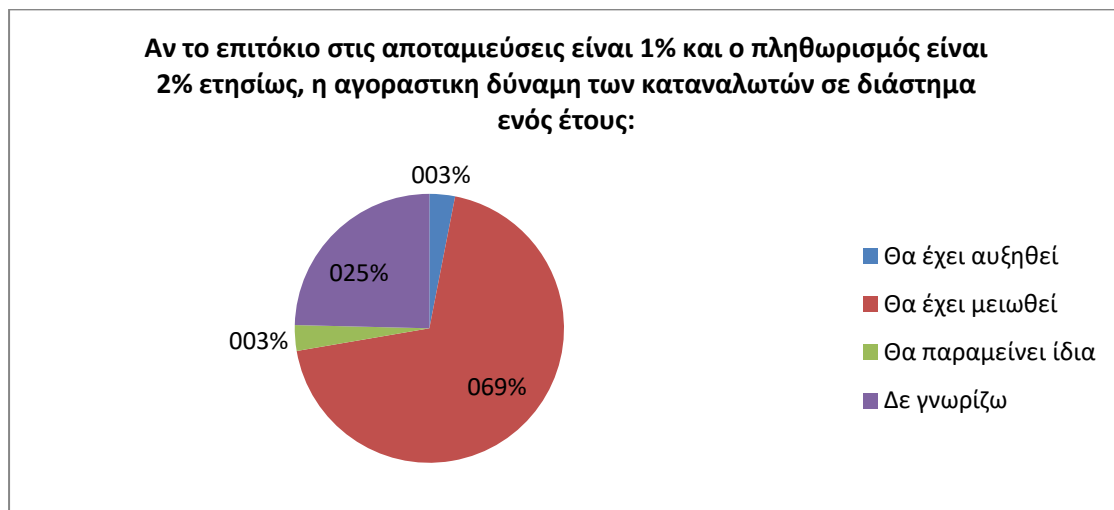
Έπειτα οι ερωτώμενοι καλούνταν να απαντήσουν στο τι θα συμβεί με τη ζήτηση των αγαθών εάν όλοι οι καταναλωτές αυξήσουν ταυτόχρονα το ποσοστό που αποταμιεύουν από το εισόδημά τους. Το 66,15% έδωσε τη σωστή απάντηση, πως θα μειωθεί. Ότι θα αυξηθεί απάντησε το 7,69%, το 15,38% ότι θα παραμείνει ίδια και το 10,77% ότι δε γνωρίζει.

Σχήμα 7. Ερώτηση 7 του ερωτηματολογίου

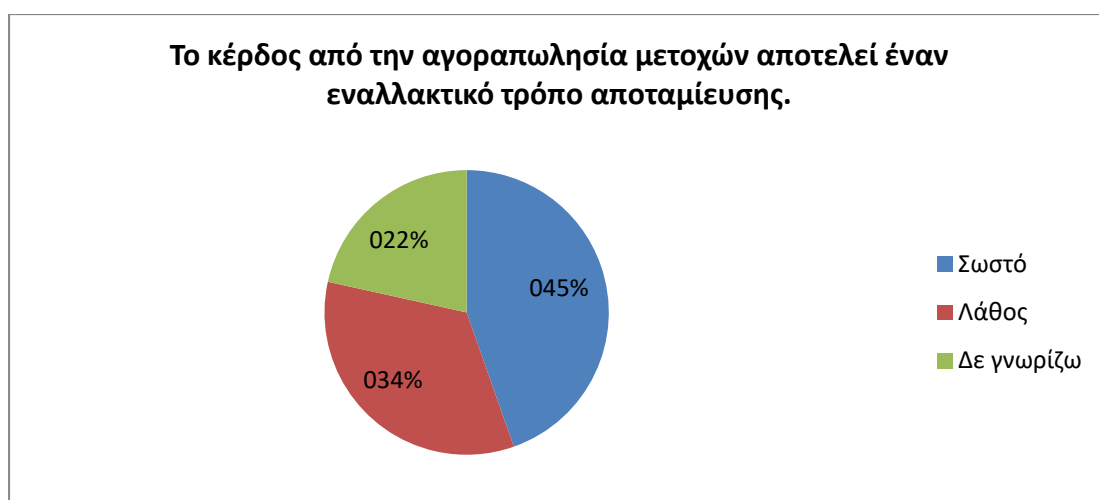
Η επόμενη ερώτηση σχετιζόταν με τις έννοιες του επιτοκίου και του πληθωρισμού. Συγκεκριμένα ρωτούσε τι θα συμβεί στην αγοραστική δύναμη των καταναλωτών μέσα σε διάστημα ενός έτους εάν το επιτόκιο στις αποταμιεύσεις είναι 1% και ο πληθωρισμός 2% ετησίως. Το ποσοστό των ερωτηθέντων που απάντησε σωστά σε αυτή την ερώτηση, πως θα μειωθεί, είναι 69,23%. Ωστόσο αυτό που παρατηρείται, σε σύγκριση με τις προηγούμενες ερωτήσεις, είναι πως ένα μεγαλύτερο

ποσοστό, 24,62%, απάντησε πως δε γνωρίζει. Το ποσοστό εκείνων που απάντησαν πως θα αυξηθεί είναι 3,08%, όπως επίσης και εκείνων που απάντησαν πως θα παραμείνει ίδια.

Σχήμα 8. Ερώτηση 8 του ερωτηματολογίου

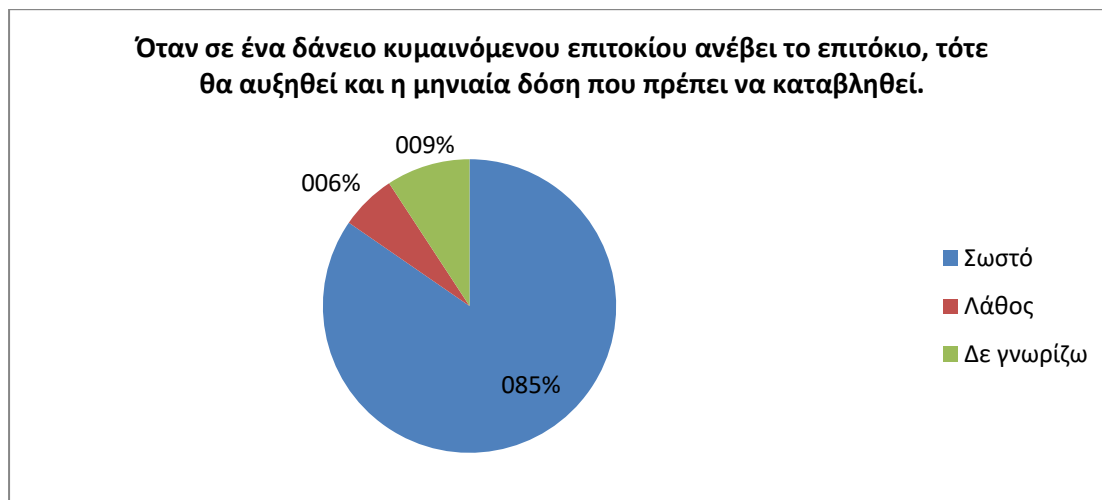
Στην ερώτηση για το εάν είναι σωστή ή λανθασμένη η πρόταση πως το κέρδος από την αγοραπωλησία μετοχών αποτελεί έναν εναλλακτικό τρόπο αποταμίευσης, μόνο το 33,85% των ερωτώμενων γνώριζε πως είναι λάθος. Από τους υπόλοιπους, το 44,62% πιστεύει πως είναι σωστή και το 21,54% απάντησε πως δε γνωρίζει.

Σχήμα 9. Ερώτηση 9 του ερωτηματολογίου

Σε αντίθεση, στην ερώτηση για το εάν η πρόταση πως όταν αυξηθεί το επιτόκιο σε ένα δάνειο κυμαινόμενου επιτοκίου θα αυξηθεί και η μηνιαία δόση που

πρέπει να καταβληθεί, είναι σωστή ή όχι, το 84,62% απάντησε πως είναι σωστή. Μόλις το 6,15% απάντησε πως είναι λάθος και το 9,23% πως δε γνωρίζει.

Σχήμα 10. Ερώτηση 10 του ερωτηματολογίου

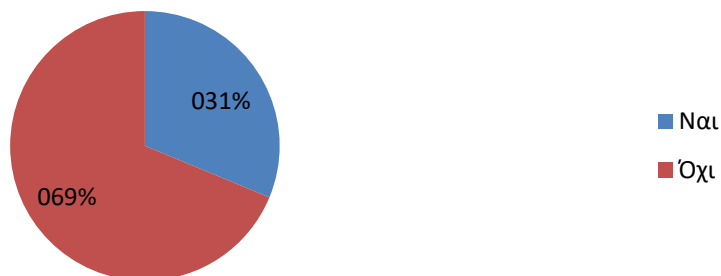
Σε ότι αφορά τις ερωτήσεις που σχετίζονται με τη χρηματοοικονομική συμπεριφορά των συμμετεχόντων οι δύο πρώτες αφορούσαν τις δανειακές τους υποχρεώσεις. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα μόνο το 24,62% έχει υποχρεώσεις από δάνεια ενώ το 75,38% δεν έχει.

Σχήμα 11. Δανειακές υποχρεώσεις

Από εκείνους που έχουν δανειακές υποχρεώσεις το 68,75% απάντησαν πως καταβάλουν λιγότερο από το 1/3 του εισοδήματός τους σε μηνιαία βάση για την εξυπηρέτηση των δανείων τους και το 31,25% πως το ξεπερνάει.

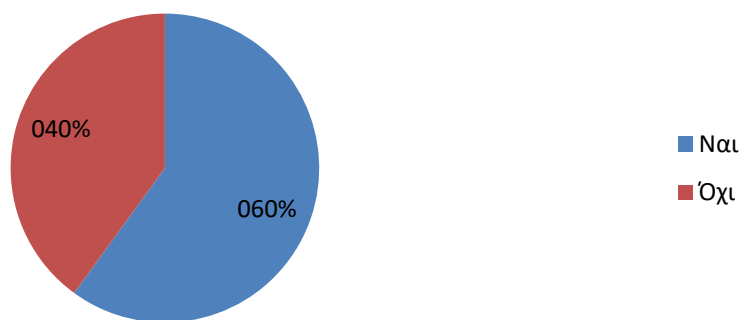
Αν έχετε δανειακές υποχρεώσεις, το σύνολο του ποσού που καταβάλετε μηνιαία για την εξυπηρέτησή τους ξεπερνά το 1/3 του εισοδήματός σας;

Σχήμα 12. Ερώτηση 12 του ερωτηματολογίου

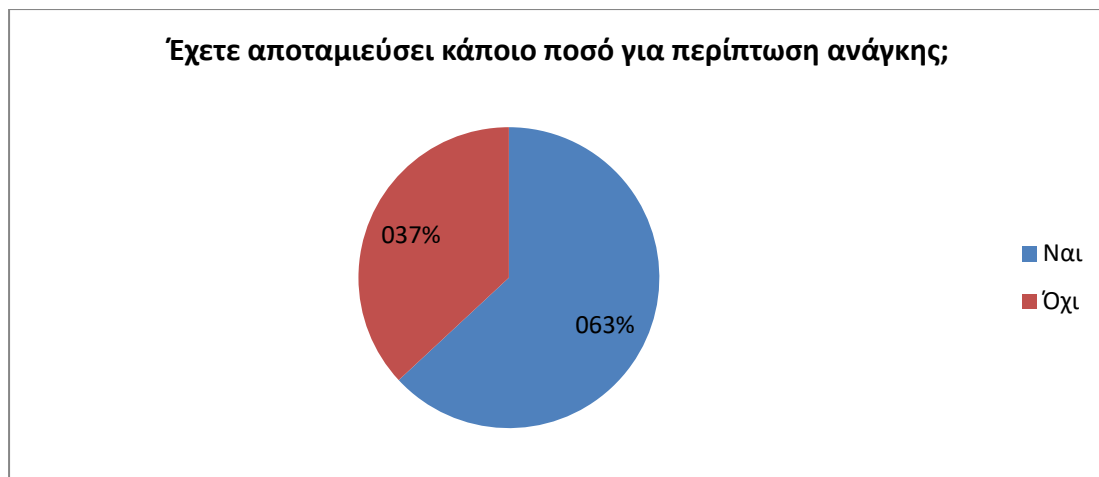
Οι δύο επόμενες ερωτήσεις σχετίζονταν με την αποταμιευτική συμπεριφορά των ερωτώμενων τόσο στο παρελθόν όσο και στην τωρινή τους ζωή. Έτσι, το 60,00% του δείγματος απάντησε πως είχαν αναπτύξει κάποια αποταμιευτική συμπεριφορά κατά την παιδική ή εφηβική τους ηλικία σε αντίθεση με το 40,00% που απάντησαν πως όχι.

Είχατε αναπτύξει κάποια αποταμιευτική συμπεριφορά κατά την παιδική ή εφηβική σας ηλικία;

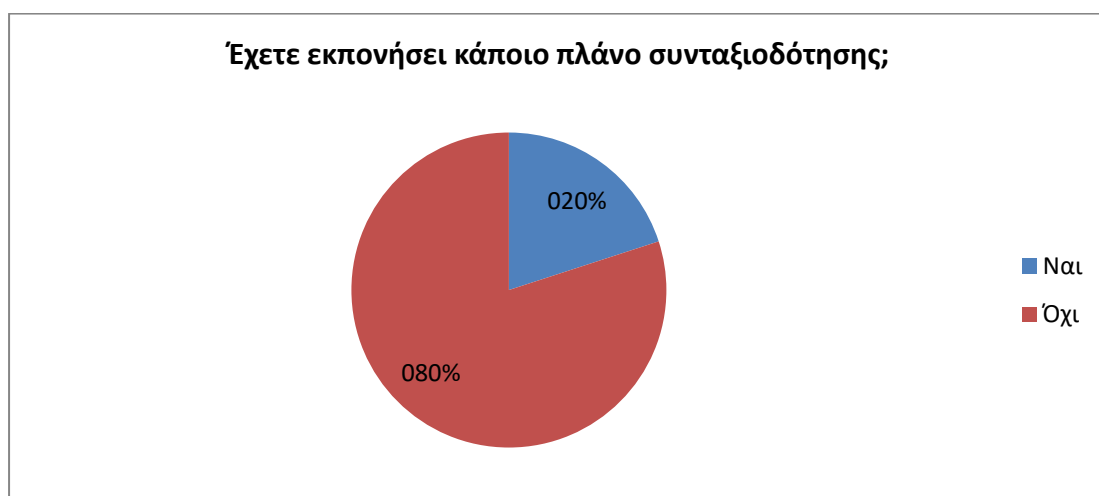
Σχήμα 13. Αποταμιευτική συμπεριφορά κατά την παιδική ή εφηβική ηλικία

Περίπου ίδια είναι και τα ποσοστά που αφορούν στην αποταμίευση κάποιου ποσού για περιπτώσεις έκτακτης ανάγκης, με το 63,08% του δείγματος να έχει φροντίσει για αυτό το σκοπό έναντι του 36,92% που δεν το έχει κάνει.

Σχήμα 14. Αποταμιεύσεις για περίπτωση έκτακτης ανάγκης

Η τελευταία ερώτηση αφορά στην εξασφάλιση του εισοδήματος για την περίοδο της συνταξιοδότησης. Τα αποτελέσματα έδειξαν πως μόνο το 20,00% έχει εκπονήσει κάποιο συνταξιοδοτικό πλάνο έναντι του 80,00% που απάντησε πως δεν έχει.

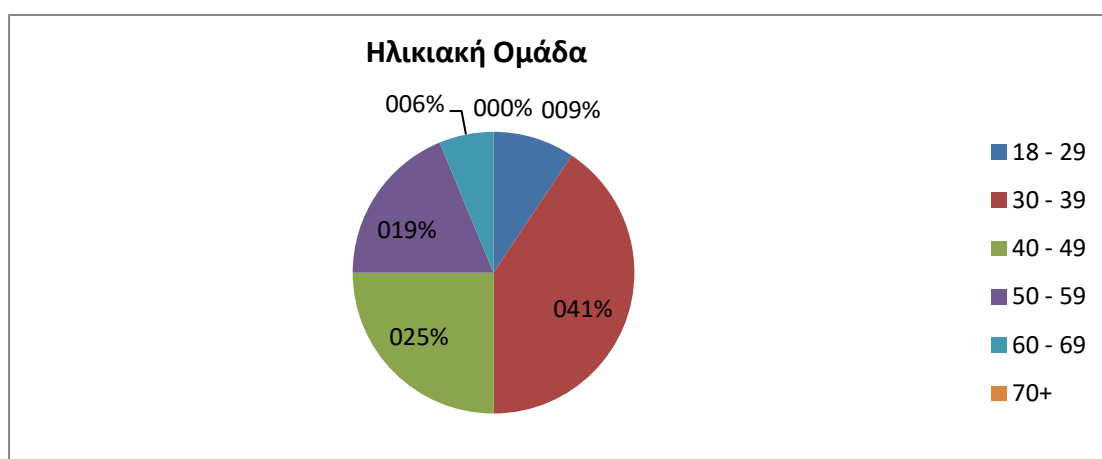

Σχήμα 15. Πλάνο συνταξιοδότησης

Εξετάζοντας τις απαντήσεις του ερωτηματολογίου με βάση το φύλο των συμμετεχόντων τα αποτελέσματα έδειξαν πως η πλειοψηφία των ανδρών ανήκει στην ηλικιακή ομάδα 40 – 49 ενώ των γυναικών στην ομάδα 30 – 39.

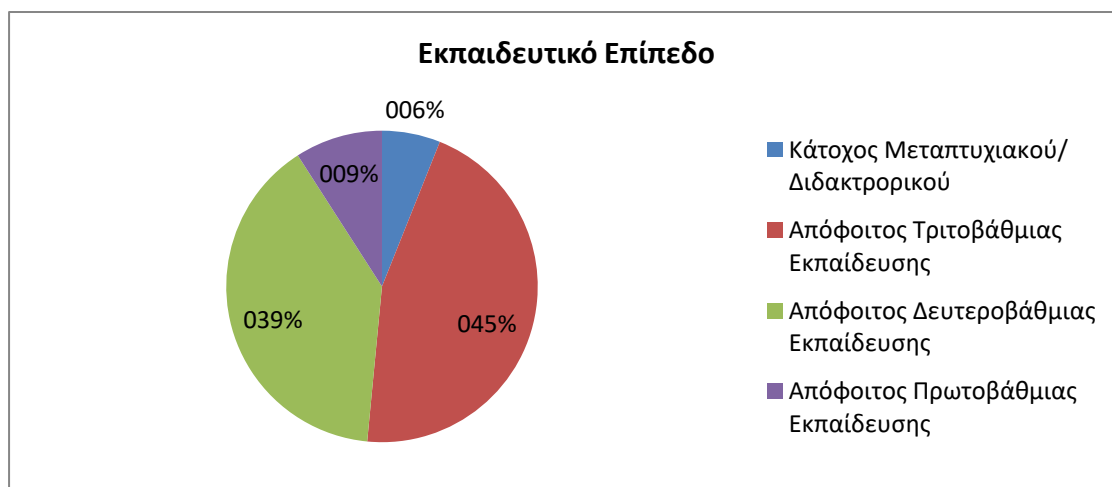

Σχήμα 16. Ηλικιακή ομάδα – Άνδρες

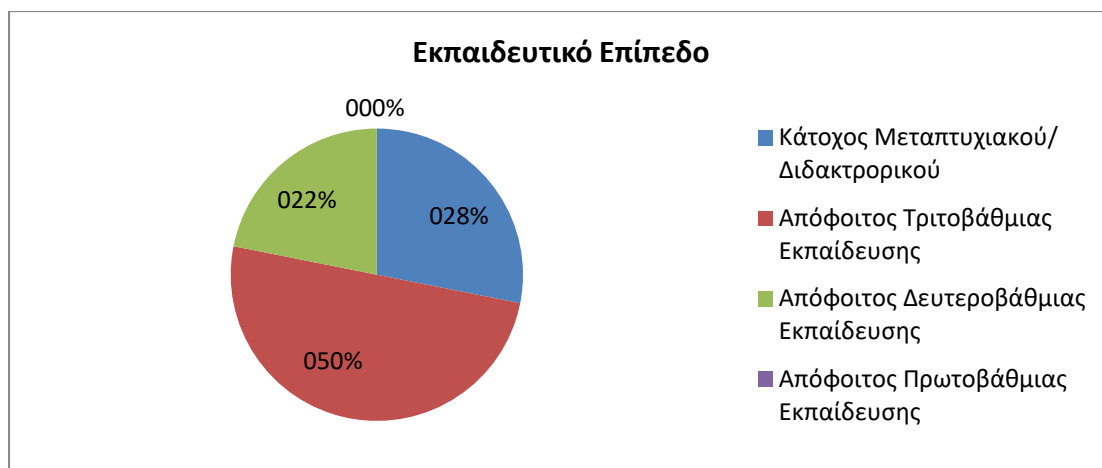

Σχήμα 17. Ηλικιακή ομάδα – Γυναίκες

Το μορφωτικό επίπεδο των ανδρών είναι χαμηλότερο σε σχέση με αυτό των γυναικών.

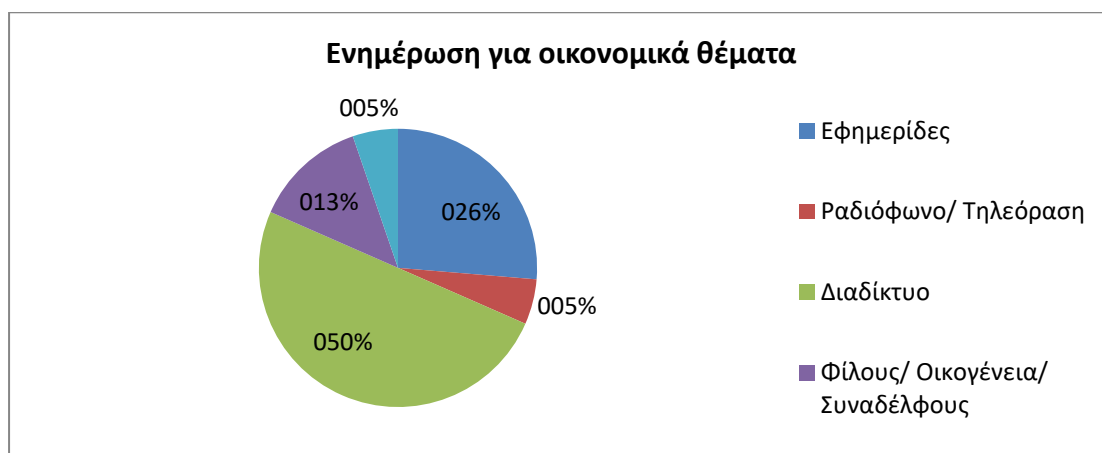

Σχήμα 18. Εκπαιδευτικό επίπεδο – Άνδρες

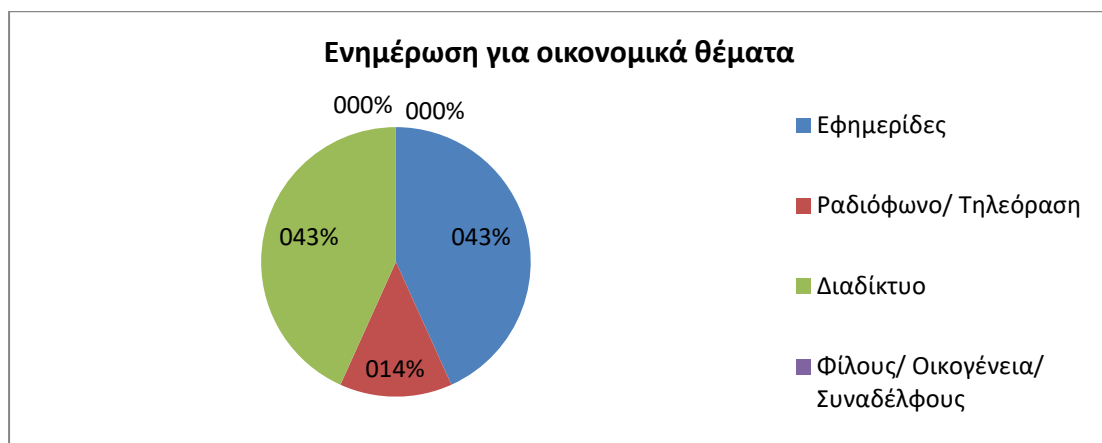

Σχήμα 19. Εκπαιδευτικό επίπεδο – Γυναίκες

Το 50,00% των ανδρών επιλέγει να ενημερώνεται για τα οικονομικά ζητήματα από το διαδίκτυο ενώ οι γυναίκες επιλέγουν εξίσου τόσο το διαδίκτυο όσο και τις εφημερίδες.

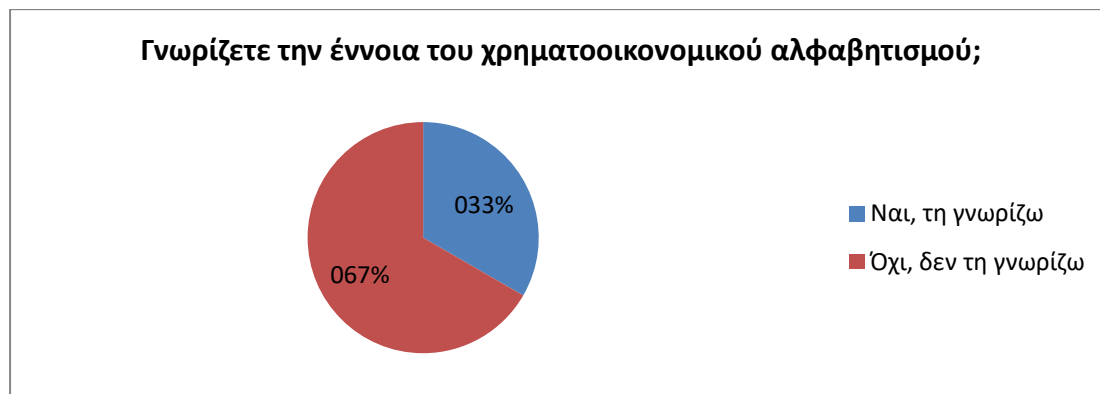

Σχήμα 20. Ενημέρωση για οικονομικά θέματα – Άνδρες

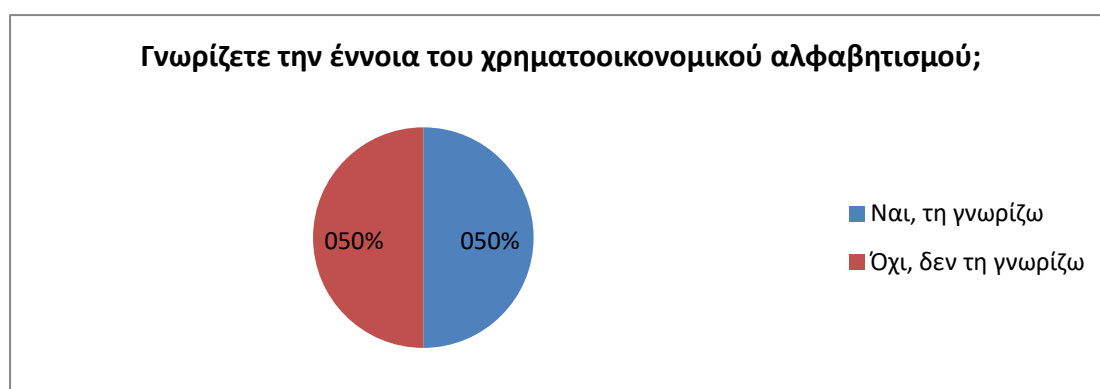

Σχήμα 21. Ενημέρωση για οικονομικά θέματα – Γυναίκες

Οι άνδρες απάντησαν πως γνωρίζουν την έννοια του χρηματοοικονομικού αλφαριθμητισμού σε ποσοστό 33,33% έναντι 50,00% των γυναικών.

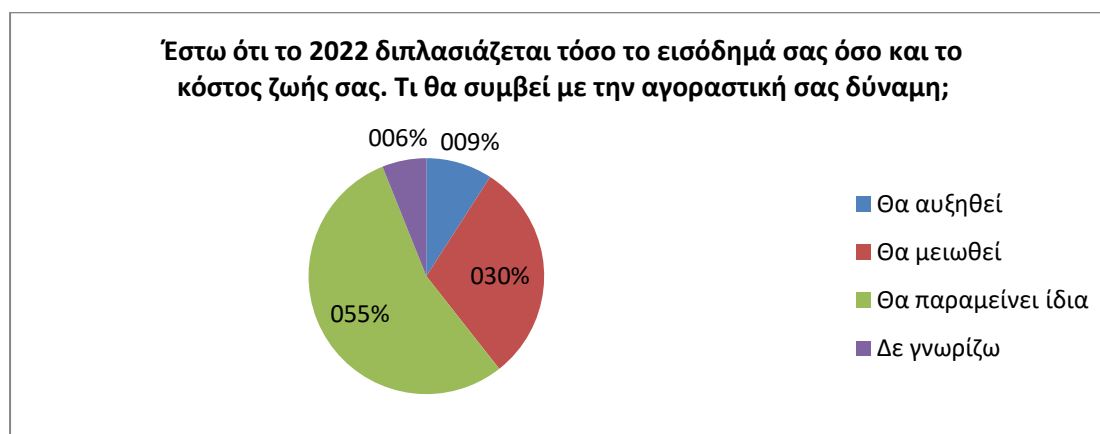

Σχήμα 22. Ερώτηση 5 του ερωτηματολογίου – Άνδρες

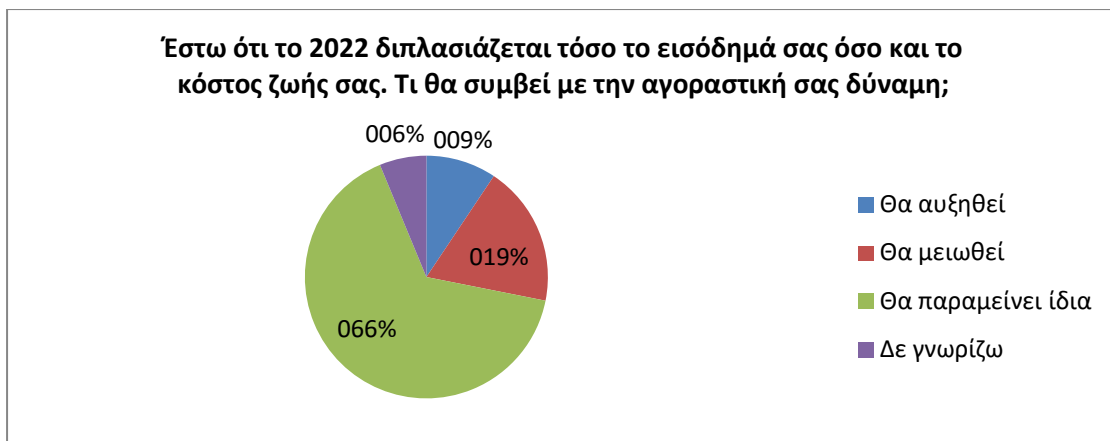

Σχήμα 23. Ερώτηση 5 του ερωτηματολογίου – Γυναίκες

Σε ότι αφορά τις χρηματοοικονομικές γνώσεις, στην έκτη ερώτηση του ερωτηματολογίου οι γυναίκες έδωσαν τη σωστή απάντηση σε ποσοστό 65,63% έναντι 54,55% των ανδρών.

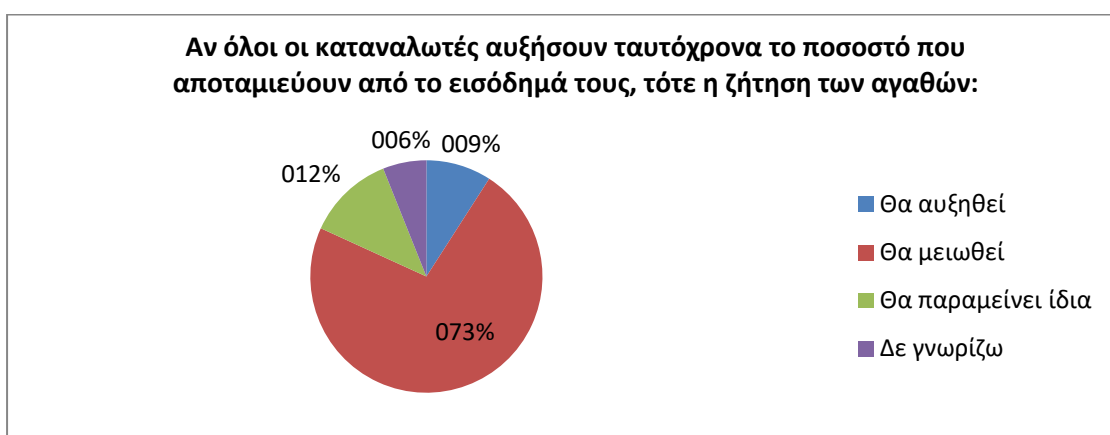

Σχήμα 24. Ερώτηση 6 του ερωτηματολογίου – Άνδρες

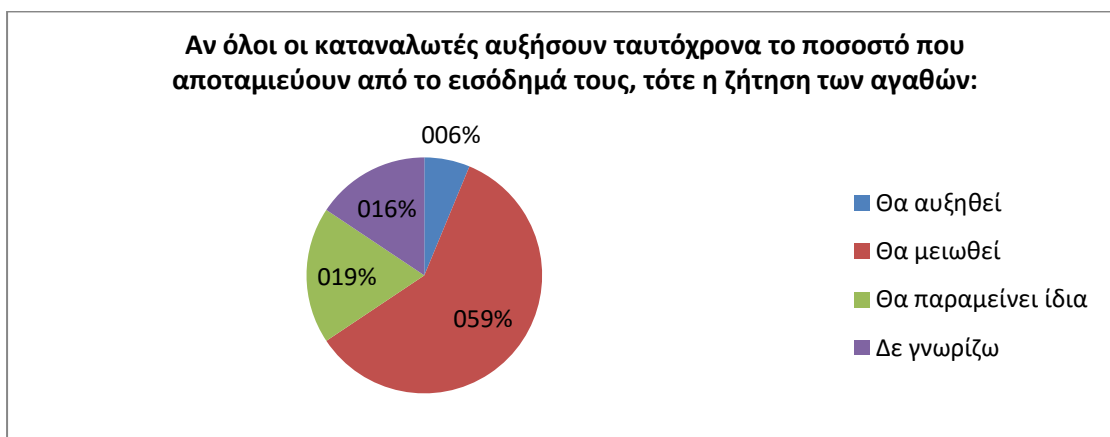

Σχήμα 25. Ερώτηση 6 του ερωτηματολογίου – Γυναίκες

Ωστόσο στην έβδομη και την όγδοη ερώτηση εκείνοι που απάντησαν σωστά ήταν οι άνδρες με μία διαφορά της τάξης του 13% από τις γυναίκες. Ενδιαφέρον προκαλεί το γεγονός πως σε αυτές τις ερωτήσεις ένα σημαντικό ποσοστό των γυναικών δήλωσαν πως δε γνωρίζουν την απάντηση.

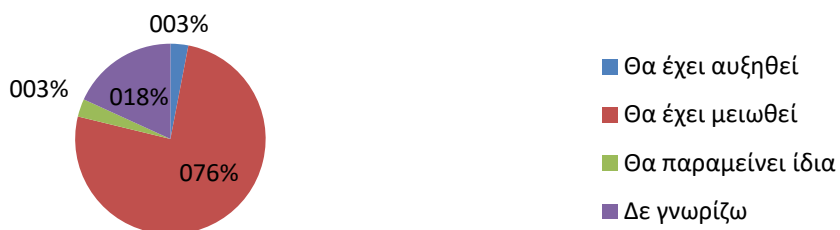

Σχήμα 26. Ερώτηση 7 του ερωτηματολογίου – Άνδρες

Σχήμα 27. Ερώτηση 7 του ερωτηματολογίου – Γυναίκες

Αν το επιτόκιο στις αποταμιεύσεις είναι 1% και ο πληθωρισμός είναι 2% ετησίως, η αγοραστική δύναμη των καταναλωτών σε διάστημα ενός έτους:

Σχήμα 28. Ερώτηση 8 του ερωτηματολογίου – Άνδρες

Αν το επιτόκιο στις αποταμιεύσεις είναι 1% και ο πληθωρισμός είναι 2% ετησίως, η αγοραστική δύναμη των καταναλωτών σε διάστημα ενός έτους:

Σχήμα 29. Ερώτηση 8 του ερωτηματολογίου – Γυναίκες

Στην ένατη και δέκατη ερώτηση και πάλι το ποσοστό των ανδρών που απάντησαν σωστά είναι μεγαλύτερο, όμως η διαφορά ανάμεσα στα δύο φύλα είναι μικρότερη, περίπου 6%. Παρόλα αυτά και σε αυτές τις ερωτήσεις οι γυναίκες απάντησαν πως δε γνωρίζουν σε ποσοστό 6,50% περίπου περισσότερο από τους άνδρες.

Το κέρδος από την αγοραπωλησία μετοχών αποτελεί έναν εναλλακτικό τρόπο αποταμίευσης.

Σχήμα 30. Ερώτηση 9 του ερωτηματολογίου – Άνδρες

Το κέρδος από την αγοραπωλησία μετοχών αποτελεί έναν εναλλακτικό τρόπο αποταμίευσης.

Σχήμα 31. Ερώτηση 9 του ερωτηματολογίου – Γυναίκες

Όταν σε ένα δάνειο κυμαινόμενου επιτοκίου ανέβει το επιτόκιο, τότε θα αυξηθεί και η μηνιαία δόση που πρέπει να καταβληθεί.

Σχήμα 32. Ερώτηση 10 του ερωτηματολογίου – Άνδρες

Όταν σε ένα δάνειο κυμαινόμενου επιτοκίου ανέβει το επιτόκιο, τότε θα αυξηθεί και η μηνιαία δόση που πρέπει να καταβληθεί.

Σχήμα 33. Ερώτηση 10 του ερωτηματολογίου – Γυναίκες

Σε σχέση με τη χρηματοοικονομική συμπεριφορά δεν παρατηρήθηκαν σημαντικές διαφορές ανάμεσα στα δύο φύλα. Εκείνο που αξίζει να σημειωθεί είναι πως ενώ οι άνδρες απάντησαν πως έχουν δανειακές υποχρεώσεις σε ποσοστό 27,27% και οι γυναίκες σε ποσοστό 21,88%, το 42,86% των γυναικών καταβάλουν

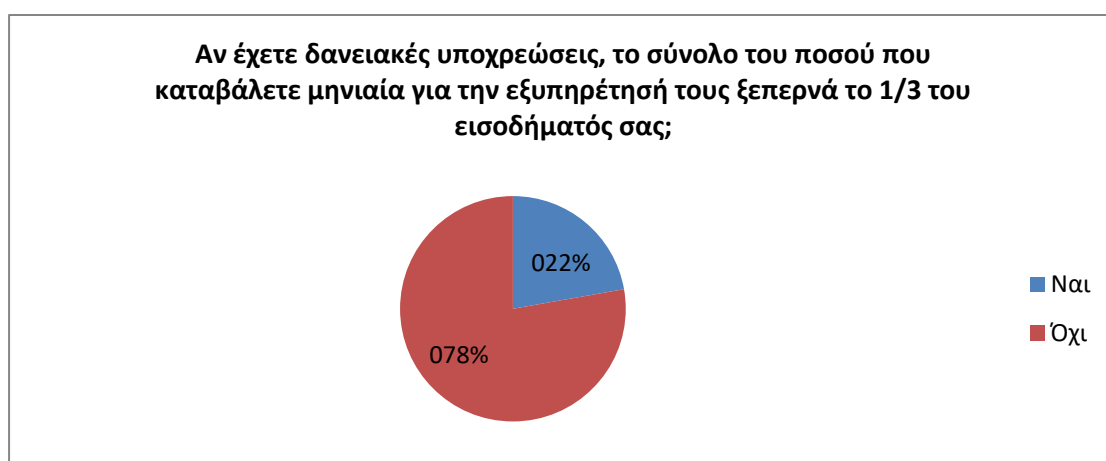
περισσότερο από 1/3 του εισοδήματός τους για την εξυπηρέτησή τους έναντι 22,22% των ανδρών.

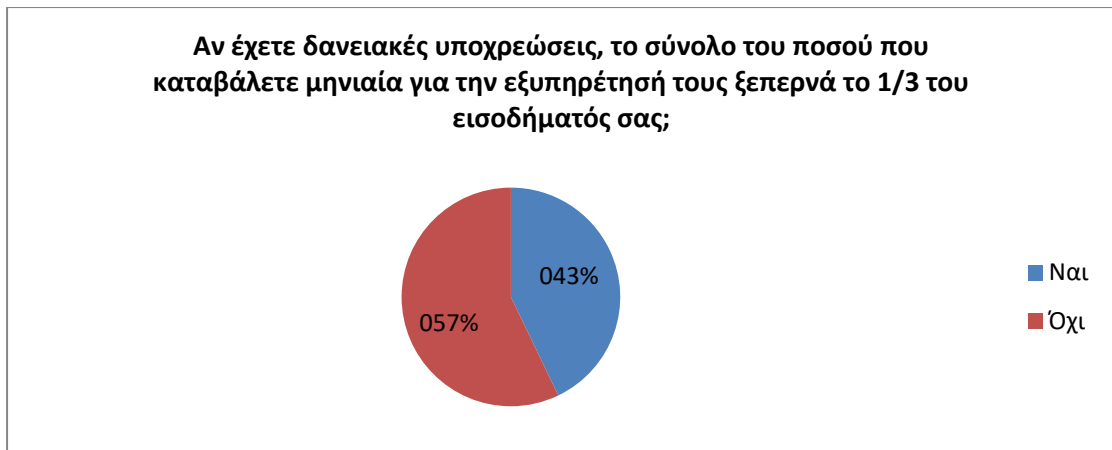
Σχήμα 34. Δανειακές υποχρεώσεις – Άνδρες

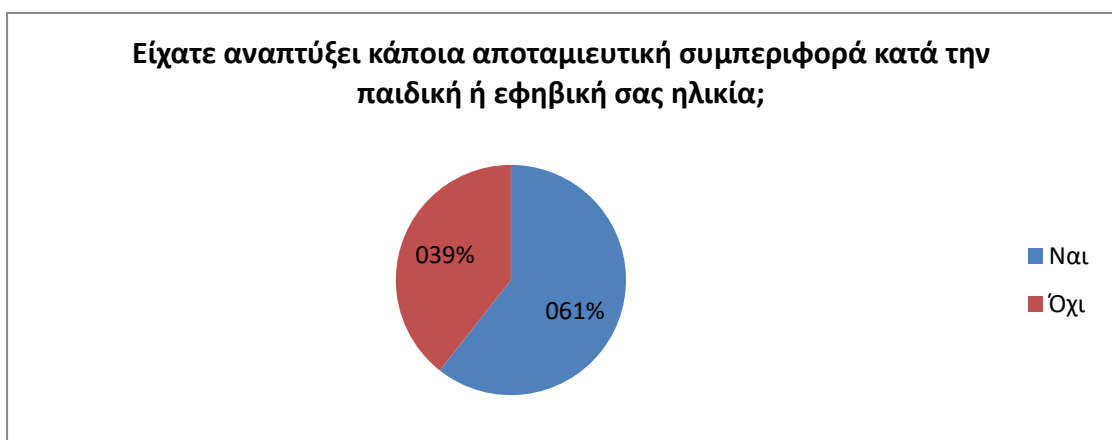
Σχήμα 35. Δανειακές υποχρεώσεις – Γυναίκες

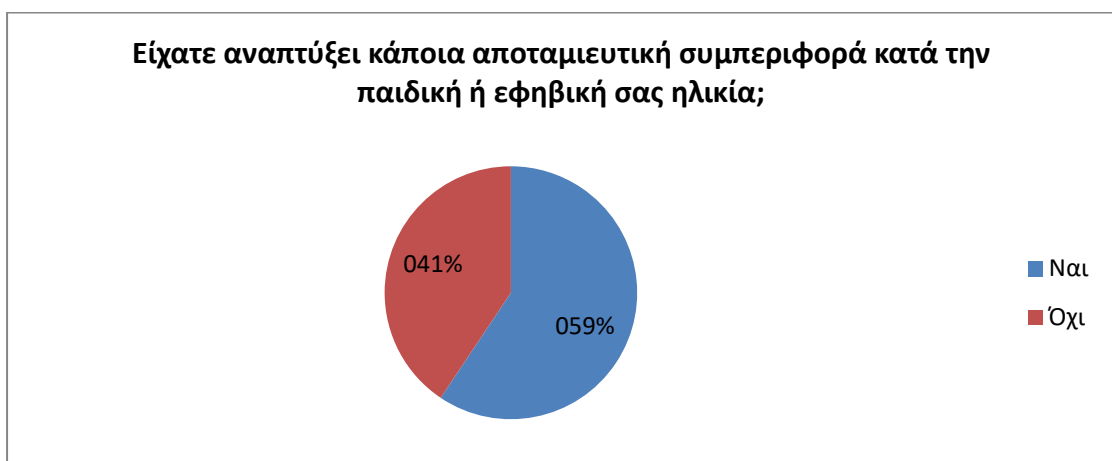
Σχήμα 36. Ερώτηση 12 του ερωτηματολογίου – Άνδρες

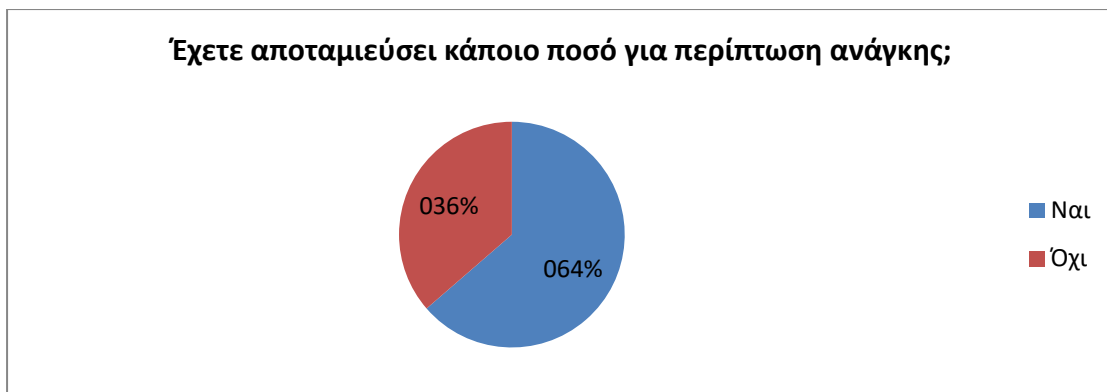
Σχήμα 37. Ερώτηση 12 του ερωτηματολογίου – Γυναίκες

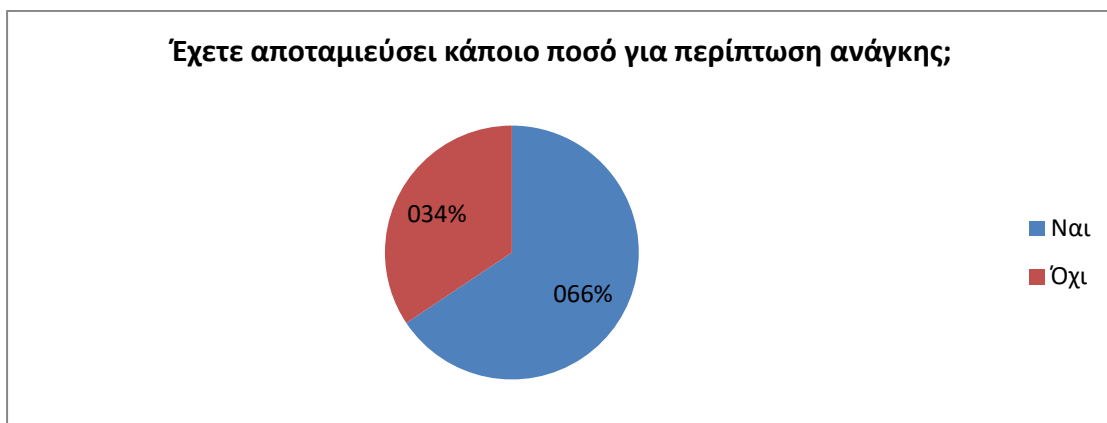
Σχήμα 38. Αποταμιευτική συμπεριφορά κατά την παιδική ή εφηβική ηλικία – Άνδρες

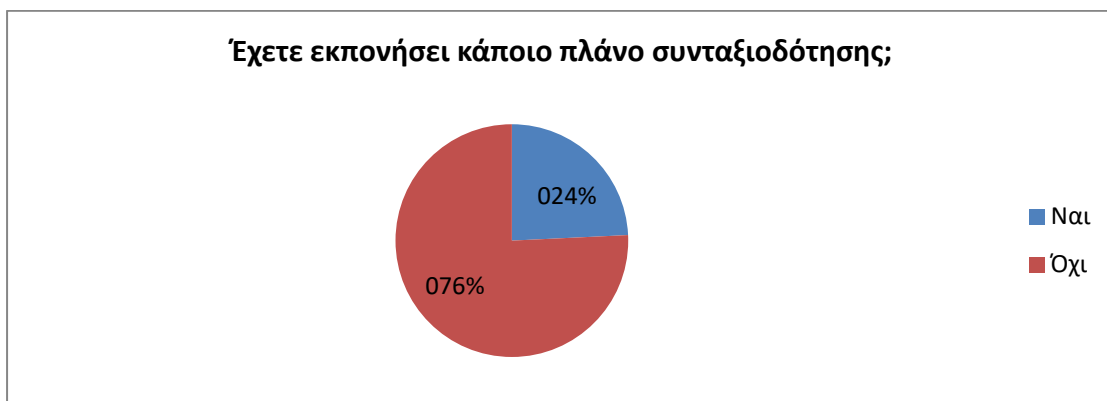
Σχήμα 39. Αποταμιευτική συμπεριφορά κατά την παιδική ή εφηβική ηλικία – Γυναίκες

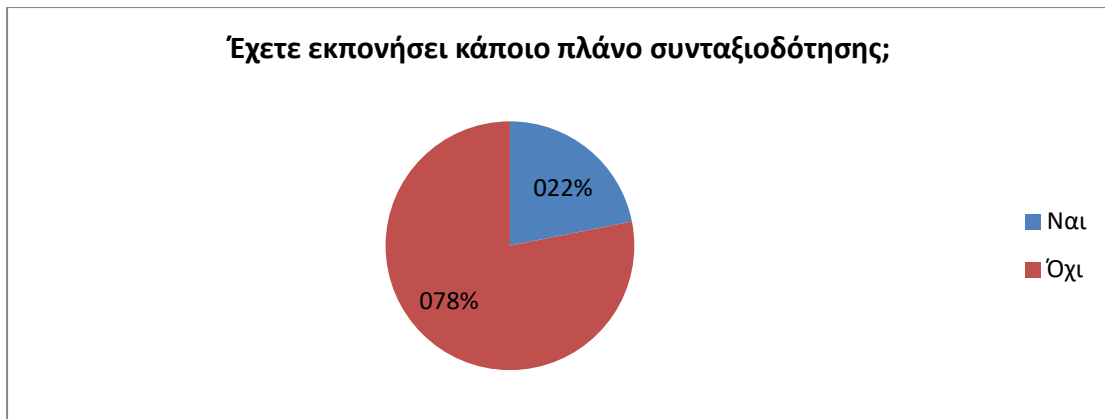
Σχήμα 40. Αποταμιεύσεις για περίπτωση έκτακτης ανάγκης – Άνδρες

Σχήμα 41. Αποταμιεύσεις για περίπτωση έκτακτης ανάγκης – Γυναίκες

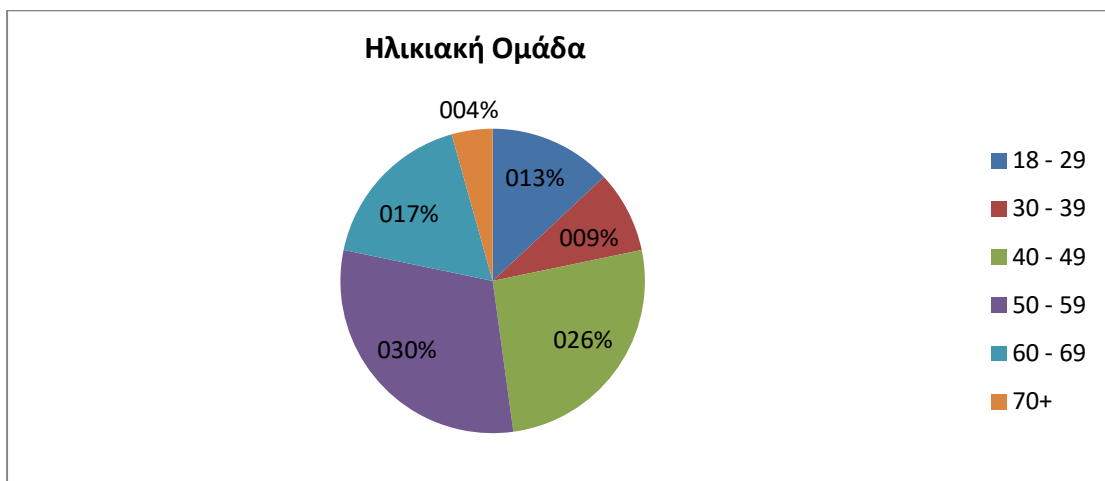

Σχήμα 42. Πλάνο συνταξιοδότησης – Άνδρες

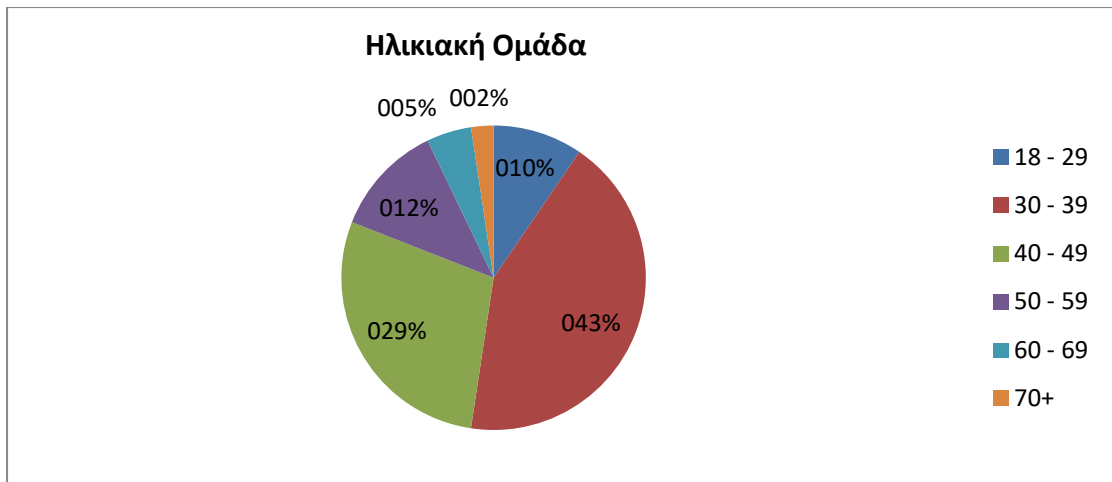

Σχήμα 43. Πλάνο συνταξιοδότησης – Γυναίκες

Με βάση το εκπαιδευτικό επίπεδο το δείγμα ομαδοποιήθηκε σε δύο κατηγορίες. Την πρώτη κατηγορία αποτέλεσαν οι απόφοιτοι της πρωτοβάθμιας και της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και τη δεύτερη οι απόφοιτοι της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και οι κάτοχοι μεταπτυχιακού ή διδακτορικού. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα οι περισσότεροι ερωτώμενοι της πρώτης κατηγορίας ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 50 – 59 (30,43%) και με μικρή διαφορά ακολουθεί η ομάδα 40 – 49 (26,09%). Η πλειοψηφία των συμμετεχόντων της δεύτερης κατηγορίας ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 30 – 39.

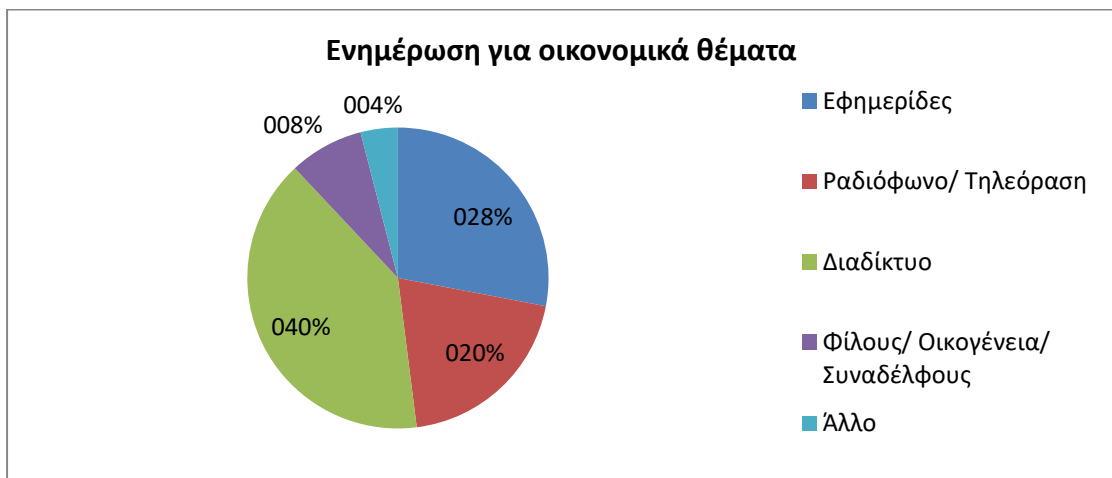

Σχήμα 44. Ηλικιακή ομάδα – 1^η κατηγορία

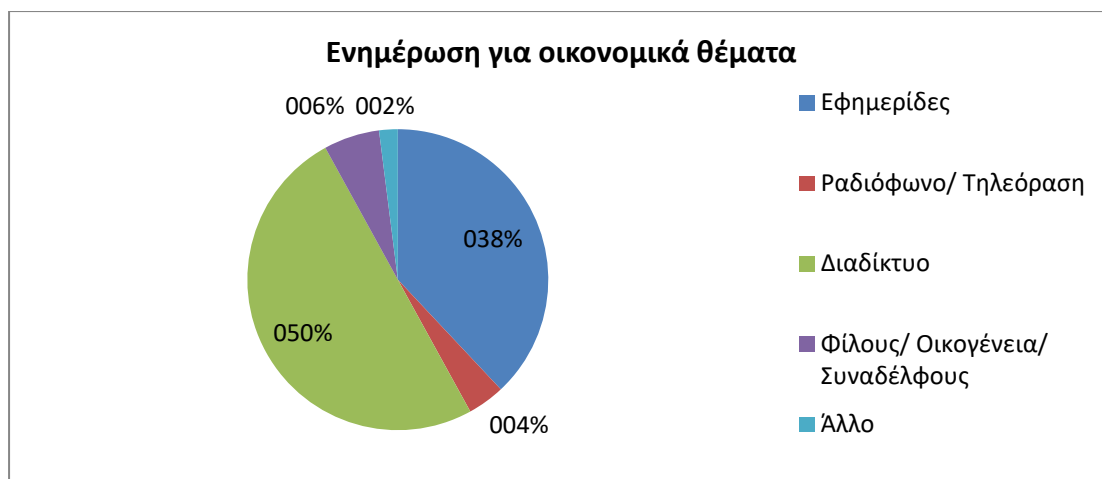

Σχήμα 45. Ηλικιακή ομάδα – 2^η κατηγορία

Και οι δύο κατηγορίες φαίνεται να προτιμούν για την οικονομική τους ενημέρωση το διαδίκτυο σε ποσοστό 40,00% και 50,00% αντίστοιχα. Εκείνο που προκαλεί ενδιαφέρον είναι η διαφορά 16 ποσοστιαίων μονάδων που δείχνουν οι δύο ομάδες στην προτίμησή τους για την ενημέρωση από το ραδιόφωνο ή την τηλεόραση.

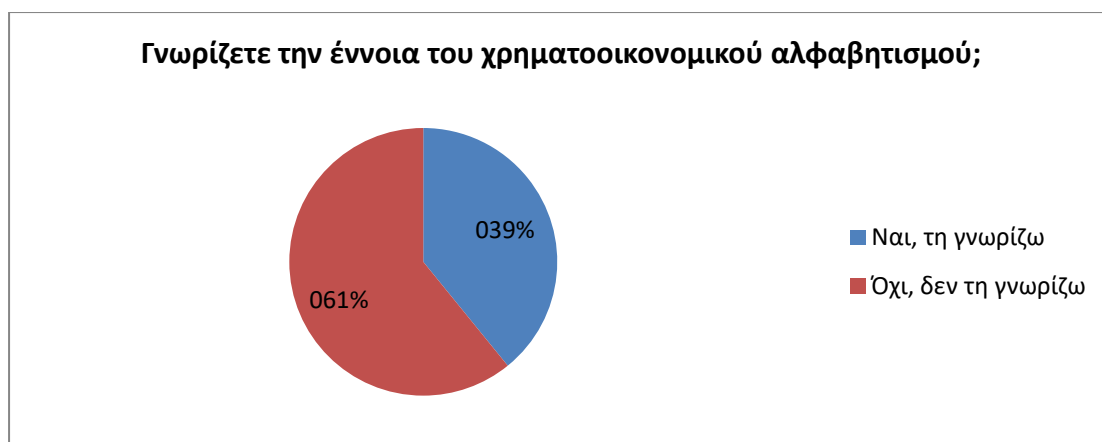

Σχήμα 46. Ενημέρωση για οικονομικά θέματα – 1^η κατηγορία

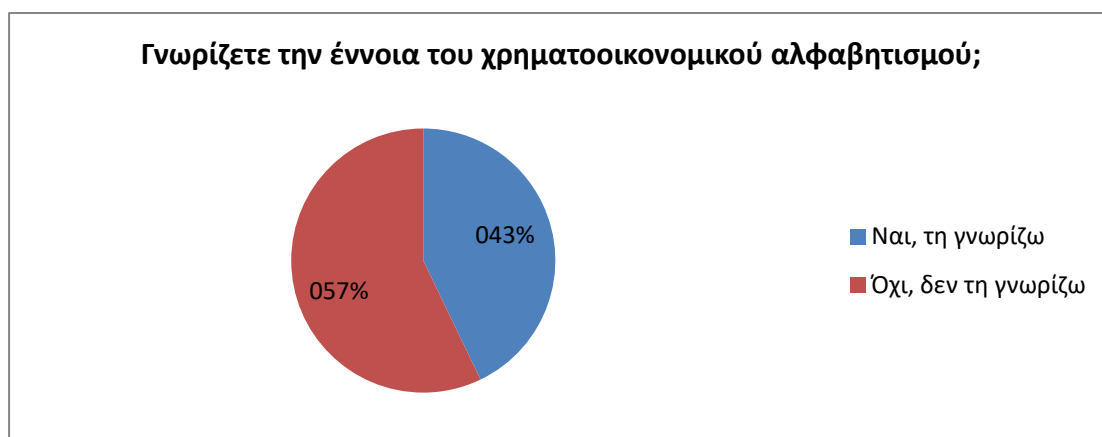

Σχήμα 47. Ενημέρωση για οικονομικά θέματα – 2^η κατηγορία

Την έννοια του χρηματοοικονομικού αλφαριθμητισμού δήλωσε πως γνωρίζει το 39,13% της πρώτης κατηγορίας έναντι 42,86% της δεύτερης.

Σχήμα 48. Ερώτηση 5 του ερωτηματολογίου – 1^η κατηγορία

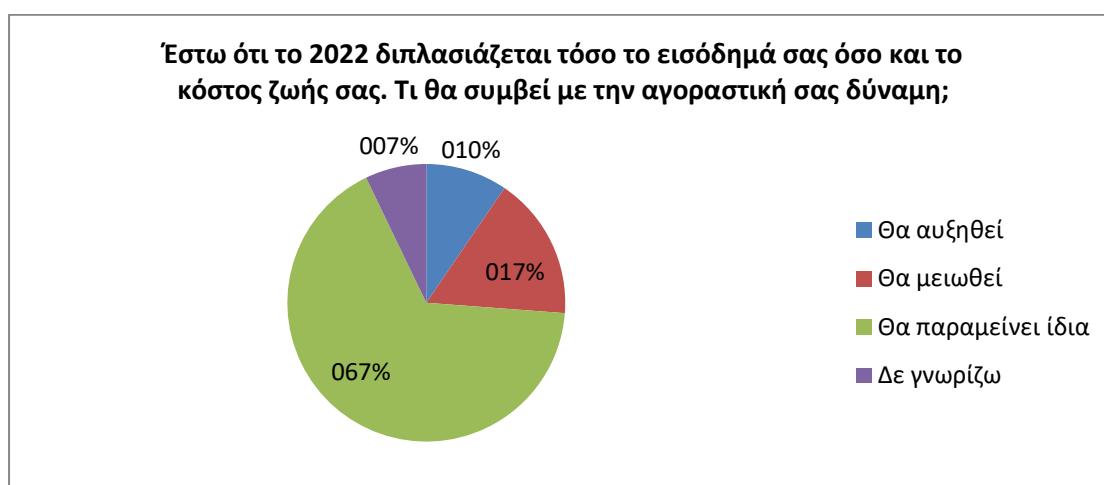

Σχήμα 49. Ερώτηση 5 του ερωτηματολογίου – 2^η κατηγορία

Στις ερωτήσεις που αφορούν τις χρηματοοικονομικές γνώσεις τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν πως το ποσοστό των ερωτώμενων της πρώτης ομάδας που έδωσαν σωστές απαντήσεις είναι μεγαλύτερο σε σχέση με αυτό της δεύτερης. Συγκεκριμένα η δεύτερη ομάδα απάντησε σωστά μόνο στην έκτη ερώτηση σε ποσοστό 66,67% έναντι 47,83% της πρώτης.

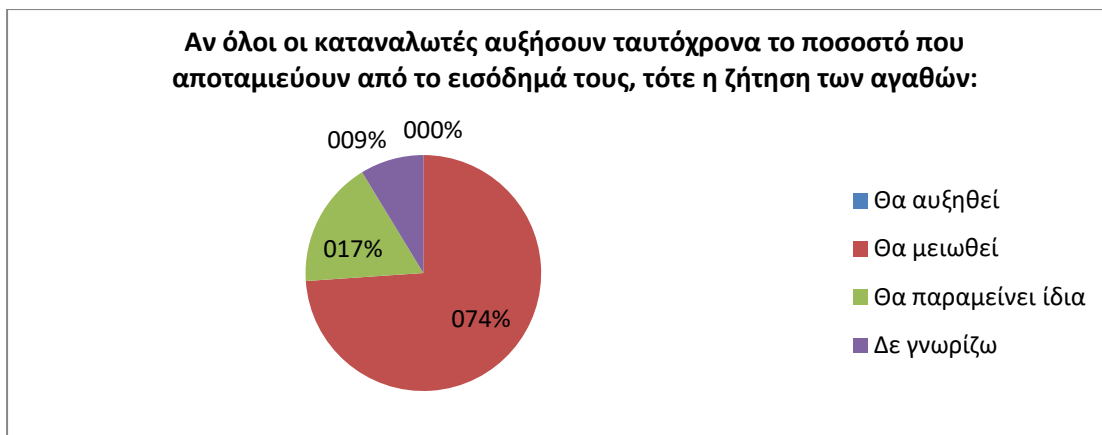

Σχήμα 50. Ερώτηση 6 του ερωτηματολογίου – 1^η κατηγορία

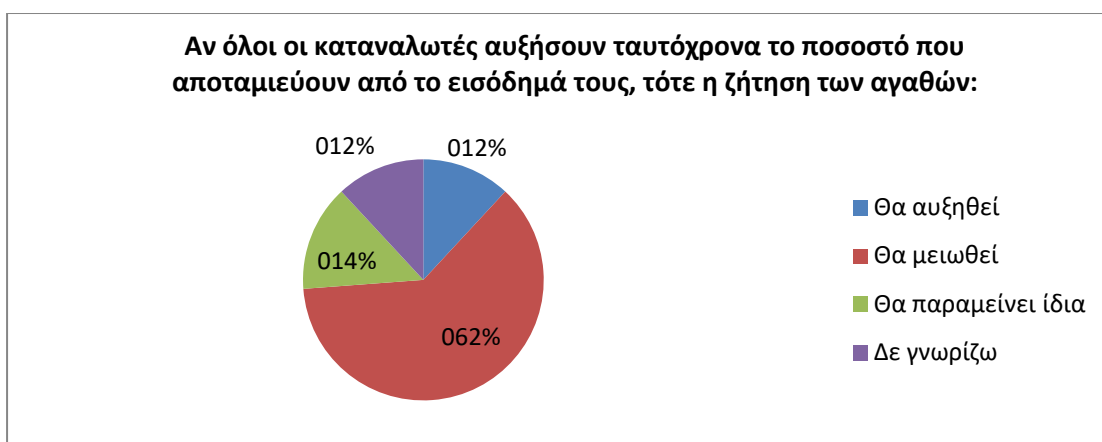

Σχήμα 51. Ερώτηση 6 του ερωτηματολογίου – 2^η κατηγορία

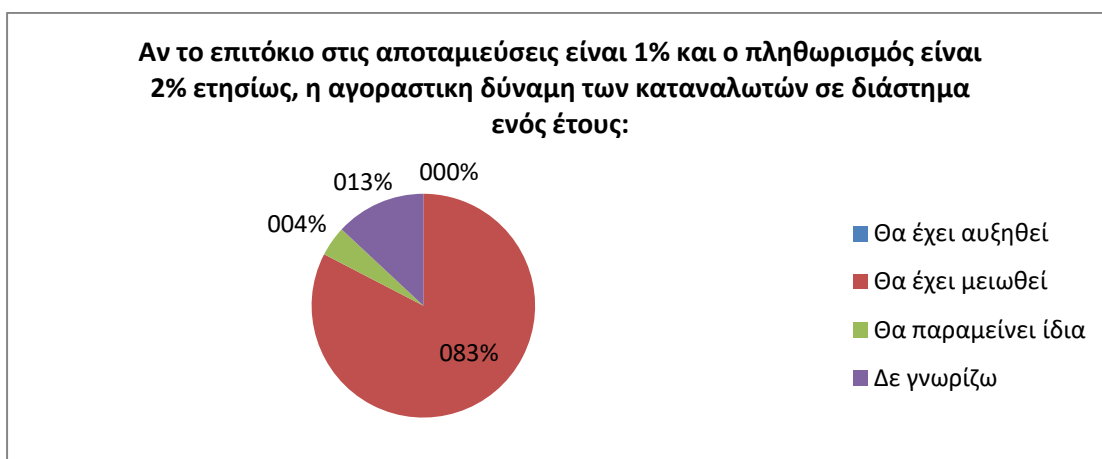
Στις υπόλοιπες ερωτήσεις το ποσοστό των σωστών απαντήσεων της πρώτης κατηγορίας είναι σημαντικά μεγαλύτερο, με τη διαφορά στην όγδοη ερώτηση να φτάνει περίπου στο 21%.

Σχήμα 52. Ερώτηση 7 του ερωτηματολογίου – 1^η κατηγορία

Σχήμα 53. Ερώτηση 7 του ερωτηματολογίου – 2^η κατηγορία

Σχήμα 54. Ερώτηση 8 του ερωτηματολογίου – 1^η κατηγορία

Αν το επιτόκιο στις αποταμιεύσεις είναι 1% και ο πληθωρισμός είναι 2% ετησίως, η αγοραστική δύναμη των καταναλωτών σε διάστημα ενός έτους:

Σχήμα 55. Ερώτηση 8 του ερωτηματολογίου – 2^η κατηγορία

Το κέρδος από την αγοραπωλησία μετοχών αποτελεί έναν εναλλακτικό τρόπο αποταμίευσης.

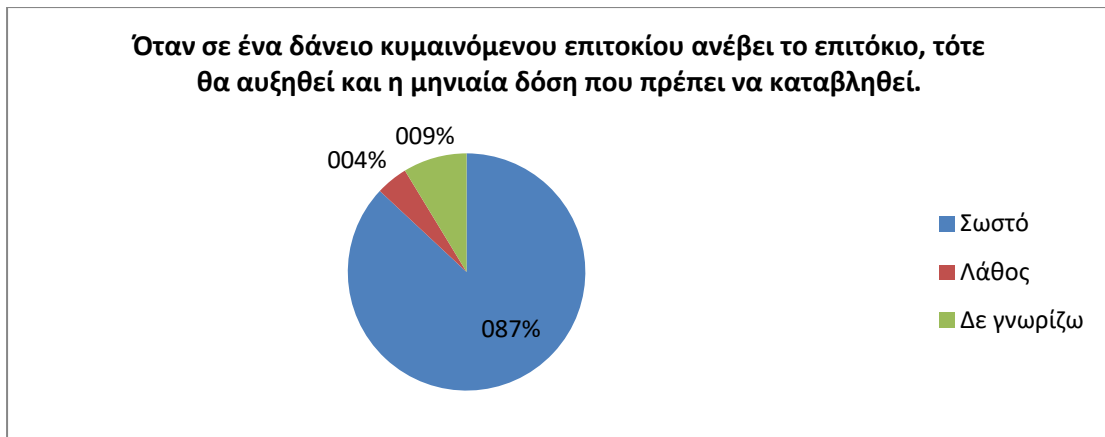

Σχήμα 56. Ερώτηση 9 του ερωτηματολογίου – 1^η κατηγορία

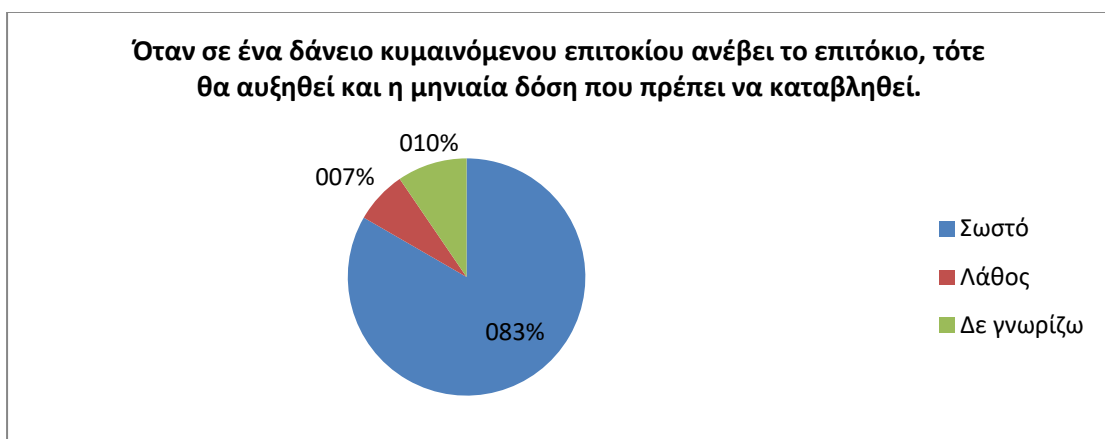
Το κέρδος από την αγοραπωλησία μετοχών αποτελεί έναν εναλλακτικό τρόπο αποταμίευσης.

Σχήμα 57. Ερώτηση 9 του ερωτηματολογίου – 2^η κατηγορία

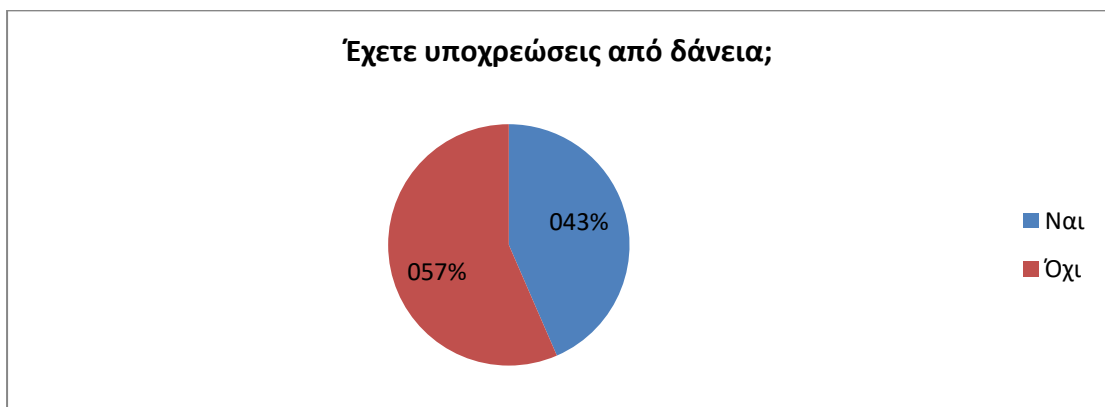

Σχήμα 58. Ερώτηση 10 του ερωτηματολογίου – 1^η κατηγορία

Σχήμα 59. Ερώτηση 10 του ερωτηματολογίου – 2^η κατηγορία

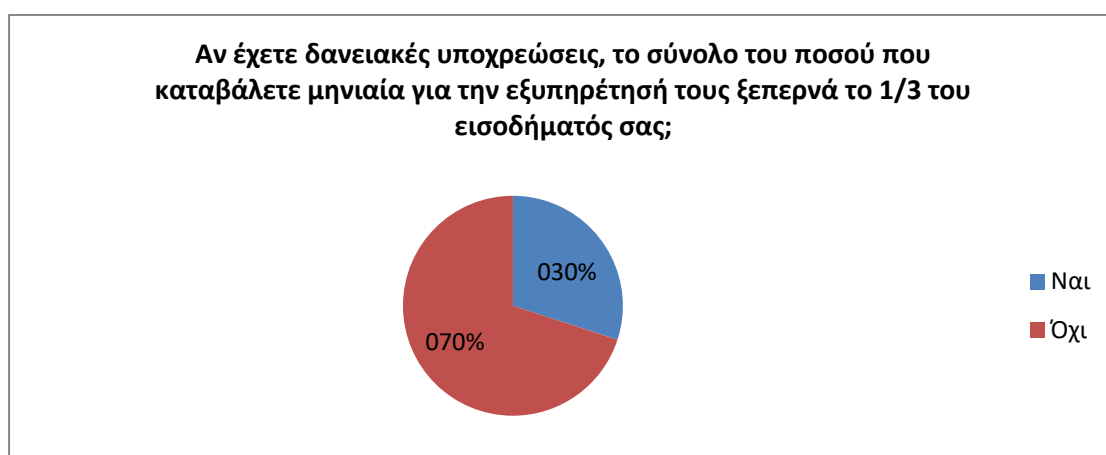
Από την άλλη η χρηματοοικονομική συμπεριφορά της δεύτερης κατηγορίας φαίνεται να είναι καλύτερη σε σχέση με της πρώτης. Συγκεκριμένα δανειακές υποχρεώσεις έχει μόνο το 14,29% της δεύτερης κατηγορίας έναντι του 43,48% της πρώτης.

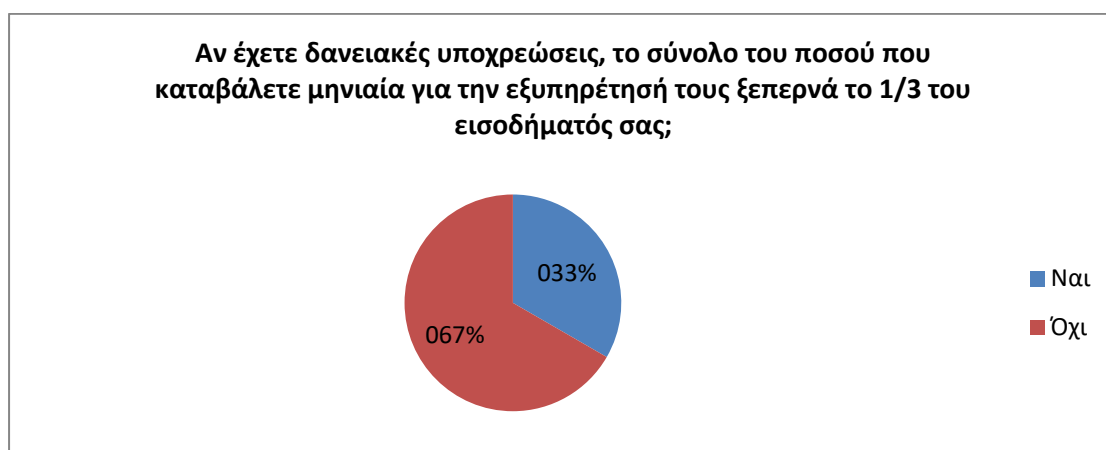
Σχήμα 60. Δανειακές υποχρεώσεις – 1^η κατηγορία

Σχήμα 61. Δανειακές υποχρεώσεις – 2^η κατηγορία

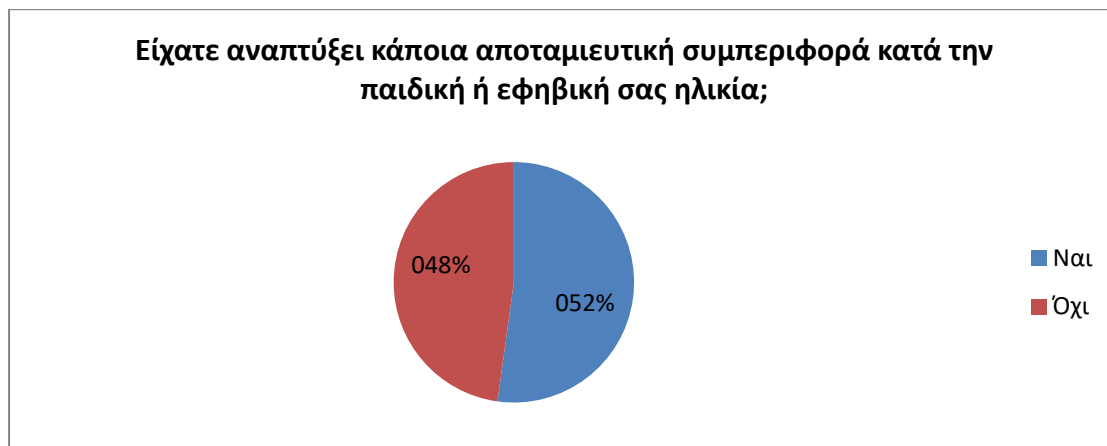
Σχήμα 62. Ερώτηση 12 του ερωτηματολογίου – 1^η κατηγορία

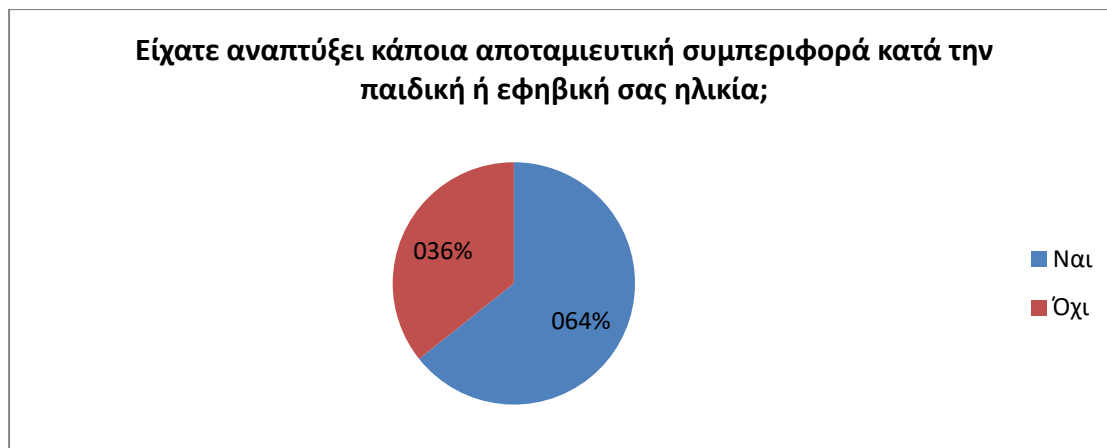
Σχήμα 63. Ερώτηση 12 του ερωτηματολογίου – 2^η κατηγορία

Η δεύτερη κατηγορία έδειξε ότι έχει καλύτερη αποταμιευτική συμπεριφορά. Το ποσοστό εκείνων που αποταμίευαν κατά την παιδική ή εφηβική τους ηλικία είναι 64,29% ενώ εκείνοι που έχουν αποταμιεύσει κάποια χρήματα για περίπτωση

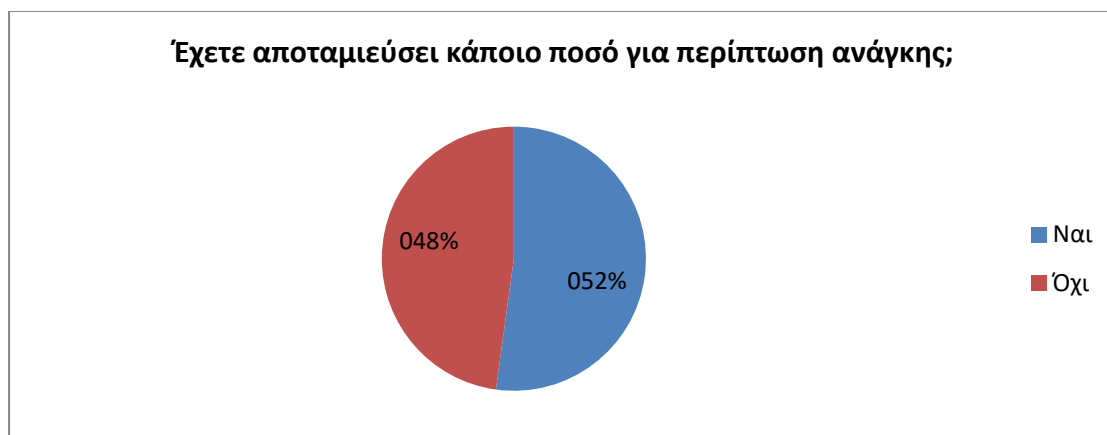
έκτακτης ανάγκης φτάνουν το 69,05%. Αντίθετα το ποσοστό της αποταμίευσης της πρώτης κατηγορίας είναι 52,17% και στις δύο περιπτώσεις.

Σχήμα 64. Αποταμιευτική συμπεριφορά κατά την παιδική ή εφηβική ηλικία – 1^η κατηγορία

Σχήμα 65. Αποταμιευτική συμπεριφορά κατά την παιδική ή εφηβική ηλικία – 2^η κατηγορία

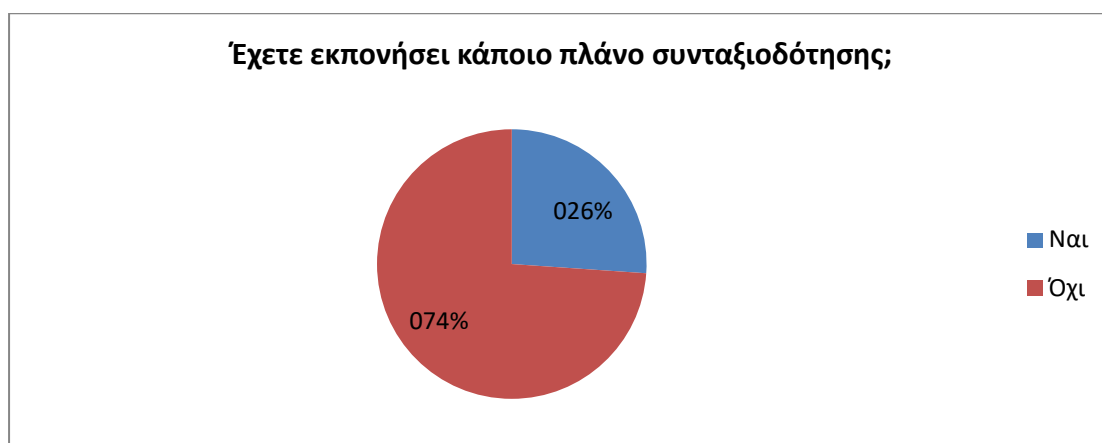

Σχήμα 66. Αποταμιεύσεις για περίπτωση έκτακτης ανάγκης – 1^η κατηγορία

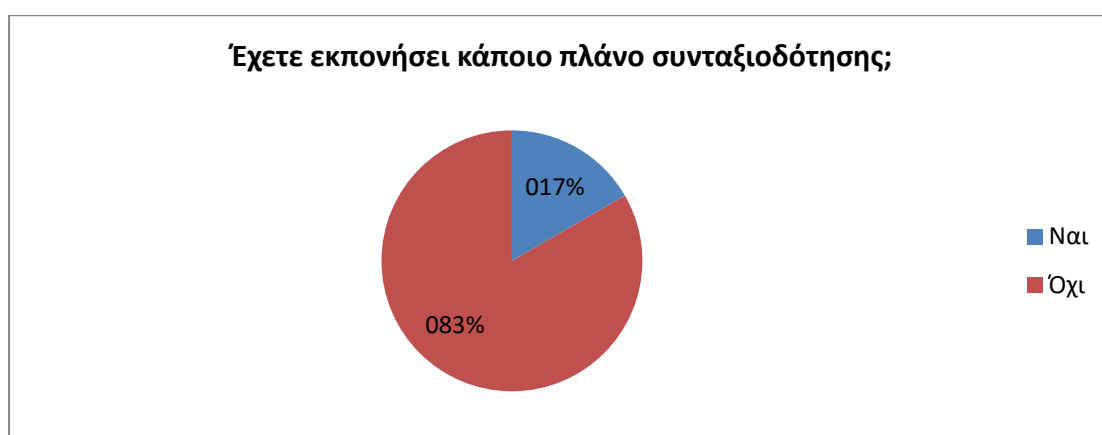

Σχήμα 67. Αποταμιεύσεις για περίπτωση έκτακτης ανάγκης – 2^η κατηγορία

Τέλος, το 26,09% των ερωτηθέντων της πρώτης κατηγορίας έχει εκπονήσει κάποιο συνταξιοδοτικό πλάνο ενώ μόλις το 16,67% της δεύτερης κατηγορίας έχει κάνει κάτι αντίστοιχο.

Σχήμα 68. Πλάνο συνταξιοδότησης – 1^η κατηγορία

Σχήμα 69. Πλάνο συνταξιοδότησης – 2^η κατηγορία

Κεφάλαιο 5. Συμπεράσματα

Ο χρηματοοικονομικός αλφαριθμητισμός είναι μία πολύπλοκη έννοια που δύσκολα μπορεί να οριστεί ακριβώς, ωστόσο έχει πολύ μεγάλη σημασία για την ευημερία των ατόμων, των νοικοκυριών, των επιχειρήσεων και γενικά ολόκληρης της κοινωνίας. Η σημαντικότητα του χρηματοοικονομικού αλφαριθμητισμού αναδείχθηκε περισσότερο κυρίως μετά τη χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 με την άνοδο του χρέους τόσο σε ατομικό όσο και σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, την αύξηση της πολυπλοκότητας στο χρηματοοικονομικό σύστημα, τις αλλαγές στον ασφαλιστικό τομέα αλλά και στις συνθήκες εργασίας ιδιαίτερα μετά την υγειονομική κρίση από την πανδημία του ιού Covid – 19.

Η συγκεκριμένη έρευνα διεξήχθη με σκοπό τη μελέτη του επιπέδου του χρηματοοικονομικού αλφαριθμητισμού των ενηλίκων, ανδρών και γυναικών διαφορετικού εκπαιδευτικού επιπέδου, στην Ελλάδα. Τα αποτελέσματα δεν ήταν απογοητευτικά. Οι συμμετέχοντες φάνηκε να κατανοούν σε μέτριο προς καλό βαθμό βασικές χρηματοοικονομικές έννοιες όπως η αγοραστική δύναμη, η ζήτηση των προϊόντων, το επιτόκιο και ο πληθωρισμός. Ωστόσο φάνηκε να δυσκολεύονται με πιο πολύπλοκες έννοιες όπως αυτή του κέρδους από τις μετοχές. Αυτό σημαίνει πως χρειάζεται να υπάρξει ενίσχυση των χρηματοοικονομικών τους γνώσεων ώστε να μπορέσουν να ανταπεξέλθουν σε αυτές τις δυσκολίες. Στο ίδιο επίπεδο βρίσκεται και η χρηματοοικονομική τους συμπεριφορά. Λίγοι από τους συμμετέχοντες έχουν υποχρεώσεις από δάνεια και η πλειοψηφία εκείνων που έχουν καταβάλουν λιγότερο από το 1/3 του εισοδήματός τους για την εξυπηρέτησή τους κάτι που δείχνει πως δεν υπάρχει υπερχρέωση. Επιπλέον, περίπου το 60% του δείγματος έχει επιδείξει πως γνωρίζει την έννοια της αποταμίευσης καθώς έχουν δηλώσει πως έχουν κάποια χρήματα για περίπτωση έκτακτης ανάγκης όπως επίσης πως έχουν αναπτύξει αυτή τη συνήθεια από την παιδική ή εφηβική τους ηλικία. Από την άλλη φαίνεται πως δεν υπάρχει εξοικείωση με την έννοια του συνταξιοδοτικού σχεδιασμού αφού ελάχιστοι είναι εκείνοι που έχουν εκπονήσει κάποιο πλάνο για την περίοδο που δε θα είναι σε θέση να εργάζονται. Το γεγονός αυτό δείχνει πως δεν υπάρχει επαρκής ενημέρωση πάνω σε αυτό το ζήτημα.

Η ανάλυση που έγινε με βάση το φύλο των συμμετεχόντων έδειξε πως οι άνδρες είχαν καλύτερα αποτελέσματα στις ερωτήσεις που σχετίζονται με τις

χρηματοοικονομικές γνώσεις, παρόλο που το εκπαιδευτικό επίπεδο των γυναικών είναι μεγαλύτερο. Εντύπωση προκαλεί το ποσοστό των γυναικών που δήλωσε άγνοια για τα χρηματοοικονομικά θέματα γεγονός, βέβαια, που έρχεται σε συμφωνία με τα αποτελέσματα προηγούμενων ερευνών. Σε ότι αφορά τη χρηματοοικονομική συμπεριφορά των δύο φύλων η έρευνα έδειξε πως δεν υπάρχει σημαντική διαφορά. Η μόνη σημαντική διαφορά εντοπίζεται στο ποσοστό των γυναικών που ξεπερνούν το 1/3 του εισοδήματός τους για την κάλυψη των δανειακών τους υποχρεώσεων. Αυτό ενδεχομένως να σχετίζεται με πιθανές μισθολογικές διαφορές που υπάρχουν σε σύγκριση με τους άνδρες και με άλλες ανισότητες στον εργασιακό χώρο. Συνεπώς για άλλη μια φορά γίνεται φανερή η αναγκαιότητα που υπάρχει για τη βελτίωση του επιπέδου του χρηματοοικονομικού αλφαριθμητισμού στις γυναίκες.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα με βάση το εκπαιδευτικό επίπεδο, σε αντίθεση με το αναμενόμενο, οι απόφοιτοι της πρωτοβάθμιας και της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης βρίσκονται σε καλύτερο επίπεδο χρηματοοικονομικών γνώσεων. Από την άλλη πλευρά οι απόφοιτοι της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και οι κάτοχοι μεταπτυχιακού ή διδακτορικού διπλώματος επιδεικνύουν καλύτερη χρηματοοικονομική συμπεριφορά. Αυτό δείχνει πως οι συμμετέχοντες της πρώτης ομάδας εκπαιδευτικού επιπέδου έχουν κάποιες θεωρητικές γνώσεις τις οποίες δυσκολεύονται να τις ακολουθήσουν στην πράξη. Αλλά και πως υπάρχει πρόβλημα στη χρηματοοικονομική εκπαίδευση στη χώρα μας η οποία παρουσιάζει σημαντικές ελλείψεις. Επομένως γίνεται εμφανές πως η διδασκαλία πάνω στα χρηματοοικονομικά θα πρέπει να γίνει μέρος του ωρολογίου προγράμματος από τις πρώτες κιόλας σχολικές βαθμίδες αλλά και θα πρέπει να συνεχίζεται σε όλη τη διάρκεια της ζωής του ατόμου.

Η έρευνα αυτή καλύπτει ένα μικρό κομμάτι του ζητήματος του χρηματοοικονομικού αλφαριθμητισμού. Ίσως στο μέλλον χρειαστεί να γίνει περαιτέρω διερεύνηση για το επίπεδο των χρηματοοικονομικών γνώσεων που θα εστιάζει σε συγκεκριμένες ομάδες όπως για παράδειγμα στους μαθητές, στις γυναίκες, στους προσυνταξιούχους και συνταξιούχους και στους μικρομεσαίους επιχειρηματίες. Με αυτό τον τρόπο ενδεχομένως οι αρμόδιοι φορείς να βοηθηθούν στη δημιουργία εξειδικευμένων εκπαιδευτικών προγραμμάτων που θα επικεντρώνονται στις ιδιαίτερες ανάγκες της κάθε ομάδας. Τέλος, θα μπορούσαν να γίνουν έρευνες για το συνδυασμό του χρηματοοικονομικού αλφαριθμητισμού με τις νέες τεχνολογίες που τα

τελευταία χρόνια γίνονται ολοένα και περισσότερο μέρος της καθημερινότητας των ατόμων.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία

Δρυγιαννάκη, Ι., Τσαγκαράκης, Φ. Δ., & Σπυριδάκη, Γ. (2018). *Ατομική και κοινωνική ευημερία σε περίοδο οικονομικής κρίσης: Διακρατική σύγκριση*. (Πτυχιακή εργασία). Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Κρήτης, Ηράκλειο

Ζήσιμος, Σ. (2021, 12 Νοεμβρίου). «Έλλειμμα» οικονομικής παιδείας στο επιχειρείν. Ναυτεμπορική. Ανακτήθηκε 3 Μαΐου, 2022 από <https://www.naftemporiki.gr>

Κόκοβα, Β. Β. (2020). *Αποταμιευτική Συμπεριφορά: Διεθνής Εμπειρία και Θεωρία*. (Διπλωματική εργασία). Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών στη Διοίκηση Επιχειρήσεων – Ολική Ποιότητα με Διεθνή Προσανατολισμό, Πειραιάς

Μπαρδάκη, Β. (2018). *Οικονομική κρίση και κοινωνική ευημερία: Θεωρητικές και εμπειρικές προσεγγίσεις*. (Μεταπτυχιακή εργασία). Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, Τρίπολη

Παπαδόπουλος, Κ. (2021). *Οικονομική Εκπαίδευση, Καινοτομία και Επιχειρηματικότητα: Διερεύνηση των απόψεων των Εκπαιδευτικών – Οικονομολόγων για τον οικονομικό αλφαριθμητισμό στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση*. (Μεταπτυχιακή εργασία ειδίκευσης). Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, Αλεξανδρούπολη

Σκούτελης, Θ. (2016). *Ο οικονομικός αλφαριθμητισμός των φαρμακοποιών*. (Μεταπτυχιακή εργασία). Πανεπιστήμιο Πειραιώς, Πειραιάς

Στεφανίτσης, Μ. (2012). *Επάρκεια χρηματοοικονομικών γνώσεων και χρηματοοικονομική συμπεριφορά: έρευνα σε επίπεδο νοικοκυριών και μικρών – μεσαίων επιχειρήσεων*. (Διδακτορική διατριβή). Πανεπιστήμιο Πειραιώς, Πειραιάς

Φελέκης, Ν. (2020). *Χρηματοοικονομικός Αλφαριθμητισμός και Κρυπτονομίσματα*. (Μεταπτυχιακή εργασία). ΔΜΠΣ: Διοίκηση Επιχειρήσεων και Πληροφορικά Συστήματα

Φίλιππας, Ν. (2020, 26 Μαΐου). *Η χρηματοοικονομική γνώση μέρος της «θεραπείας» κατά του Covid – 19*. Ασφαλιστικό Marketing. Ανακτήθηκε 19 Απριλίου, 2022 από <https://www.gfli.gr>

Φίλιππας, Ν. (2021, 27 Μαρτίου). *Αναγκαία η χάραξη μιας Εθνικής Στρατηγικής για τον χρηματοοικονομικό Αλφαριθμητισμό*. Fortune Greece. Ανακτήθηκε 19 Απριλίου, 2022 από <https://www.gfli.gr>

Φουντούκης, Σ. (2021). *Εφαρμογή Χρηματοοικονομικής Τεχνολογίας – FinTech για την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση*. (Μεταπτυχιακή εργασία). Πανεπιστήμιο Πειραιώς

Φραγκούλης, Ε. Κ. (2015). *Ανάπτυξη νέου δείκτη ενημερίας με βάση Υποκειμενικά και Αντικειμενικά στοιχεία*. (Διπλωματική εργασία). Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Αθήνα

Χατζηαγγελάκη, Δ. (2021, 27 Ιουνίου). *Οι επιπτώσεις του χρηματοοικονομικού αλφαριθμητισμού*. Καθημερινή της Κυριακής. Ανακτήθηκε 19 Απριλίου, 2022 από <https://www.kathimerini.gr>

Ψαθά, Ε. (2014). *Συγκριτική αξιολόγηση της ποιότητας ζωής στις ελληνικές πόλεις μεσαίου μεγέθους*. (Διδακτορική διατριβή). Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

Andreou, P. C., & Anyfantaki, S. (2019). *Financial literacy and its influence on consumers' internet banking behavior*. *Bank of Greece*

Borden, J. P. (2021). *An Innovative Approach to Improving Financial Literacy of College Students*. *Business Education Innovation Journal*, 13(2), 70 – 75

Buccioli, A., Manfre, M., & Veronesi, M. (2022). *Family Financial Socialization and Wealth Decisions*. *B. E. Journal of Economic Analysis and Policy*, 22(2), 281 – 309

Estelami, H., & Florendo, J. (2021). *The Role of Financial Literacy, Need for Cognition and Political Orientation on Consumers' Use of Social Media in Financial Decision Making*. *Journal of Personal Finance*, 20(2), 57 – 73

Handy, J., Pontari, B., Smythe, T., & Summers, S. (2021). *Improving collegiate financial literacy via financial education seminars*. *Financial Services Review*, 29(2021), 315 – 341

Kengatharan, N., Kengatharan, L., & Thileepan, M. (2020). *Literacy is power and transforms lives: Channeling the relationship between financial literacy and financial satisfaction*. *Journal of Asia – Pacific Business*, 21(4), 314 – 335

Migliaccio, J. N. (2021). *Taking the High Ground on Financial Literacy*. *Journal of Financial Service Professionals*, 75(6), 12 – 18

Moreira Costa, V., De Sa Teixeira, N. A., Cordeiro Santos, A., & Santos, E. (2021). *When more is less in financial decision – making: financial literacy magnifies framing effects*. *Psychological Research*, 85, 2036 – 2046

Nemeth, E., Beres, D., Huzdik, K., Deak – Zsoter, B., & Meszaros, A. (2022). *Teachers’ Financial Literacy*. *Public Finance Quarterly*, 2022(1), 7 – 32

Prasad, S., Kiran, R., & Kumar – Sharma, R. (2020). *Influence of financial literacy on retail investors’ decisions in relation to return, risk and market analysis*. *International Journal of Finance & Economics*, 2021(26), 2598 – 2559

Singla, A. A., & Mallik, G. (2021). *Determinants of financial literacy: Empirical evidence from micro and small enterprises in India*. *Asia Pacific Management Review*, 26(2021), 248 – 255

West, T., Cull, M., & Johnson, D. (2021). *Income more important than financial literacy for improving wellbeing*. *Financial Services Review*, 29(2021), 187 – 207

Δικτυογραφία

Capital, (2021). *Γ. Ζαββός: Στόχος της κυβέρνησης η εθνική στρατηγική χρηματοοικονομικού εγγραμματισμού* [online]. Ανακτήθηκε 3 Μαΐου, 2022 από <https://www.capital.gr>

Newmoney, (2021). *Νέα έρευνα: Περισσότερο ευάλωτες απέναντι στον χρηματοοικονομικό αναλφαβητισμό οι Ελληνίδες* [online]. Ανακτήθηκε 3 Μαΐου, 2022 από <https://www.newmoney.gr>

CNN Greece, (2021). *Το χρηματοοικονομικό άγχος συνδέεται άμεσα με τα επίπεδα χρηματοοικονομικού αναλφαβητισμού* [online]. Ανακτήθηκε 19 Απριλίου, 2022 από <https://www.cnn.gr>

Vision(9), (2022). *Αφιέρωμα: Χρηματοοικονομικός αλφαριθμητισμός. Όλα όσα πρέπει να γνωρίζετε!* [online]. Ανακτήθηκε 19 Ιουλίου, 2022 από <https://www.gfli.gr>

Νικολάου, Ε. (2020, 14 Μαΐου). *Πως διαχειριζόμαστε τα οικονομικά μας την εποχή του κορωνοϊού* [online]. Ανακτήθηκε 19 Απριλίου, 2022 από <https://www.gfli.gr>

Τζώρα, Β. (2021, 15 Απριλίου). *«Αγράμματοι» στα οικονομικά τρεις στους πέντε εφήβους στην Ελλάδα* [online]. Ανακτήθηκε 19 Απριλίου, 2022 από <https://www.euro2day.gr>

Φίλιππας, Ν. (2016, 15 Μαρτίου). *Ο χρηματοοικονομικός αναλφαριθμητισμός και το βαρύ τίμημα* [online]. Ανακτήθηκε 15 Απριλίου, 2022 από <https://euro2day.gr>

Φίλιππας, Ν. (2020, 17 Ιουνίου). *Ο χρηματοοικονομικός Αναλφαριθμητισμός των Εφήβων* [online]. Ανακτήθηκε 19 Απριλίου, 2022 από <https://www.gfli.gr>

Φίλιππας, Ν. (2021, 16 Μαρτίου). *Ποιες χώρες έχουν τους πιο ευτυχημένους πολίτες* [online]. Ανακτήθηκε 19 Απριλίου, 2022 από <https://moneyreview.gr>

Φίλιππας, Ν. (2021, 2 Ιουνίου). *Βασική δεξιότητα των πολιτών στον 21^ο αιώνα η χρηματοοικονομική γνώση* [online]. Ανακτήθηκε 19 Απριλίου, 2022 από <https://www.gfli.gr>

Παράρτημα Α

Κατάλογος σχημάτων

Σχήμα 1. Φύλο.....	41
Σχήμα 2. Ηλικιακή ομάδα.....	42
Σχήμα 3. Εκπαιδευτικό επίπεδο.....	42
Σχήμα 4. Ενημέρωση για οικονομικά θέματα.....	43
Σχήμα 5. Ερώτηση 5 του ερωτηματολογίου.....	43
Σχήμα 6. Ερώτηση 6 του ερωτηματολογίου.....	44
Σχήμα 7. Ερώτηση 7 του ερωτηματολογίου.....	44
Σχήμα 8. Ερώτηση 8 του ερωτηματολογίου.....	45
Σχήμα 9. Ερώτηση 9 του ερωτηματολογίου.....	45
Σχήμα 10. Ερώτηση 10 του ερωτηματολογίου.....	46
Σχήμα 11. Δανειακές υποχρεώσεις.....	46
Σχήμα 12. Ερώτηση 12 του ερωτηματολογίου.....	47
Σχήμα 13. Αποταμιευτική συμπεριφορά κατά την παιδική ή εφηβική ηλικία.....	47
Σχήμα 14. Αποταμιεύσεις για περίπτωση έκτακτης ανάγκης.....	48
Σχήμα 15. Πλάνο συνταξιοδότησης.....	48
Σχήμα 16. Ηλικιακή ομάδα – Άνδρες.....	49
Σχήμα 17. Ηλικιακή ομάδα – Γυναίκες.....	49
Σχήμα 18. Εκπαιδευτικό επίπεδο – Άνδρες.....	49
Σχήμα 19. Εκπαιδευτικό επίπεδο – Γυναίκες.....	50
Σχήμα 20. Ενημέρωση για οικονομικά θέματα – Άνδρες.....	50
Σχήμα 21. Ενημέρωση για οικονομικά θέματα – Γυναίκες.....	50

Σχήμα 22. Ερώτηση 5 του ερωτηματολογίου – Άνδρες.....	51
Σχήμα 23. Ερώτηση 5 του ερωτηματολογίου – Γυναίκες.....	51
Σχήμα 24. Ερώτηση 6 του ερωτηματολογίου – Άνδρες.....	51
Σχήμα 25. Ερώτηση 6 του ερωτηματολογίου – Γυναίκες.....	52
Σχήμα 26. Ερώτηση 7 του ερωτηματολογίου – Άνδρες.....	52
Σχήμα 27. Ερώτηση 7 του ερωτηματολογίου – Γυναίκες.....	52
Σχήμα 28. Ερώτηση 8 του ερωτηματολογίου – Άνδρες.....	53
Σχήμα 29. Ερώτηση 8 του ερωτηματολογίου – Γυναίκες.....	53
Σχήμα 30. Ερώτηση 9 του ερωτηματολογίου – Άνδρες.....	53
Σχήμα 31. Ερώτηση 9 του ερωτηματολογίου – Γυναίκες.....	54
Σχήμα 32. Ερώτηση 10 του ερωτηματολογίου – Άνδρες.....	54
Σχήμα 33. Ερώτηση 10 του ερωτηματολογίου – Γυναίκες.....	54
Σχήμα 34. Δανειακές υποχρεώσεις – Άνδρες.....	55
Σχήμα 35. Δανειακές υποχρεώσεις – Γυναίκες.....	55
Σχήμα 36. Ερώτηση 12 του ερωτηματολογίου – Άνδρες.....	55
Σχήμα 37. Ερώτηση 12 του ερωτηματολογίου – Γυναίκες.....	56
Σχήμα 38. Αποταμιευτική συμπεριφορά κατά την παιδική ή εφηβική ηλικία – Άνδρες.....	56
Σχήμα 39. Αποταμιευτική συμπεριφορά κατά την παιδική ή εφηβική ηλικία – Γυναίκες.....	56
Σχήμα 40. Αποταμιεύσεις για περίπτωση έκτακτης ανάγκης – Άνδρες.....	57
Σχήμα 41. Αποταμιεύσεις για περίπτωση έκτακτης ανάγκης – Γυναίκες.....	57
Σχήμα 42. Πλάνο συνταξιοδότησης – Άνδρες.....	57

Σχήμα 43. Πλάνο συνταξιοδότησης – Γυναίκες.....	58
Σχήμα 44. Ηλικιακή ομάδα – 1 ^η κατηγορία.....	58
Σχήμα 45. Ηλικιακή ομάδα – 2 ^η κατηγορία.....	59
Σχήμα 46. Ενημέρωση για οικονομικά θέματα – 1 ^η κατηγορία.....	59
Σχήμα 47. Ενημέρωση για οικονομικά θέματα – 2 ^η κατηγορία.....	60
Σχήμα 48. Ερώτηση 5 του ερωτηματολογίου – 1 ^η κατηγορία.....	60
Σχήμα 49. Ερώτηση 5 του ερωτηματολογίου – 2 ^η κατηγορία.....	60
Σχήμα 50. Ερώτηση 6 του ερωτηματολογίου – 1 ^η κατηγορία.....	61
Σχήμα 51. Ερώτηση 6 του ερωτηματολογίου – 2 ^η κατηγορία.....	61
Σχήμα 52. Ερώτηση 7 του ερωτηματολογίου – 1 ^η κατηγορία.....	62
Σχήμα 53. Ερώτηση 7 του ερωτηματολογίου – 2 ^η κατηγορία.....	62
Σχήμα 54. Ερώτηση 8 του ερωτηματολογίου – 1 ^η κατηγορία.....	62
Σχήμα 55. Ερώτηση 8 του ερωτηματολογίου – 2 ^η κατηγορία.....	63
Σχήμα 56. Ερώτηση 9 του ερωτηματολογίου – 1 ^η κατηγορία.....	63
Σχήμα 57. Ερώτηση 9 του ερωτηματολογίου – 2 ^η κατηγορία.....	63
Σχήμα 58. Ερώτηση 10 του ερωτηματολογίου – 1 ^η κατηγορία.....	64
Σχήμα 59. Ερώτηση 10 του ερωτηματολογίου – 2 ^η κατηγορία.....	64
Σχήμα 60. Δανειακές υποχρεώσεις – 1 ^η κατηγορία.....	64
Σχήμα 61. Δανειακές υποχρεώσεις – 2 ^η κατηγορία.....	65
Σχήμα 62. Ερώτηση 12 του ερωτηματολογίου – 1 ^η κατηγορία.....	65
Σχήμα 63. Ερώτηση 12 του ερωτηματολογίου – 2 ^η κατηγορία.....	65
Σχήμα 64. Αποταμιευτική συμπεριφορά κατά την παιδική ή εφηβική ηλικία – 1 ^η κατηγορία.....	66

Σχήμα 65. Αποταμιευτική συμπεριφορά κατά την παιδική ή εφηβική ηλικία – 2 ^η κατηγορία.....	66
Σχήμα 66. Αποταμιεύσεις για περίπτωση έκτακτης ανάγκης – 1 ^η κατηγορία.....	66
Σχήμα 67. Αποταμιεύσεις για περίπτωση έκτακτης ανάγκης – 2 ^η κατηγορία.....	67
Σχήμα 68. Πλάνο συνταξιοδότησης – 1 ^η κατηγορία.....	67
Σχήμα 69. Πλάνο συνταξιοδότησης – 2 ^η κατηγορία.....	67

Παράρτημα Β

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΓΙΑ ΤΟ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ

ΑΛΦΑΒΗΤΙΣΜΟ:

1. Είστε:
 - a. Άνδρας
 - b. Γυναίκα
2. Η ηλικιακή σας ομάδα είναι:
 - a. 18 – 29
 - b. 30 – 39
 - c. 40 – 49
 - d. 50 – 59
 - e. 60 – 69
 - f. 70 +
3. Το εκπαιδευτικό σας επίπεδο είναι:
 - a. Κάτοχος Μεταπτυχιακού/ Διδακτορικού
 - b. Απόφοιτος τριτοβάθμιας εκπαίδευσης
 - c. Απόφοιτος δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης
 - d. Απόφοιτος πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης
4. Για οικονομικά θέματα προτιμάτε να ενημερώνεστε από:
 - a. Εφημερίδες
 - b. Ραδιόφωνο/ Τηλεόραση
 - c. Διαδίκτυο
 - d. Φίλους/ Οικογένεια/ Συναδέλφους
 - e. Άλλο:
5. Γνωρίζετε την έννοια του χρηματοοικονομικού αλφαριθμητισμού;
 - a. Ναι, τη γνωρίζω
 - b. Όχι, δεν τη γνωρίζω
6. Έστω ότι το 2022 διπλασιάζεται τόσο το εισόδημά σας όσο και το κόστος ζωής σας. Τι θα συμβεί με την αγοραστική σας δύναμη;
 - a. Θα αυξηθεί
 - b. Θα μειωθεί
 - c. Θα παραμείνει ίδια

- d. Δε γνωρίζω
7. Αν όλοι οι καταναλωτές αυξήσουν ταυτόχρονα το ποσοστό που αποταμιεύουν από το εισόδημά τους, τότε η ζήτηση των αγαθών:
- Θα αυξηθεί
 - Θα μειωθεί
 - Θα παραμείνει ίδια
 - Δε γνωρίζω
8. Αν το επιτόκιο στις αποταμιεύσεις είναι 1% και ο πληθωρισμός είναι 2% ετησίως, η αγοραστική δύναμη των καταναλωτών σε διάστημα ενός έτους:
- Θα έχει αυξηθεί
 - Θα έχει μειωθεί
 - Θα παραμείνει ίδια
 - Δε γνωρίζω
9. Το κέρδος από την αγοραπωλησία μετοχών αποτελεί έναν εναλλακτικό τρόπο αποταμίευσης.
- Σωστό
 - Λάθος
 - Δε γνωρίζω
10. Όταν σε ένα δάνειο κυμαινόμενου επιτοκίου ανέβει το επιτόκιο, τότε θα αυξηθεί και η μηνιαία δόση που πρέπει να καταβληθεί.
- Σωστό
 - Λάθος
 - Δε γνωρίζω
11. Έχετε υποχρεώσεις από δάνεια;
- Ναι
 - Όχι
12. Αν έχετε δανειακές υποχρεώσεις, το σύνολο του ποσού που καταβάλετε μηνιαία για την εξυπηρέτησή τους ξεπερνά το 1/3 του εισοδήματός σας; (Αν η απάντησή σας στην προηγούμενη ερώτηση είναι «Όχι» να μην απαντηθεί).
- Ναι
 - Όχι
13. Είχατε αναπτύξει κάποια αποταμιευτική συμπεριφορά κατά την παιδική ή εφηβική σας ηλικία;
- Ναι

- b. Όχι
- 14. Έχετε αποταμιεύσει κάποιο ποσό για περίπτωση ανάγκης;
 - a. Ναι
 - b. Όχι
- 15. Έχετε εκπονήσει κάποιο πλάνο συνταξιοδότησης;
 - a. Ναι
 - b. Όχι